
**RÍMSKO-KÁNONICKÉ
VPLYVY NA SLOVENSKÉ
VEREJNÉ PRÁVO**

RÍMSKO-KÁNONICKÉ VPLYVY NA SLOVENSKÉ VEREJNÉ PRÁVO

Zborník z medzinárodného vedeckého workshopu,
uskutočneného 1. októbra 2021
na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave

Vojtech Vladár (ed.)

Vzor citace:

VLADÁR, V. (ed.): *Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo. Zborník z medzinárodného vedeckého workshopu, uskutočneného 1. októbra 2021 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave.* Praha: Leges, 2021, 161 s.

Recenzenti:

Mgr. Matej Pekarík, PhD.

doc. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.

Editor:

prof. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.

Zborník je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2,
v roce 2021 jako svou 787. publikaci.

Vydání první

Edice Teoretik

Návrh obálky Michaela Vydrová

Redakce Mgr. Mária Pavláková

Sazba Gradis

Tisk powerprint, s. r. o., Horoměřice

www.knihyleges.cz

© Vojtech Vladár (ed.), 2021

ISBN 978-80-7502-586-9

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo (workshop) (2021 : Trnava, Slovensko)

Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo : zborník z medzinárodného vedeckého workshopu, uskutočneného 1. októbra 2021 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave / Vojtech Vladár (ed.). – Vydání první. – Praha : Leges, 2021. – 161 stran. – (Teoretik)

Částečně český text, anglická, slovenská a české resumé

Obsahuje bibliografie, bibliografické odkazy a rejstřík

ISBN 978-80-7502-586-9 (vázáno)

* 342 * 340.15 * 27-74 * 348 * (437.6) * (062.534)

– veřejné právo – Slovensko

– římské právo

– kanonické právo

– sborníky konferencí

342 – Ústavní právo. Správní právo [16]

OBSAH

Vojtech Vladár Predhovor	9
Stanislav Příbýl Zákon jako <i>ordinatio rationis</i> : potreba umožnit registraci nových církví a náboženských společností	11
Michal Aláč Vybrané aspekty registrácie cirkví a náboženských spoločností	25
Matúš Nemec Registrované cirkvi v Slovenskej republike v novom systéme financovania zo štátneho rozpočtu	37
Vojtech Vladár Akceptovanie rozhodnutí cirkevných súdov v manželských kauzách súdmi Slovenskej republiky	55
Eubica Masárová Pandémia COVID-19 a sloboda vierovyznania	71
Martin Gregor Chrámový azyl ako prekážka výkonu trestu a jeho rímsko-kánonické korene	89
Stanislav Mihálik Formovanie inštitútov trestného hmotného práva pod vplyvom rímskeho a kánonického práva	103
Igor Slovák <i>Ius est ars boni et aequi</i> : Odstraňovanie rigidnosti zákona pomocou dogmy spravodlivosti v trestnom práve	115

Peter Mach

K možnosti zavedenia zvýšenej náhrady škody 129

Vladimír Vrana

Poznámky k niektorým vybraným otázkam právnej úpravy
pôžičky v rímskom, kánonickom a platnom občianskom práve
Slovenskej republiky 137

Peter Mach

Register prameňov 155

PREDHOVOR

V štvrtom, predposlednom roku riešenia projektu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“ si zodpovedný riešiteľ so spoluriešiteľmi naplánovali medzinárodný vedecký workshop zameraný na prezentovanie vedeckých príspevkov a s tým spojené diskusie smerujúce k zdokonaleniu slovenského verejného práva a potlačeniu viacerých jeho problematických aspektov. Okrem riešiteľov tejto grantovej úlohy pozostávajúci z odborníkov na rímske právo a kánonické právo, ale taktiež slovenské trestné a správne právo, sa tohto vedeckého podujatia zúčastnili aj zahraniční odborníci, ktorí pomohli zasadiť svojimi náhľadmi prezentované návrhy do kontextu krajín V4, ale taktiež celej Európy. Každý z referujúcich tak mal možnosť konfrontovať svoje idey a zvážiť ich opodstatnenosť s ohľadom na skvalitnenie súčasných verejnoprávných inštitútov uplatňovaných v práve Slovenskej republiky. Ich úlohou bolo totiž nielen pripraviť vedecké príspevky, ktoré sa stali súčasťou tohto zborníka, ale taktiež vlastné námety určené pre spoločný legislatívny návrh pre zmeny v trestnom a správnom práve. Ten bude predložený ústredným štátnym orgánom (predovšetkým dotknutým ministerstvám) na zváženie k ich zapracovaniu do pozitívnoprávnej úpravy. Najmä takýmto spôsobom by sa riešiteľom podarilo prepojiť nielen históriu so súčasnosťou, ale predovšetkým právnu teóriu s praxou a zároveň dokázať opodstatnenosť stáročia overených záverov starovekých a stredovekých romanistov a stredovekých či novovekých kánonistov aj pri riešení súčasných problémov. Predložených desať príspevkov tak v prvom rade smeruje k invencii a novým podnetným riešeniam, ktoré vychádzajú z analýzy problémov poväčšine sa objaviacich v rôznorodej forme už v predchádzajúcich stáročiach. Ako organizátor workshopu i editor tohto zborníka vyjadrujem svoje presvedčenie, že obe podujatia budú nápomocné pri upevňovaní pozície klasických právnych systémov v našej krajine.

Vojtech Vladár

ZÁKON JAKO *ORDINATIO RATIONIS*: POTŘEBA UMOŽNIT REGISTRACI NOVÝCH CÍRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ¹

Abstrakt: Příspěvek reflektuje právní postavení církví a náboženských společností ve Slovenské i České republice. Konstatuje postupně se utvářející rozdílnost právní úpravy registrace církví v obou republikách. V České republice došlo zákonem z roku 2002 ke snížení početního cenzu potřebného pro registraci z 10 000 na pouhých 300 žadatelů. Administrativně je proces náročný, avšak nové subjekty jej přesto využívají, a proto došlo v České republice mezitím ke zdvojnásobení celkového počtu registrovaných subjektů. Žádná z oněch 21 nových církví či náboženských společností však nemůže vstoupit do veřejnoprávního prostoru prostřednictvím přiznání oprávnění vykonávat tzv. zvláštní práva, protože k tomu by musela dosáhnout prakticky opět 10 000 podpisů k nově podané žádosti. Nové církve proto působí pouze v soukromoprávní sféře. Slovenská republika, která vycházela z beztak již vysokého cenzu 20 000 žadatelů, zpřísnila podmínky vazby žadatelů na jejich vztah k žádající církvi po zkušenostech se dvěma registracemi, evidentně obcházejícími smysl zákona. Další novelou z roku 2017 slovenský zákonodárce ještě zvýšil census až na 50 000, čímž prakticky jakoukoli další registraci znemožnil. Na základě pojetí Tomáše Akvinského se příspěvek táže, zda takto nesplnitelný zákon je opravdu rozumný, tedy zda odpovídá tomášovské definici zákona jako uspořádání rozumu (*ordinatio rationis*).

Klíčová slova: Církev – náboženská společnost – registrace – administrativní proces – zákon – novela – početní census – veřejní právo – soukromé právo – zvláštní práva – rozum

Abstract: The article reflects the legal standing of churches and religious societies with in Slovakia and the Czech Republic. It affirms the constantly evolving legal discrepancy between both the republics, when it comes to juridical regulation of church registration. The 2002 Czech act on the legal standing of churches and religious societies reduced the required amount of signatures from members from 10,000 to a mere 300. The administrative process is arduous, nevertheless, new subjects still make use of it, as

---

¹ Článek je výstupem z vědeckého grantu APVV-17-0022 s názvem „Římsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

a result, the number of registered churches and religious societies in the Czech Republic has recently doubled. However, none of the newly registered churches have the right to enter the legal public sphere, as they do not possess the required 10,000 signatures to receive the so called special rights, which would allow them to enter said spaces. Thus, the new churches operate only within the private legal sphere. The Slovak republic, which has previously maintained 20,000 required signatories, has recently tightened the grip on new registrations, due to recent discoveries of doubtful signatures in relation to two recent registrations. Through a 2017 amendment to the act, the Slovakian legislator has raised the required amount of signatories to 50,000, thus practically preventing any future churches from being registered. In the spirit of Thomas Aquinas, the article posits, whether such an unfulfillable act is truly rational, thus if it corresponds with Thomas' definition of a law being a design of rationality (*ordinatio rationis*).

Keywords: Church – religious society – registration – administrative process – act – adjustment to the act – amount of signatories – public law – private law – special rights – rationality

Úvod

Právní normy, které stanovují povinnosti, musí svým adresátům ukládat pouze takové povinnosti, které jsou z jejich strany uskutečnitelné. Jinak platí, že nikdo nemůže být nucen k tomu, aby splnil nemožné – *ad impossibilia nemo tenetur*.² Nejen závazek k nemožnému plnění, ale i právní norma, která stanoví neuskutečnitelnou povinnost, se stává zbytečnou, ba škodlivou. Podobně redundantní jsou ovšem také normy, která dopřávají adresátům práva, respektive oprávnění, o nichž je ovšem zřejmé, že se *de facto* nemohou realizovat. Tak tomu bylo například v ústavách lidově-demokratických a socialistických států, které sice obsahovaly katalogy lidských práv po vzoru „buržoazních“ ústav, avšak bylo zřejmé, že systém totalitní vlády jediné politické strany neumožňuje, aby došlo k realizaci těchto práv, napsaných pouze na papíře.³ V moderním demokratickém právním státě se

---

² *Impossibulum nulla obligatio* – K nemožnému závazek nevznikne. Cf. Cels. D. 50,17,185. Q.v. KINCL, J./URFUS, V.: *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990, s. 432.

³ „Tato koncepční jednostrannost a „kolektivní“ chápání občanských práv a svobod vyniká zejména v člancích, pojednávajících o politických právech („v souladu se zájmy pracujícího lidu“) a osobních svobodách, v podstatném omezení katalogu občanských práv a svobod a v rozšíření občanských povinností (například povinnost „chránit a upevňovat socialistické vlastnictví, či „uvědoměle zachovávat pravidla socialistického soužití“). Základním problémem režimu občanských práv, svobod a povinností ovšem bylo, že

může ovšem projevit nedostupnost uskutečnění právně uznaného oprávnění vinou nadměrné byrokratické zátěže, která je pro adresáty nebo jejich naprostou většinu nedostupná.

1 Vývoj legislativy o státním uznání církví a náboženských společností

Zdá se, že v případě současně platné slovenské úpravy registrace nových církví a náboženských společností se jedná o příklad tohoto dysfunkčního mechanismu. Demokratický právní stát nemůže popřít korporativní náboženskou svobodu, proto také musí stanovit podmínky oficiálního uznání nových subjektů jako církví či náboženských společností. Zcela vzorová byla v tomto ohledu již rakouská předlitavská úprava.⁴ Ta se totiž nijak nezajímala o počet členů žádajícího subjektu, nezavedla tedy žádný početní cenzus věřících, který by bylo třeba dosáhnout, respektive překonat. Zákonodárci tehdy stačilo „... že se zřídí jistotně alespoň jedna obec náboženská podle tohoto zákona a bude mít stálost“.⁵ Rakouský zákon platil na českém území obdivuhodně dlouhých 75 let bez nutnosti změn, a byl v československém právním řádu zrušen až derogační klauzulí stalinistického církevního zákona z roku 1949.⁶ Komunistický režim pak registroval některé menší církve pocházející z protestantismu bez jakéhokoli právního podkladu, pouhou administrativní cestou *extra legem*, ovšem nikoli z důvodu posílení náboženské svobody, nýbrž kvůli potřebě snazšího ovládnutí a dohledu na vedení církví i na jejich věřící.⁷ Teprve na sklonku totalit-

---

jejich jen rámcové a ideologicky pojaté ústavní zakotvení ponechávalo otevřenou možnost omezování základních práv a ukládání povinností druhotným právním předpisům, včetně předpisů interních, často navíc nepublikovaných a občanům, nepřístupných – i kdyby o seznámení s jejich obsahem projevíli zájem“. GRONSKÝ, J.: *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa II/B. (1948–1968)*. Praha: Karolinum, 2002, s. 178.

⁴ Zákon č. 68/1874 ř. z., jenž se týče zákonného uznání společností náboženských.

⁵ Zákon č. 68/1874 ř. z., § 1 ods. 2.

⁶ Zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, § 14.

⁷ „Jen zdánlivě paradoxním důsledkem přijetí církevních zákonů z roku 1949, konkretizovaných prostřednictvím následných vládních nařízení o hospodářském zabezpečení jednotlivých církví a jejich skupin (219–223/1949 Sb.), bylo proto zvýšení počtu státem uznaných církví, mezi něž – obvykle nechtěně – vstoupily další církve, dosud fungující na základě spolkového zákona: Bratrská jednota Chelčického (jež přijala novy

ního režimu, roku 1988, byla ještě uznána Apoštolská církev, což bylo již projevem určitého tání režimu v době, kdy v Sovětském svazu docházelo k podstatným změnám díky komplexní „perestrojce“ systému.⁸ Paradoxní situace nedůsledného pronásledování Svědků Jehovových komunistickým režimem však ukazuje, že režim byl v době normalizace nejen represivní, nýbrž také zkorumpovaný.⁹ Ještě v době legislativního vakuu krátce po listopadových událostech uznala vláda tehdy stále ještě České socialistické republiky Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů.¹⁰

Skutečný průlom v otázce legálního uznávání nových církví a náboženských společností v Československu znamenal teprve zákon o církvích a náboženských společnostech z roku 1991.¹¹ Tento zákon obsahuje v příloze seznam devatenácti církví a náboženských společností, které buď ze zákona nebo na základě jiného typu souhlasu státu dosud legálně působily na území České republiky a obdobně čtrnácti takových subjektů na území Slovenské republiky. Seznamy představují určitou rekapitulaci, jež měla být a také se do určité míry stala „odrazovým můstkem“ pro případné úsilí dalších subjektů, jež by o státní registraci v budoucnu žádaly. Zákon totiž zavedl po více než čtyřiceti letech opět právní normy ohledně státního uznávání církví a náboženských společností, a to opět formou jejich administrativní registrace: „Církev a náboženské společnosti registruje příslušný ústřední orgán státní správy České republiky nebo Slovenské republiky, na jejímž území církev nebo náboženská společnost hodlá vyvíjet činnost...“¹²

---

název Bratrská jednota baptistů), Církev adventistů sedmého dne, Evangelická církev metodistická a Jednota českobratrská (dnešní Církev bratrská)“. NEŠPOR, Z. R.: Menší křesťanské církve v dějinách moderní české religiozity. In NEŠPOR, Z. R./VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Karolinum, 2015, s. 50–66 a 58–59.

⁸ Usnesení vlády ČSR č. 20/1989.

⁹ „Větší problémy svědkové nedělali ani svým postojem k vojenské službě. Buď odcházeli místo toho pracovat do dolů, nebo si (zjevně většinou podvodně) obstarávali ‚modré knížky‘ [...]. V roce 1980 vedoucí představitel svědků Jehovových oficiálně zažádali o registraci, která však byla zamítnuta“. MARTINEK, B.: *Náboženská společnost v Československu*. Praha: Dingir, 2000, s. 52.

¹⁰ Usnesení vlády ČSR č. 51/1990, o povolení činnosti náboženské společnosti Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů (mormonské). Vstoupilo v účinnost k 1. 3. 1990.

¹¹ Zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností.

¹² Zákon č. 308/1991 Sb., § 10 ods. 1.

Zárodkem odlišného právního režimu v České a Slovenské republice bylo odkazující ustanovení: „Návrh na registraci církve nebo náboženské společnosti může být podán, prokáže-li se, že se k němu hlásí nejméně tolik zletilých osob, kolik stanoví obecně závazný právní předpis České republiky a Slovenské republiky [...]. Zákony národních rad určí registrující orgány podle § 10 zákona, počet osob přihlášených k církvi nebo náboženské společnosti podle § 11 zákona a způsob oznamování vzniku a zániku církvi a náboženských společností statistickým úřadům republik registrujícím orgány podle § 19 ods. 2 zákona.“¹³ Oba prováděcí zákony národních rad stanovily vysoký početní cenzus, a to pro Českou republiku deseti-tisícový počet věřících,¹⁴ pro Slovenskou republiku dokonce dvacetitísicový.¹⁵ Český zákon obsahoval navíc zvláštní ustanovení o případech církvi „... hlásí-li se k nim nejméně 500 zletilých osob, které mají trvalý pobyt na území České republiky, a jsou-li tyto církve a náboženské společnosti členy Světové rady církvi“.¹⁶ Toto ustanovení bylo již od počátku kritizováno jako diskriminační a také nikdy nedošlo k jeho praktické realizaci.¹⁷

V době účinnosti českého prováděcího zákona byly v České republice registrovány pouze dva nové subjekty: v roce 1993 Náboženská společnost Svědkové Jehovovi,¹⁸ v roce 1995 pak Luterská evangelická církev a. v. v České republice.¹⁹ Oproti desetimilionové České republice čítá Slovensko přibližně pouze polovinu obyvatelstva, avšak požadovalo na církvích hlásících se o registraci, aby předložily podpisy dvojnásobku počtu věřících. Šlo o zjevnou disproporcii, která již tehdy vedla ke kritice slovenské právní

¹³ Zákon č. 308/1991 Sb., § 11 ve spojení s § 23.

¹⁴ Srov. zákon ČNR č. 161/1992 Sb., o registraci církvi a náboženských společností, § 1 písm. a).

¹⁵ Srov. zákon SNR č. 192/1992 Sb., o registraci církvi a náboženských společností, § 2.

¹⁶ Zákon č. 161/1992 Zb., § 1 písm. b).

¹⁷ „Sotva kdy se stane, aby některá ze zahraničních národních církvi, které jsou členkami SRC, měla na území ČR více než 500 zletilých členů. Pokud by se příslušníci několika takových národních církvi stejného vyznání spojili a vytvořili v ČR novou církev, pak tato církev možná bude mít více než 500 zletilých členů, ale nebude ještě členem SRC, která církve přijímá za své členy až od dosažení počtu 10.000 členů. A vznikla-li taková nová církev v ČR odštěpením části členů od některé dosavadní v ČR působící církve, nemusí být hned přijata do SRC“. TRETERA, J. R.: *Stát a církve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 73¹⁰⁷.

¹⁸ Rozhodnutí ministerstva kultury ČR č. 8475/1993, z 1. 9. 1993.

¹⁹ Rozhodnutí ministerstva kultury ČR č. 3607/1995, z 19. 1. 1995.

úpravy.²⁰ Překonat cenzus se na Slovensku v první fázi podařilo pouze Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi.²¹

2 Důsledky snížení početního cenzu v České republice

V roce 2002 pak došlo v České republice vydáním nového církevního zákona k významnému obratu ve věci registrace církví a náboženských společností.²² Byla vytvořena zcela nová, dvoustupňová konstrukce uznávání církví a náboženských společností, která měla napříště umožnit registraci i těm subjektům, jimž to příliš vysoký dosavadní desetitisícový cenzus neumožňoval. V prvním stupni se jedná o „prostou“ registraci, ve druhém pak o tzv. přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv.²³ Pro první stupeň došlo k podstatnému snížení cenzu: „Návrh na registraci církve a náboženské společnosti musí obsahovat [...] v originále podpisy nejméně 300 zletilých občanů České republiky nebo cizinců s trvalým pobytem v České republice hlásících se k této církvi a náboženské společnosti [...]“.²⁴

Nová právní úprava vyvolávala zpočátku spíše rozpaky, neboť se zdálo, že postavení státem registrované právnické osoby mohou nové subjekty dosáhnout poměrně těžko, přičemž výhody plynoucí jim z právní subjek-

---

²⁰ „Vycházíme-li z dikce platné právní úpravy registrace církví a náboženských společností, je na místě konstatování, že cenzus počtu osob, hlásících se k církvi nebo náboženské společnosti, požadovaný pro možný akt registrace, je neúměrně vysoký a stupňující výhrady vůči tomuto stavu. Námitky vůči současné legislativní úpravě registrace církví zaznívají především ze strany nových náboženských hnutí, která však nejsou schopna splnit podmínky registrace proto, že nemohou prokázat skutečnost, že se k nim hlásí 20 000 plnoletých osob s trvalým pobytem na území Slovenské republiky“. ČEPLÍKOVÁ, M.: *Stát, církev a právo na Slovensku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2005, s. 95.

²¹ Rozhodnutí ministerstva kultury SR č. MR-110/1993-15, z 24. 3. 1993.

²² Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě vyznání a postavení církví a náboženských společností a změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), §§ 7–15.

²³ „Pojem ‚dvojitupňová registrace‘ (popřípadě ‚registrace‘ a ‚akreditace‘) je pracovní a sám zákon ho neuznává, aby to neevokovalo dojem hodnocení církví. Běžně se naproti tomu používá v teorii konfesního práva a pracuji s ním i materiály předcházející paragrafovanému textu (cf. například poznámku č. 4 zásad zákona o CNS). Sám zákon rozlišuje (terminologicky poněkud těžkopádně) církve registrované (rozuměj v 1. stupni) a církve, jimž bylo přiznáno ‚oprávnění k výkonu zvláštních práv‘ (tj. registrované v 2. stupni)“. HRDINA, A. I.: *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 81⁸⁸.

²⁴ Zákon č. 3/2002 Sb., § 10 ods. 2 písm. c).

tivity se nezdály být příliš lákavé.²⁵ Přesto se od vstupu zákona v účinnost počet registrovaných církví v České republice zdvojnásobil z původních v seznamu (příloha zákona) uvedených 21 na celkových 42. Po počátečním váhání tedy postupně docházelo k podání mnoha žádostí o registraci, z nichž velká část byla rovněž úspěšná. První z registrovaných subjektů podle nové právní úpravy byla Církev Křesťanská společenství,²⁶ zatím posledním je Společenství buddhismu v České republice.²⁷ Dosažení druhého stupně směrem k otevření možnosti výkonu zvláštních práv se však od počátkujevilo a dodnes je pro nově registrované církve v nedohlednu, protože žádná nedisponuje početní základnou věřících, která by měla šanci dosáhnout požadovaný cenzus, který se prakticky vrací k původním deseti tisícům členů: „Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv musí obsahovat v originále podpisy tolika zletilých občanů České republiky nebo cizinců s trvalým pobytem v České republice hlásících se k této církvi a náboženské společnosti, kolik činí 1 promile obyvatel České republiky podle posledního sčítání lidu.“²⁸ Skutečně žádný z mnoha uznávaných subjektů tohoto cenzu nedosáhl a nejeví se, že by mohl v blízké budoucnosti dosáhnout.

Konstruktem tzv. zvláštních práv církví a náboženských společností vymezil tento zákon specifické oblasti, ve kterých církve působí a dostává se jim tudy možnosti proniknout do veřejnoprávní sféry.²⁹ Postavení církví

²⁵ „Důvodem nízkého zájmu o registraci podle zákona č. 3/2002 Sb. může být malá výhodnost této registrace pro subjekty, které nevidí do budoucna velkou naději na splnění podmínek pro získání zvláštních práv. Dalším důvodem mohou být obavy ze zneužití osobních údajů, jimiž je třeba doplnit žádost o registraci. Lze ovšem také připustit, že administrativní náročnost registračního procesu některým náboženským skupinám doposud nedovolila do něho vstoupit a že možná s tímto vstupem počítají v nejbližší době“. VOJTÍŠEK, Z.: Nový český konfesní zákon a právní postavení nových náboženských hnutí v České republice. In *Theologická revue*. Č. 2 (2003), s. 197–206 a 200.

²⁶ Rozhodnutí Ministerstva kultury ČR č. 4563/2002-22 z 19. 6. 2002.

²⁷ Rozhodnutí Ministerstva kultury ČR č. 34624/2020 SOCNS z 9. 6. 2020.

²⁸ Cf. zákon č. 3/2002 Sb., § 11 ods. 4.

²⁹ „Hlavní nedostatek systému zvláštních práv vyplývá z jeho filozofie. Zvláštní práva jsou chápána jako oprávnění církví a náboženských společností coby institucí. Právní úprava tak ztrácí zcela ze zřetele práva osob nacházejících se v určité životní situaci (vazba, trest odnětí svobody, služba v ozbrojených silách etc.). I tyto osoby mají ve svých specifických ztížených podmínkách právo na svobodu náboženského vyznání a z ní vyplývající další práva. Oprávnění instituce (registrované církve) k výkonu zvláštních práv je ve vztahu k této potřebě výkonu lidského práva až sekundární záležitostí“. KRÍŽ, J.: *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 94.

a náboženských společností tak nyní osciluje mezi soukromoprávním a veřejnoprávním, přičemž ty, které byly do roku 2002 registrovány či jinak státem uznány, vykonávají zvláštní práva v rozsahu ke dni nabytí účinnosti zákona – některé tedy všechna práva, jiné pouze některá. Pokud by některá z církví dosáhla cenzu jednoho promile obyvatelstva, bude moci vykonávat všechna tato práva. Určitou pomocí mělo být přechodné ustanovení, které umožňovalo do pěti let od nabytí účinnosti zákona přiznat oprávnění ke zvláštním právům bez dosažení zvýšeného cenzu těm „... církvím a náboženským společnostem, které reprezentují významné světové náboženství s dlouhou historickou tradicí, působí na území České republiky a jsou registrován podle tohoto zákona“.³⁰

Dvě z těchto práv, umožňujících církvím a náboženským společnostem vstup do veřejnoprávní sféry, se týkají školství. Je to právo církví vyučovat náboženství na veřejných školách a jejich právo zřizovat si vlastní školy, jejichž chod je zčásti spolufinancován ze státních prostředků.³¹ Zvláštní právo církví na oddávky s civilněprávními účinky³² bylo ohroženo pracemi na novém občanském zákoníku, který inkorporoval manželské právo ze zákona o rodině zpět do občanského práva. Znovuzavedení obligatorního civilního sňatku, vnučeného roku 1950 komunistickým režimem, bylo naštěstí odvráceno, a nová komplexní rekonstrukce občanského práva ponechala alternativní církevní formu sňatku, obnovenou v Československu roku 1992.³³ Dvě ze zvláštních práv jsou smluvně ošetřena. Působení církví v armádě soustavou dohod z roku 1998 zavřených mezi Ministerstvem obrany ČR, Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví;³⁴ působení ve vězeňství pak smluvní úpravou mezi Vězeňskou službou ČR a týmiž církevními institucemi.³⁵ Také mimo uzavřený systém zvláštních práv se v posledních letech postupně začalo prosazovat právně garanto-

---

³⁰ Cf. zákon č. 3/2002 Sb., § 27 ods. 8.

³¹ Cf. zákon č. 3/2002 Sb., § 7 ods. 1 písm. a) a d).

³² Cf. zákon č. 3/2002 Sb., § 7 ods. 1 písm. c).

³³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 657 ods. 2.

³⁴ Dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem obrany ČR, Ekumenickou radou církví v ČR a Českou biskupskou konferencí. In *Revue církevního práva*. Č. 2 (1998), s. 129–135; Smlouva mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí o podmínkách vzniku a působení duchovní služby v resortu ministerstva obrany. In *Revue církevního práva*. Č. 1 (1999), s. 55–60.

³⁵ V současnosti platí již v pořadí čtvrtá dohoda od roku 1994: Dohoda o vězeňské duchovní službě z 18. 8. 2008. In *Revue církevního práva*. Č. 3 (2008), s. 214–219.

vané působení církvi v dalších segmentech veřejného prostoru, zejména ve zdravotnických a sociálních zařízeních a službách. Zvláštní právo na uznání zpovědního tajemství není státem garantováno bezvýjimečně, neboť nepřekážení zamýšleného trestného činu, o němž se duchovní v rámci zpovědi dozvěděl, zůstává i tak trestné.³⁶ Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi z roku 2012³⁷ pak komplexně řeší otázku církevních restitucí a postupného přechodu církvi a náboženských společností na samofinancování. Tímto zákonem bylo zrušeno zvláštní právo církvi být financovány z veřejných rozpočtů,³⁸ které bylo rozhodně právem nejdiskutovanějším a po celou dobu nejrozporovanějším.

Právní postavení církvi a náboženských společností v České republice se tedy rozpíná mezi veřejným i soukromým právem. Sedm z církvi má oprávnění vykonávat všechna zvláštní práva, čtrnáct z nich nemá alespoň jedno z těchto oprávnění, a zbylých 21 podle zákona od roku 2002 postupně uznaných se pohybuje čistě v soukromoprávní sféře. Pokud jim tedy zákon umožňuje „... vyučovat a vychovávat své duchovní i laické pracovníky ve vlastních školách a jiných zařízeních“³⁹ bude se jednat o školy, jež mají soukromoprávní postavení a nemají nárok na financování na rozdíl od škol církvi, vykonávajících zvláštní právo zřizovat církevní školy. Určitým průlomem je právo pacientů v lůžkovém zařízení na duchovní péči ze strany kteréhokoliv registrovaného náboženského společenství, tedy nikoli pouze ze strany církve či náboženské společnosti, která má oprávnění ke zvláštním právům, přičemž návštěvu nelze pacientovi odepřít zejména v případech ohrožení jeho života nebo vážného poškození zdraví.⁴⁰

³⁶ „Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že naše stávající právní úprava ochrany zpovědního (či obdobného) tajemství není absolutní. Vychází z konstrukce, že zpovědník je povinen zachovat mlčení pouze o tom, co penitent už spáchal, ale nebere (a zřejmě sotva může brát) zřetel na to, že zpovědník nesmí na kajícího vyzradit nic a z žádného důvodu (*nefas est quavis de causa aliquatenus prodere paenitentem*); přitom nezáleží na tom, zda mu dal nebo musel odepřít svátostnou absoluci apod“. HRDINA, A. I.: *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 232.

³⁷ Zákon č. 428/2012 Sb.

³⁸ Cf. zákon č. 3/2002 Sb., § 7 ods. 1 písm. c) původního znění zákona.

³⁹ Cf. zákon č. 3/2002 Sb., § 6 ods. 3 písm. a).

⁴⁰ Cf. zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, § 28 ods. 3, písm. j).

3 Specifika vývoje registrace církví a náboženských společností ve Slovenské republice

Ve Slovenské republice nedošlo k nahrazení církevního zákona z roku 1991, který je obecně považován za zákon poskytující náboženským subjektům více svobodného prostoru, než administrativně poněkud sešňerovaná úprava platného českého zákona.⁴¹ Významným pozitivem současného právního stavu v České republice ovšem zůstává umožnění stále nových registračních řízení, jichž například mohou využívat subjekty, které touto formou operativně řeší otázky schizmatu s „domovskými“ církvemi. Proto bylo registrováno například od Římskokatolické církve odštěpené Kněžské bratrstvo sv. Pia X. („lefebvristé“)⁴² nebo od Bratrské jednoty baptistů oddělené Společenství baptistických sborů.⁴³

Prvním subjektem, kterému se na Slovensku podařilo překonat dvacetitisícový cenzus, byla ještě roku 1993, podobně jako v České republice, Náboženská společnost Svědkové Jehovovi. Poté se však začaly projevovat problémy, jež vystavovaly slovenskou právní úpravu i aplikační praxi určitému zpochybnování v důsledku využívání skulin v zákoně nebo obcházení jeho dikce a smyslu. Poněkud kuriózním způsobem byla registrována roku 2001 Novoapoštolská církev. Jednalo se o recipovanou registraci, opírající se o rozhodnutí Sekretariátu vlády SSR pro věci církevní ještě z doby těsně před listopadem roku 1989.⁴⁴ Uznání Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů v roce 2006⁴⁵ rozpoutalo diskusi ohledně interpretace stávající právní úpravy. Došlo k nastolení otázky, jak lze určit, kdo jsou vlastně ti, kteří „se hlásí“ k nové, o registraci žádající církvi nebo náboženské společ-

---

⁴¹ „Zákon č. 308/1991 Sb. byl v době svého vypracování normou vyhovující, projevila se v ní dobrá invence jejich zpracovatelů. Podle názoru autora [...] byla vyhovující i nadále, snad jen potřebovala některá doplnění a upřesnění. Právem však byl podle našeho názoru za nevyhovující považován zákon ČNR č. 161/1992 Sb.“ TRETERA, J. R.: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 65.

⁴² Rozhodnutí Ministerstva kultury ČR č. 37561/2018 OLP z 31. 5. 2018.

⁴³ Rozhodnutí Ministerstva kultury ČR č. 15672/2019 OLP z 18. 3. 2019.

⁴⁴ Dopis ředitele Sekretariátu vlády SSR pro věci církevní č. 1015/1989-15 ze 6. 6. 1989. Ministerstvo kultury Slovenské republiky na jeho základě rozhodlo o registraci Novoapoštolské církve s účinností od 1. 9. 2001.

⁴⁵ Rozhodnutí Ministerstva kultury SR č. MK 4612/2006-320/18095 z 18. 10. 2006.

nosti.⁴⁶ Mormonské církvi se za takto nejasných podmínek podařilo získat více než 30 000 podpisů,⁴⁷ obdobně pak překročilo cenzus také Bahájské společenství ve Slovenské republice.⁴⁸ Pro oba takto státem uznané subjekty je příznačné, že po státu nepožadují finanční příspěvky na chod ústředí a na služné duchovních. Postavení registrovaných církví a náboženských společností na Slovensku je veřejnoprávní, přičemž k tomuto statusu náleží i nárokové financování z veřejných rozpočtů. Je však zřejmé, že náboženská společenství se mohou sama dobrovolně zřeknout tohoto významného atributu „veřejnoprávnosti“. Tím se naznačuje, že i zde je určitá připravenost pro mechanismus dvoustupňové registraci, při které by již nebylo třeba obcházet zákon.

Novela církevního zákona vydaná po těchto dvou registracích vyřešila pouze jednu stránku věci, totiž zpřísnila úpravu tak, aby nemohlo dojít ke zneužití nejednoznačnosti zákonných formulací.⁴⁹ Napříště se vyžaduje „... čestné prohlášení nejméně 20 000 plnoletých členů, kteří mají trvalý pobyt na území Slovenské republiky a jsou občany Slovenské republiky, o tom, že se hlásí k církvi nebo náboženské společnosti, podporují návrh na její registraci, jsou jejími členy, znají základní články víry a její učení a jsou si vědomi práv a povinností, které vyplývají z členství v církvi nebo náboženské společnosti, s uvedením jejich jmen, příjmení, trvalého po-

⁴⁶ „Slovenský zákon totiž požaduje, aby bylo ‚prokázáno, že se k danému náboženskému společenství ‚hlásí‘ daný počet obyvatel. Nejednoznačná formulace ‚podporujících‘ [...] a ‚hlásiacich sa‘ ovšem těžko může něco takového ‚prokázat‘. Kdo vlastně podepsal tento arch? Byli to ti, kdo ‚podporují‘ církev, ti kdo se hlásí k církvi, anebo ti, ‚kdo podporují a zároveň se hlásí‘? To není v žádném případě průkazné. Průkazné by bylo, kdyby záhlaví podpisového archu uvedlo – ve shodě se zákonem – pouze výraz ‚hlásí se.‘“ VOJ-TÍŠEK, Z.: Špatný zákon kazí dobré mravy. In *Dingir. Religionistický časopis o současné náboženské scéně*. Č. 4 (2006), s. 117.

⁴⁷ „Přílohou návrhu bylo 2 127 archů s více než dvaceti tisíci podpisů plnoletých osob s trvalým pobytem na území Slovenské republiky, hlásících se k této církvi. Celkový počet předložených podpisů byl 33 351, z nichž u některých chybělo rodné číslo, anebo byl nesprávně uvedený nebo chybný údaj. Celkový počet podpisů, považovaných za platné v souladu se zákonem, byl 25 071“ MORAVČÍKOVÁ, M./VELIČOVÁ, S.: *Církev Ježíša Krista Svätých neskorších dní – sedemnásta zaregistrovaná cirkev v Slovenskej republike*. In MORAVČÍKOVÁ, M./VALOVÁ, E. (eds.): *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2006*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007, s. 125–139.

⁴⁸ Rozhodnutí Ministerstva kultury SR č. MK 1488/2007-12/6083 z 19. 4. 2007.

⁴⁹ Zákon č. 201/2007 Z. z., kterým se mění doplňuje zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností ve znění zákona č. 394/2000 Z. z.

bytu a rodných čísel“.⁵⁰ Od vstupu této novely v účinnost nedošlo ve Slovenské republice k jediné úspěšné registraci nové církve nebo náboženské společnosti. O státní uznání se soustavně pokoušela církev Křesťanská společenství, jejichž žádost byla ministerstvem třikrát po sobě zamítnuta, a neúspěšná byla také soudní „dohra“ třetího administrativního rozhodnutí v této věci.⁵¹ Je přitom zřejmé, že v době těsně po událostech roku 1989, kdy v Československu probíhal bouřlivý rozvoj charismatického duchovního směru, který tato církev reprezentuje, byla působnost tohoto církevního subjektu rozprostřena na území celé československé federace.⁵²

Již za této situace došlo k pokusům řešit otázku snížení cenzu nejprve vnitrostátní právní cestou, totiž podnětem generálního prokurátora na Ústavní soud, avšak ani v pořadí druhé prokurátorovo podání nebylo úspěšné. Ústavní soud Slovenské republiky ve svém nálezu z roku 2010 pojímá právo na svobodu náboženského vyznání především jako individuální oprávnění, nikoli jako základní právo věřících na korporativní sdružování. Proto soud vychází z předpokladu, že otázka potřebného počtu věřících i shromažďování jejich osobních údajů pro potřeby registrace nemá vliv na náboženskou svobodu, neboť samotným jednotlivcům se tím nijak nebrání v jejich osobním projevení víry a v účasti na kultu.⁵³ K přesunutí problematiky na evropskou úroveň došlo dokonce ještě dříve, roku 2004, avšak rovněž bez hmatatelného výsledku.⁵⁴ Naopak, pod vlivem událostí uprchlické krize v Evropě a obav z islámu došlo ještě k dalšímu podstat-

---

⁵⁰ Zákon č. 308/1991 Sb. ve znění zákona č. 201/2007 Z. z., § 12 písm. d).

⁵¹ Rozhodnutí Ministerstva kultury SR č. MK-194/2018-260/4504 z 13. 3. 2018 o odmítnutí registrace Církve křesťanská společenství Slovenska. Rozklad proti tomuto rozhodnutí zamítla a rozhodnutí potvrdila ministryně kultury SR rozhodnutím č. MK-4513/2018-110/10888 z 22. 8. 2018. Následnou žalobu o přezkoumání zákonnosti tohoto rozhodnutí zamítl Krajský soud v Bratislavě rozsudkem č. 1S/160/2018 ze 4. 6. 2020.

⁵² „Zastřešující organizace Křesťanská společenství v ČSFR byla jako ‚sdružení nezávislých sborů‘ úředně registrována ve formě občanského sdružení v dubnu roku 1992“. NEŠPOR, Z. R./VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*. Praha: Karolinum, 2015, s. 271.

⁵³ Cf. náleze PL. ÚS 10/08-70.

⁵⁴ „Skutečnosti zůstává, že Evropský parlament (EP) skrze zprávu zahraničního výboru EP z 25. února 2004 požádal Evropskou komisi, aby přezkoumala, zda je slovenský zákon o registraci církví v souladu s mezinárodním právem. Evropská komise zatím žádné výsledky šetření nezveřejnila“. GREŠKOVÁ, L.: *Náboženstvo a sloboda. Neregistrované cirkvi a náboženské spoločnosti na Slovensku*. In *Dingir. Religionistický časopis o súčasnej náboženskej scéne*. Č. 2 (2010), s. 78–80.

nému zprísňení zákona poslední novelou z roku 2017, která censuz zvýšila z 20 000 na „astronomických“ 50 000 žadatelů o registraci.⁵⁵

Závěr

Vraťme se právě v této souvislosti k předestřené právně teoretické úvaze. Jistě platí, že zákon nemůže stanovit povinnosti, které jsou pro adresáty jeho norem nesplnitelné. Rovněž ale nemá smysl zákon, který sice stanoví oprávnění, avšak zákonodárce ví, že jej prakticky nelze využít. Podle Tomáše Akvinského je zákon *ordinatio rationis ad bonum commune*, „uspořádání rozumu k obecnému blahu“⁵⁶ což znamená nejen vnitřní racionalitu zákonných norem, nýbrž rovněž jejich praktickou užitnost, umožňující dosáhnout zákonem předsevzatého cíle. Novelizovaný zákon o církvích a náboženských společnostech sice stanoví cíl umožnit registraci církví či náboženských společností, avšak stanoví takové podmínky, z nichž vyplývá, že se mu o dosažení tohoto cíle ve skutečnosti nejedná. Není divu, že se na Slovensku ozývají hlasy, které by za racionální považovali inspiraci právními úpravami ze zemí, v nichž je zavedena dvojstupňová registrace církví, jež tak kolísají mezi soukromoprávním a veřejnoprávním postavením. Slovenská konfesněprávní věda si proto všímá také českého zákona o církvích a může se inspirovat nejen jeho zněním,⁵⁷ nýbrž také zjistit, zda

⁵⁵ „Jak připustili její autoři, novela byla motivovaná strachem z registrace muslimské komunity. Avšak v důvodové zprávě se uvádí, že jejím cílem je eliminovat spekulativní registrace údajných církví a náboženských společností s hlavním cílem registrace – získání finančních příspěvků od státu. Tento argument však neobstojí, neboť z osmnácti registrových církví byly jen čtyři zaregistrované po roce 1989 [...] a žádná z nich si nenárokovala finanční podporu státu z náboženských důvodů“. GREŠKOVÁ, L.: Náboženstvo, štát a slovenská spoločnosť. In *Dingir. Religionistický časopis o súčasné náboženské scéně*. Č. 4 (2017), s. 129–131.

⁵⁶ Cf. Sum. theol. I–II, q. 90, a. 4.

⁵⁷ „Nejčastější výhradou vůči současné legislativě upravující registraci církví ve Slovenské republice je vysoký početní censuz v porovnání s legislativou v jiných zemích. Jako alternativní řešení k současnému systému registrace církví se všeobecně navrhuje zavedení tzv. dvojstupňové registrace církví, kde by církve v prvním stupni získaly při počtu například tří set nebo pěti set členů právní subjektivitu na úrovni nynějších občanských sdružení, a po uplynutí lhůty například deseti let a po splnění některých dalších podmínek (například členská základna deseti tisíc věřících, pravidelné předkládání výroční zprávy a zprávy o hospodaření) by mohly dosáhnout statutu dnešních registrovaných církví

praxe českého ministerstva kultury opravdu dosahuje potřebných kvalit v naplňování účelu zákona.

Bibliografie:

- ČEPLÍKOVÁ, M.: *Štát, cirkvi a právo na Slovensku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Ša-fárika, 2005;
- ČIKEŠ, R.: *Vzťahy štátu a cirkvi na Slovensku*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cir-kví, 2010;
- GREŠKOVÁ, L.: *Náboženstvo a sloboda. Neregistrované cirkvi a náboženské spoločnos-ti na Slovensku*. In *Dingir. Religionistický časopis o súčasnej náboženskej scéne*. Č. 2 (2010);
- GREŠKOVÁ, L.: *Náboženstvo, štát a slovenská spoločnosť*. In *Dingir. Religionistický ča-sopis o súčasnej náboženskej scéne*. Č. 4 (2017);
- GRONSKÝ, J.: *Dokumenty k ústavnému vývoji Československa III/B. (1948–1968)*. Pra-ha: Karolinum, 2002;
- HRDINA, A. I.: *Náboženská svoboda v právu České republiky*. Praha: Eurolex Bohe-mia, 2004;
- KINCL, J./URFUS, V.: *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990;
- KŘÍŽ, J.: *Zákon o církvích a náboženských společnostech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2011;
- MARTINEK, B.: *Náboženská společnost v Československu*. Praha: Dingir, 2000;
- MORAVČÍKOVÁ, M./VELIČOVÁ, S.: *Cirkev Ježíša Krista Svätých neskorších dní – se-demnásta zaregistrovaná cirkev v Slovenskej republike*. In MORAVČÍKOVÁ, M./VA-LOVÁ, E. (eds.): *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi 2006*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2007;
- NEŠPOR, Z. R.: *Menší křesťanské církve v dějinách moderní české religiozity*. In NEŠ-POR, Z. R./VOJTÍŠEK, Z.: *Encyklopedie menších křesťanských církví v České repub-lice*. Praha: Karolinum, 2015;
- TRETERA, J. R.: *Štát a cirkve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakla-datelství, 2002;
- VOJTÍŠEK, Z.: *Nový český konfesní zákon a právní postavení nových náboženských hnutí v České republice*. In *Theologická revue*. Č. 2 (2003);
- VOJTÍŠEK, Z.: *Špatný zákon kazí dobré mravy*. In *Dingir. Religionistický časopis o sou-časnej náboženskej scéne*. Č. 4 (2006).

---

a náboženských společností“. ČIKEŠ, R.: *Vzťahy štátu a cirkvi na Slovensku*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2010, s. 47.

Michal Aláč

VYBRANÉ ASPEKTY REGISTRÁCIE CIRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLOČNOSTÍ¹

Abstrakt: Slovenská republika, ako moderný demokratický štát, každému garantuje slobodu náboženského vyznania a viery. Nikoho nenúti, aby svoje konanie prispôboval princípom a pravidlám charakteristickým pre niektoré náboženské vyznanie alebo vieru. Zároveň je však nevyhnutné určiť zákonné limity prejavov tejto slobody, aby sa predišlo situácii, že niekto bude uplatňovať slobodu svojho náboženského vyznania alebo viery na úkor náboženského vyznania alebo viery niekoho iného. Taktiež je nevyhnutné ustanoviť podmienky vzniku cirkví a náboženských spoločností, ktoré slúžia na združovanie a určitú formu organizácie ľudí, ktorí majú rovnaké náboženské vyznanie alebo vieru.

Kľúčové slová: sloboda vierovyznania – vyznanie – náboženstvo – cirkvi a náboženské spoločnosti – sekta

Abstract: The Slovak Republic, as a modern democratic state, guarantees everyone freedom of religion and belief. It does not force anyone to adapt his or her actions to the principles and rules characteristic of a particular religion or belief. At the same time, however, it is necessary to set legal limits on the expression of this freedom in order to prevent someone from exercising his or her freedom of religion at the expense of someone else's religion or belief. It is also necessary to lay down the conditions for the formation of churches and religious societies which serve to bring together and form the organization of people of the same religion or belief.

Keywords: freedom of religion – belief – religion – churches and religious societies – sect

---

¹ Článok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

Úvod

Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát a neviaže sa na nijakú ideológiu ani náboženstvo. Takto *expressis verbis* definuje Slovenskú republiku Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. (ďalej len „ústava“). Citované ustanovenie možno z pohľadu právnej regulácie vykladať spôsobom, že žiadne náboženstvo ani ideológia nedeterminujú, akým spôsobom zákonodarca reguluje spoločenské vzťahy. Hlavným determinantom základných pilierov právneho poriadku Slovenskej republiky sú princípy právneho štátu a demokracie. Pri tvorbe všeobecne záväzných právnych predpisov neprihliada na princípy žiadnej ideológie alebo viery.

1 Sloboda náboženského vyznania

Podľa čl. 24 ods. 1 ústavy Slovenská republika zaručuje každému slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery. Každý si môže slobodne zvoliť svoje náboženské vyznanie alebo vieru. Toto právo zahŕňa aj možnosť zmeniť náboženské vyznanie alebo vieru a každý má taktiež právo byť bez náboženského vyznania.

Ako zvrchovaný štát Slovenská republika nikoho nenúti, aby si vybral konkrétne náboženské vyznanie alebo vieru. Je to na uvážení každého myšlienkami, princípmi a pravidlami ktorého náboženského vyznania alebo viery sa bude riadiť. Pojem „každý“ je potrebné vykladať, že toto právo majú garantované občania Slovenskej republiky, ako aj cudzinci. Ide však len o fyzické osoby, keďže vo vzťahu k právnickým osobám je toto právo irelevantné.

K čl. 24 ods. 1 ústavy, Ústavný súd Slovenskej republiky konštatoval: „V zmysle čl. 24 ods. 1 ústavy sa sloboda náboženského vyznania a viery zaručuje. Táto sloboda zaručuje jednotlivcovi právny priestor, v rámci ktorého si môže zvoliť náboženské vyznanie alebo vieru, ktorá zodpovedá jeho presvedčeniu. Sloboda viery je viac ako náboženská tolerancia, i.e. znášanosť náboženských vyznaní alebo nenáboženských presvedčení. Zo záväzného príkazu svetonázorovo-náboženskej neutrality štátu v čl. 1 ods. 1 ústavy ,(Slovenská republika) [...] sa neviaže na nijakú ideológiu ani náboženstvo“ vyplýva, že početnosť (početná sila) alebo spoločenský význam určitého vierovyznania nemôže zohrávať nijaký význam. Štát má zá-

kaz privilegovať určité vierovyznania, ako aj zákaz hodnotiť vieru svojich občanov.“²

Zároveň vo svojom náleze sp. zn. PL. ÚS 18/95 k čl. 24 ods. 1 ústavy, Ústavný súd Slovenskej republiky konštatoval, že „... práva uvedené v čl. 24 majú absolútny charakter v tom smere, že nikoho nemožno nútiť na zaujatie alebo zmenu náboženského presvedčenia alebo viery...“³

Podľa čl. 24 ods. 3 ústavy každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo alebo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa na jeho vyučovaní.

Samozrejme, uvedený decízny proces, i.e. voľba náboženského vyznania alebo viery, a s ním súvisiace prejavy sú obmedzené ochranou iných ústavou garantovaných, respektíve chránených práv (e.g. čl. 15 ods. 2 ústavy). Toto obmedzenie je ďalej precizované v čl. 24 ods. 4 ústavy, podľa ktorého podmienky výkonu práva na voľbu náboženského vyznania, viery a súvisiacich práv možno obmedziť iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných.

Ústavný súd vo vzťahu k čl. 24 ods. 4 ústavy konštatoval: „Predmetom zákonnej úpravy (a teda ani zákonného obmedzenia) nemôže byť sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania alebo viery v jej podobe *forum internum*, ale iba jej vonkajšie, i.e. navonok identifikovateľné prejavy. Štát môže obmedziť podmienky ich výkonu zákonom, ak sú splnené podmienky, uvedené v čl. 24 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky. Článok 24 ods. 4 sa pritom vzťahuje na všetky verejné prejavy osôb motivované ich myslením, svedomím, náboženským vyznaním alebo vierou, pretože žiadne ustanovenie čl. 24 nevyklučuje zo sféry jeho aplikovateľnosti určité (a konkrétne identifikovateľné) prejavy zmýšľania. Ak by to tak bolo, museli by v ňom byť takéto prejavy zmýšľania jasne označené. V takomto prípade by sa na takto označené prejavy ani nevzťahovali (nemuseli vzťahovať) zákonné obmedzenia (možné zákonné obmedzenia), predvídané čl. 24 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky. Túto skutočnosť je potrebné osobitne zdôrazniť, pretože v naznačenom prípade by ústavodarca rozdelil

² PL. ÚS 10/08-70.

³ PL. ÚS 18/95 a DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. Šamorín: Heuréka, 2012, s. 464.

vonkajšie prejavy svedomia, myslenia, náboženského vyznania alebo viery na dve skupiny, a to na:

- a) tie, ktoré podliehajú zákonným obmedzeniam čl. 24 ods. 4 ústavy,
- b) tie, ktoré nepodliehajú zákonným obmedzeniam čl. 24 ods. 4 ústavy.⁴⁴

Takéto obmedzenie je ustanovené napríklad v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon. Kto násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy núti iného zúčastniť sa na náboženskom úkone, bez oprávnenia bráni inému v účasti na náboženskom úkone, alebo inému v užívaní slobody vyznania inak bez oprávnenia bráni, potrestá sa podľa § 193 Trestného zákona odňatím slobody až na dva roky. Tento trestný čin je zaradený v druhej hlave Trestného zákona, ktorá upravuje trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti, čím zákonodarca vyjadril dôležitosť ochrany a garancie slobody vyznania. Zároveň je sloboda náboženského vyznania chránená aj skutkovými podstatami trestných činov uvedených v dvanástej hlave Trestného zákona nazvanej „Trestné činy proti mieru, proti ľudskosti, trestné činy terorizmu, extrémizmu a trestné činy vojnové“. V ich prípade ide o trestné činy, ktoré sú trestné aj podľa medzinárodných dohôd a ich trestnosť nezaniká premlčaním. Trestný zákon zároveň v § 140 písm. d) ustanovuje osobitný kvalifikačný prvok, a to osobitný motív. Osobitným motívom sa rozumie spáchanie trestného činu z nenávisťi voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie. Tento kvalifikačný prvok odôvodňuje použitie vyššej trestnej sadzby pri ukladaní trestu a v procese zisťovania a objasňovania týchto trestných činov môže e.g. odôvodňovať použitie informačno-technických prostriedkov. Uvedená trestnoprávna úprava veľmi jednoznačne vyjadruje záujem Slovenskej republiky, respektíve zákonodarcu na ochrane slobody náboženského vyznania a viery.

V súvislosti s ochranou slobody náboženského vyznania a viery, respektíve v súvislosti s ochranou spoločnosti je dôležité poukázať aj na špecifickú ochranu poskytovanú zo strany štátu. S účinnosťou od 1. januára 2016 došlo k zmene pôsobnosti Slovenskej informačnej služby. Zákonom

---

⁴ PL. ÚS 18/95.

č. 444/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony došlo k novelizácii zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe.

Cieľom uvedenej novelizácie bolo precizovať pôsobnosť Slovenskej informačnej služby doplnením úloh, reflektujúc zmenené bezpečnostné prostredie, v ktorom dochádzalo k vzniku reálnych hrozieb a narušeniu bezpečnosti štátu vyvolanému teroristickými útokmi a trestnou činnosťou páchanou organizovaným spôsobom, ak bola táto spôsobilá ohroziť základné záujmy Slovenskej republiky, ako i na zvýšenie miery nelegálnej medzinárodnej prepravy osôb a migrácie osôb, kybernetických útokov, ako aj politického a náboženského extrémizmu.⁵

Slovenská informačná služba s účinnosťou od 1. januára 2016 získava, sústreďuje a vyhodnocuje informácie aj o náboženskom extrémizme, ktorý predstavuje hrozbu pre demokratický a právny štát.

Ďalším príkladom obmedzenia slobody náboženského vyznania a viery je zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov, ktorý v § 3 ustanovuje, že o náboženskej výchove detí do dovŕšenia 15 rokov ich veku rozhodujú ich zákonní zástupcovia.

2 Registrácia cirkvi alebo náboženskej spoločnosti

Podmienky registrácií cirkví a náboženských spoločenstiev upravuje zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov. Ide o *lex generalis*, ktorý precizuje právo na náboženské vyznanie alebo vieru, respektíve právo slobodne prejavovať svoje náboženské vyznanie alebo vieru. Zároveň z pohľadu (necirkevných) právnych predpisov, teda všeobecne záväzných právnych predpisov ustanovuje právnu reguláciu vzniku a existencie cirkví a náboženských spoločností.

V ust. § 4 ods. 1 cit. zákon ustanovuje zákonnú definíciu pojmu cirkve a náboženská spoločnosť. Cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou sa podľa tohto zákona rozumie dobrovoľné združenie osôb rovnakej ná-

⁵ Q.v. dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

božskej viery v organizácii utvorenej podľa príslušnosti k náboženskej viere na základe vnútorných predpisov príslušnej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Zároveň ustanovuje, že všetky cirkvi a náboženské spoločnosti majú pred zákonom rovnaké postavenie, čím zdôrazňuje skutočnosť, že Slovenská republika sa neviaže na žiadne náboženské vyznanie ani vieru a že nikto nemôže byť nútený, aby si zvolil konkrétne náboženské vyznanie alebo vieru.

Zákon č. 308/1991 Zb. v § 4 ods. 4 ustanovuje dôležitý postulát, a to, že štát uznáva len tie cirkvi a náboženské spoločnosti, ktoré sú registrované. Preto, ak cirkev alebo náboženská spoločnosť chce požívať všetky právne výhody a zároveň požívať ochranu štátu, musí byť registrovaná v súlade s podmienkami ustanovenými týmto zákonom. Registráciu vykonáva Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. Návrh na registráciu podáva najmenej trojčlenný prípravný orgán cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, ktorého členmi musia byť plnoleté osoby. Podľa § 11 zákona č. 308/1991 Zb. návrh na registráciu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti prípravný orgán cirkvi alebo náboženskej spoločnosti môže podať, ak preukáže, že sa k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti hlási najmenej 50 000 plnoletých členov, ktorí majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a sú občanmi Slovenskej republiky.

Podľa ust. § 12 cit. zákona návrh na registráciu obsahuje:

- a) názov a sídlo cirkvi alebo náboženskej spoločnosti;
- b) mená, priezviská, adresy, podpisy a rodné čísla členov prípravného orgánu;
- c) základnú charakteristiku zakladanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, jej učenie, poslanie a územie, na ktorom hodlá pôsobiť;
- d) čestné vyhlásenia najmenej 50 000 plnoletých členov, ktorí majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a sú občanmi Slovenskej republiky, o tom, že sa hlásia k cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, podporujú návrh na jej registráciu, sú jej členmi, poznajú základné články viery a jej učenie a sú si vedomí práv a povinností, ktoré im vyplývajú z členstva v cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, s uvedením ich mien, priezvisk, trvalého pobytu a rodných čísel;
- e) vyhlásenie, že cirkev alebo náboženská spoločnosť bude plne rešpektovať zákony a všeobecne záväznú právne predpisy a bude tolerantná k ostatným cirkvám a náboženským spoločnostiam a osobám bez vyznania.

Z citovaného ust. § 11 vyplývajú tri podmienky, ktoré musí kumulatívne spĺňať každý člen cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. V prvom rade musí ísť o plnoleté osoby, ktoré musia byť občanmi Slovenskej republiky a zároveň musia mať na území Slovenskej republiky pobyt. Podmienka pobytu nie je naplnená, ak člen má na území Slovenskej republiky len prechodný pobyt. Vo vzťahu k štátnemu občianstvu je potrebné uviesť, že nie je prekážkou na kvalifikované členstvo, ak člen má dvojité štátne občianstvo, ak aspoň jedno z týchto občianstiev je štátne občianstvo Slovenskej republiky. Z ustanovených podmienok zároveň vyplýva, že členom cirkvi alebo náboženskej spoločnosti nemôže byť právnická osoba.

Dôležitou podmienkou je kvórum 50 000 členov. Podľa znenia zákona č. 308/1991 Zb. účinného do 28. februára 2017 bolo kvórum 20 000 členov. Predmetné kvórum bolo zvýšené zákonom č. 39/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkvi a náboženských spoločností. V dôvodovej správe k zákonu navrhovateľ uviedol: „Cirkvi a náboženské spoločnosti môžu v Slovenskej republike *de iure* aj *de facto* slobodne pôsobiť, pričom štát obmedzuje ich pôsobenie jedine rešpektovaním právneho poriadku. Registráciou získava náboženský subjekt značné množstvo výhod, ako je najmä možnosť žiadať štát o finančné príspevky na platové náležitosti svojich duchovných a cirkevných ústredí, na prevádzku cirkevných škôl, vyučovanie náboženstva na štátnych školách, a preto má štát legitímne právo určiť registračné podmienky, ktoré spĺňajú tie náboženské subjekty, ktorých vieru vyznáva nie zanedbateľný počet občanov Slovenskej republiky. Ako však už bolo uvedené, registračné podmienky neznamenajú obmedzenie náboženskej slobody, pretože základné ľudské práva majú v súlade s Ústavou Slovenskej republiky a medzinárodnými záväzkami Slovenskej republiky zaručené všetkým bez rozdielu. Cieľom predloženého návrhu zákona je eliminovať špekulatívne registrácie údajných cirkvi a náboženských spoločností s hlavným cieľom registrácie – získania finančných príspevkov od štátu. Predložený návrh zákona v nadväznosti na sledovaný cieľ vo svojich ustanoveniach zvyšuje pre registráciu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti minimálny počet plnoletých členov cirkvi alebo náboženskej spoločnosti z 20 000 členov na 50 000 členov.“⁶ So zvýšením požadovaného poč-

⁶ Parlamentná tlač č. 273, Návrh skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky na vydanie zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/1991 Zb. o slobode nábožen-

tu členov nesúhlasil prezident Slovenskej republiky, ktorý v rámci výkonu svojich ústavných právomocí odmietol podpísať predmetný návrh zákona a navrhol, aby Národná rada Slovenskej republiky návrh zákona neprijala ako celok. Svoje rozhodnutie odôvodnil tým, že „... zvýšenie počtu členov z 20 000 na 50 000 podľa schváleného zákona nie je nevyhnutné ani primerané sledovanému cieľu, ktorým je zabrániť špekulatívnym registráciám cirkví a náboženských spoločností a zneužívaniu finančnej podpory z verejných zdrojov. A uvádzané dôvody na také výrazné zvýšenie počtu členov ako podmienky registrácie nie sú ani relevantné, ani postačujúce.“⁷ Národná rada Slovenskej republiky vzápätí prelomila veto prezidenta Slovenskej republiky a návrh zákona schválila.

Proti ustanovenému kvóru 50 000 členov podal návrh na Ústavný súd Slovenskej republiky generálny prokurátor Slovenskej republiky (ďalej len „generálny prokurátor“), ktorý okrem iného uviedol: „Platná právna úprava ustanovením vysokého početného cenzu, ktorý je aj na európske pomery príliš vysoký a v podmienkach Slovenskej republiky ťažko dosiahnuteľný, bráni vzniku právnej subjektivity málopočetných cirkví a náboženských spoločností. Štát tak evidentne neplní svoju povinnosť vytvoriť právne podmienky pre uplatnenie práva na slobodu prejavu náboženského vyznania a viery podľa vlastnej voľby jednotlivca a týmto obmedzením bezprostredne zasahuje do slobody náboženského vyznania. Citované ustanovenia zákona č. 308/1991 Zb. nie sú preto v súlade s čl. 24 ods. 2 a 3 Ústavy a s čl. 9 ods. 1 Dohovoru. [...] Štát tak v rozpore s princípmi proporcionality a legitimity očividne zasahuje do práva na slobodu náboženského vyznania a viery podľa vlastnej voľby jednotlivca.“

Ústavný súd Slovenskej republiky návrhu generálneho prokurátora nevyhovel a konštatoval: „Z postavenia Slovenskej republiky ako demokratického a právneho štátu vyplýva, že Slovenská republika je oprávnená ustanoviť podmienky pôsobenia a právne relevantných činností cirkví a náboženských spoločností na svojom území a tieto podmienky vyjadriť aj v inštitúte ich registrácie. Pri ustanovovaní podmienok na udelenie sta-

---

skej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov, doručená 23. 9. 2016.

⁷ Parlamentná tlač. 350, Zákon z 30. novembra 2016, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov, vrátený prezidentom Slovenskej republiky na opätovné prerokovanie Národnou radou Slovenskej republiky, doručená 20. 12. 2016.

tusu právnickej osoby cirkvám a náboženským spoločnostiam ústava vytvára zákonodarcovi priestor pre možnosť uplatnenia značnej miery uváženia. Právna úprava by nemala a ani nesmie pritom cirkvám svojvoľne brániť v ich vstupe do verejného života štátu a musí všetkým cirkvám pri získavaní statusu právnickej osoby zaručiť rovnaké podmienky. Stav, že určitá cirkev alebo náboženská spoločnosť nie je registrovaná, neznamená ani neimplikuje skutočnosť, že príslušníci takýchto zoskupení sú obmedzovaní v samotnej podstate práva na slobodu svojho vyznania, a to v jeho prejave, ako to tvrdí navrhovateľ. Z toho dôvodu sa podľa názoru ústavného súdu napadnuté ustanovenia zákona nemôžu dostať do rozporu s čl. 12 ods. 1 a 2 ústavy a čl. 14 dohovoru.“

Generálny prokurátor namietal aj nesúlad označených ustanovení zákona č. 308/1991 Zb. s čl. 19 ods. 2 a 3 ústavy a s čl. 8 ods. 1 a 2 dohovoru, ktoré sa týkajú práva na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života. Odôvodňuje ho tým, že § 11 a 12 písm. d) napadnutého zákona č. 308/1991 Zb., ktoré vyžadujú deklarovanie náboženského vyznania, spolu s uvedením mena a priezviska, trvalého pobytu a rodného čísla, nie sú nevyhnutné ani primerané vo vzťahu k základnému právu na súkromný a rodinný život.

Ústavný súd Slovenskej republiky v tomto kontexte konštatoval: „Ústavný súd konštatuje, že ustanovenie podmienky registrácie cirkvi a náboženskej spoločnosti v spojitosti s vyžadovaním príslušných osobných údajov nie je neprimeraným zásahom do základného práva na rodinný a súkromný život podľa čl. 19 ústavy a čl. 8 dohovoru. Inštitút registrácie cirkví a náboženských spoločností vyjadruje ustanovené formálne podmienky pôsobenia vrátane okruhu údajov, ktoré preukazujú personálny substrát pôsobnosti príslušných cirkví a náboženských spoločností.“⁸

Generálny prokurátor vo svojom návrhu namietal taktiež porušenie čl. 3 a 4. Dohovoru o právnom postavení utečencov: „Zákon č. 308/1991 Zb. v ustanoveniach § 11 a 12 písm. a) v rozpore s citovanými článkami Dohovoru o právnom postavení utečencov (čl. 3 a 4 Dohovoru o právnom postavení utečencov, pozn.) umožňuje požiadať o registráciu cirkvi a náboženskej spoločnosti výlučne vtedy, ak členmi cirkvi alebo náboženskej spoločnosti je najmenej 20 000 občanov Slovenskej republiky s trvalým pobytom na jej území. *A contrario*, štát nepriznáva utečencom žijúcim v Slo-

⁸ PL. ÚS 10/08-70.

venskej republiky právo právne relevantným spôsobom pripojiť sa čestným vyhlásením k návrhu na registráciu.“

V kontexte argumentácie generálneho prokurátora je potrebné konštatovať, že Dohovor o právnom postavení utečencov v čl. 3 ustanovuje zákaz diskriminácie: „Zmluvné štáty sa zaväzujú dodržiavať ustanovenia tohto dohovoru voči utečencom bez rozdielu rasy, náboženstva alebo krajiny pôvodu.“ V čl. 4 ustanovuje, že „zmluvné štáty sa zaväzujú zaobchádzať s utečencami žijúcimi na ich území aspoň takým spôsobom, ako zaobchádzajú so svojimi občanmi v otázkach, ktoré sa týkajú náboženskej slobody, ako aj slobody náboženskej výchovy ich detí“. Právna úprava upravujúca podmienky registrácii cirkví a náboženských spoločností nijakým spôsobom neobmedzuje ich právo na slobodnú voľbu náboženského vyznania alebo viery. Základ slobody náboženského vyznania je *forum internum*, čiže právo každého slobodne si vybrať náboženské vyznanie, do ktorého nebudú tretie strany nijakým spôsobom zasahovať. Samozrejme, so slobodnou voľbou náboženského vyznania alebo viery úzko súvisí aj možnosť verejne ich vyjadriť. Tu je však dôležité konštatovať, že právo verejne vyjadriť svoje náboženské vyznanie nijakým spôsobom nesúvisí s administratívno-právnym úkonom spočívajúcim v registrácii cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Príslušníci náboženského vyznania alebo viery môžu toto svoje vyznanie verejne prejavovať, a to verejne alebo súkromne formou bohoslužby, náboženských úkonov, obradov alebo sa môže zúčastňovať na jeho vyučovaní.

Registrácia cirkvi alebo náboženskej spoločnosti nie je v tomto zmysle nevyhnutnou podmienkou (*conditio sine qua non*) výkonu slobody alebo práva podľa čl. 24 ústavy a čl. 9 dohovoru, týka sa iba podmienok ich vzniku ako štátom uznaných cirkví a náboženských spoločností a má právnu relevanciu najmä z hľadiska ekonomických aspektov ich fungovania.⁹ Proces registrácie sa spája so vznikom cirkvi alebo náboženskej spoločnosti ako právnickej osoby a nemá dopad na právo jednotlivca slobodne si zvoliť náboženské vyznanie alebo vieru. Jednotlivec dokáže svoje náboženské vyznanie alebo vieru prejavovať, respektíve uplatňovať aj bez konkrétnej entity vo forme registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Registrovaná cirkev alebo náboženská spoločnosť je len samosprávná ustanovizeň, ktorá po svojej registrácii môže svojimi internými aktmi riadenia

---

⁹ PL. ÚS 10/08-70.

regulovať vnútorné usporiadanie vzťahov a regulovať práva a povinnosti svojich členov.

Bibliografia

Judikatúra:

PL. ÚS 10/08;

PL. ÚS 18/95.

Literatúra:

DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. Šamorín: Heuréka, 2012;

MASÁROVÁ, L.: Kolektívne aspekty slobody vierovyznania. In VÍTOVÁ, B./ČERNÝ, M. (eds.): *Olomoucké právnické dny 2019. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference*. Olomouc Iuridicum Olomucense, 2019.

REGISTROVANÉ CIRKVI V SLOVENSKEJ REPUBLIKE V NOVOM SYSTÉME FINANCOVANIA ZO ŠTÁTNEHO ROZPOČTU¹

Abstrakt: Systém materiálneho zabezpečenia registrovaných cirkví a ich duchovných je neustále predmetom ostrej diskusie. Kritika existujúceho systému vychádza z toho, že na materiálne zabezpečenie cirkví prispievajú všetci daňovníci a prepojenie medzi štátnom mocou a cirkvami je veľmi úzke. Zákon č. 370/2019 Z. z., ktorý v niektorých oblastiach modifikoval existujúci stav, však nezmenil východiskový prístup k financovaniu, ktorý má na Slovensku dlhodobú legislatívnu tradíciu a v súčasnosti je podporený aj medzinárodnými záväzkami vyplývajúcimi so zmlúv so Svätým stolcom. Pri prípadnej systémovej zmene sa však zákonodarca môže inšpirovať viacerými koncepčnými prístupmi, aplikovanými v zahraničí, ktoré by mohli znamenať odpútanie sa cirkví od štátnej podpory a umožnili by elimináciu vonkajšieho tlaku na cirkvi v slovenskej spoločnosti.

Kľúčové slová: štátna dotácia – klerici – kongrua – remunerácia – cirkevná daň – daňová asignácia – registrované cirkvi

Abstract: The system of material security of registered churches and their clergy is constantly the subject of heated debate. The criticism of the existing system is based on the fact that all taxpayers contribute to the material security of the churches and the connection between the state power and the churches is very close. Law No. 370/2019 Coll., which modified the existing situation in some aspects, however, did not change the initial approach to financing, which has a long-continuing legislative tradition in Slovakia and is currently supported by international obligations arising from the treaties with the Holy See. However, in the case of a systemic change, the legislator may be inspired by several conceptual approaches, applied abroad, which could mean detachment of churches from the state subsidy and would enable the elimination of external pressure on the churches in the Slovak society.

Keywords: state subsidy – clerics – congrua – remuneration – church tax – tax assignment – registered churches

---

¹ Článok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

Úvod

Vo víre iných významných politických udalostí v rokoch 2019 a 2020 na Slovensku do určitej miery zaniklo, že Národná rada Slovenskej republiky 16. októbra 2019, po vyše sedemdesiatich rokoch, zrušila jeden z najdlhšie účinných zákonov na území Slovenska – zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom.² Pozoruhodný na tomto zákone je fakt, že po spoločenských zmenách v roku 1989 stačilo, aby Federálne zhromaždenie zrušilo len dve ustanovenia tohto zákona³ a systém hospodárskeho zabezpečenia cirkví štátom bol zbavený inštitútov dozoru štátu nad nimi a pokračoval v účinnosti v takmer nezmenenej podobe ďalej. Neovplyvnilo ho ani prijatie zákona o tzv. cirkevných reštitúciách v roku 1992 na pôde vtedajšej Slovenskej národnej rady. Napriek neustálej kritike liberálnych médií a politikov, najmä od začiatku tohto tisícročia, nedošlo v systéme hospodárskeho zabezpečenia cirkví k žiadnej podstatnej zmene zo strany zákonodarcu.

Problematika materiálneho zabezpečenia cirkví a náboženských spoločností je jedným z aspektov systému vzťahov štátu a cirkví. Od 19. storočia existujúci, štátom nanútený systém uznaných a dotovaných cirkví, v roku 1949 prerušený systémom úplného štátneho dozoru nad cirkvami, neskôr, v podmienkach demokratického usporiadania, prijatý model registrovaných, ale naďalej dotovaných cirkví, vytvoril v spoločnosti situáciu, ktorá nijako neprispela k procesu autonómneho vytvárania a spravovania zdrojov a používania financií cirkvami samotnými. Príspevok od štátu, bez ohľadu na to, ako sa legislatívne označoval, viedol k vzniku známej „železnej košeľe“ – zvyku, ktorého sa už nikto (cirkvi ani štát) nemal záujem zbaviť. Je zrejmé, že ani po prijatí zákona č. 370/2019 Z. z. nedo-

---

² Q.v. BENDOVÁ, P.: Hospodárske zabezpečení cirkví a náboženských spoločností po roce 1948. In *Revue církevního práva*. Č. 2 (2010), s. 139–146 a JÁGER, P.: Svoboda vyznání a právní poměry cirkví a náboženských společností v letech 1948–1989. In BOBEK, M./MOLEK, P./ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Mezinárodní politologický ústav a Masarykova univerzita, 2009, s. 769–810.

³ V roku 1990 bolo zrušené ustanovenie § 7 o obligatórnom štátnom súhlase na výkon duchovenskej činnosti a v roku 1992 bolo zrušené ustanovenie § 10 o štátnom dozore nad cirkevným majetkom; inak ostala koncepcia tohto zákona, obsiahnutá najmä v §§ 3, 4, 6, 8 a 9 zachovaná.

chádza k principiálnej zmene a definitívnemu odstráneniu finančnej závislosti registrovaných cirkví od štátnej podpory. Táto podpora síce už nie je jediným zdrojom financovania cirkví (ako to bolo v rokoch 1949 až 1989), ale predsa len zostáva zdrojom podstatným. Doktrínu materiálneho zabezpečenia duchovných ponúka aj zákonodarstvo Katolíckej cirkvi, jej využitie je však obmedzené a podmienené vnútroštátnym zákonodarstvom, na tvorbe ktorého v nejakej podobe cirkvi môžu, ale nemusia spolupracovať.

1 Primeraná výživa (*congrua sustentatio*) a remunerácia v legislatíve Katolíckej cirkvi

Kódex kánonického práva z roku 1983 (CIC 1983) na viacerých miestach spomína spojenie „primeraná výživa klerika“ (*honesta vel congrua sustentatio cleri*⁴). Je to výraz súvisiaci s určitými okolnosťami, v ktorých je potrebné, aby sa kompetentné cirkevné authority postarali o dôstojný život klerika nadobúdajúceho alebo opúšťajúceho nejaký cirkevný úrad.⁵ *Congrua sustentatio* obsahuje predovšetkým:

- to, čo patrí do materiálnych životných potrieb klerika a osôb, na ktorých službu a pomoc je odkázaný;⁶
- to, čo má slúžiť na jeho oddych;⁷
- to, čo klerik potrebuje na svoje vzdelávanie a mravný rozvoj.

⁴ Kongrua (*congrua*) v sekulárnom zákonodarstve znamená doplnok, ktorý poskytuje štát k cirkevným a iným súkromným zdrojom príjmu v záujme toho, aby príjem duchovného dosahoval určité minimum ustanovené zákonom (e.g. zákon č. 122/1926 Sb. zák. a nar.). Konkrétne sa ňou vyjadruje rozsah „primeranej výživy“ pre kňaza (*congrua sustentatio* – cf. cann. 979 § 2 a 980 § 2 CIC 1917), ktorý môže byť vyšší než štátna „kongrua“. Cf. TRETERA, J. R./HORÁK, Z.: *Slovník církevního práva*. Praha: Grada Publishing, 2011, s. 68; HEJČL, J.: Vlastnické právo kněze katolického k důchodům církevním. In *Časopis katolického duchovenstva*. Roč 46 (1900), č. 5, s. 368 a ŠTEFANICA, J.: Vývoj právnej úpravy štátneho financovania príjmu katolíckych duchovných na Slovensku v 20. storočí. In BRTKO, R./ČERBOVÁ, V. a kol: *Kontinuita a diskontinuita práva v 20. storočí I. Cirkevné, kanonické a konfesné právo*. Bratislava: Atticum, 2013, s. 124.

⁵ E.g. cann. 384 a 222 § 1 CIC 1983.

⁶ Can. 281 § 1 CIC 1983.

⁷ 1Tim 3,2–3. Cf. ŠÍMA, J.: Apoštolské kánony – nejstarší církevní zákonník. In *Časopis katolického duchovenstva*. Roč. 81 (1941), č. 4, s. 201.

Do úvahy treba vziať aj to, čo prípadne klerik poskytuje ako prejav dobročinnnej lásky darom alebo ako odmenu, avšak to treba zohľadniť podľa jeho aktuálnej funkcie.⁸

Kódex kánonického práva výrazne modifikoval normy o materiálnom zabezpečení klerikov. Najvyšší zákonodarca vyzval miestne Konferencie biskupov, aby transformovali pôvodné inštitúcie beneficiátneho zriadenia na inštitúcie pre materiálnu podporu kňazov, o ktorých nie je postarané inak.⁹ CIC 1983 v dôsledku toho namiesto spojenia *congrua sustentatio clerici* zaviedol príliehavejší pojem „remunerácia“. Je to podpora, poskytovaná klerikovi alebo laikovi,¹⁰ ktorý sa venuje službe Cirkvi. Nie je to úplná a priama odmena za množstvo vykonanej práce, ale klerikovi zabezpečuje jeho životné potreby a umožňuje mu dôstojný (slušný) život,¹¹ v záujme toho, aby mal slobodu pri výkone pastoračnej služby.¹² Remunerácia nie je paušálnym príspevkom, ale má sa klerikovi poskytovať s ohľadom na:¹³

- jeho postavenie;
- povahu jeho aktuálnej úlohy v Cirkvi;
- na miestne a časové okolnosti.

---

⁸ Can. 282 § 2 CIC 1983. Cf. HEJČL, J.: Vlastnické právo kňeze katolíckeho k duchodúm cirkevným. In *Časopis katolíckeho duchovenstva*. Roč 46 (1900), č. 5, s. 369–370 a PESCHKE, K.-H.: *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 602.

⁹ Cann. 1272 a 1274 § 1 CIC 1983. Beneficiátny systém „časných a duchovných dobier“ sa stal po druhej svetovej vojne neudržateľný. Q.v. VLADÁR, V.: *Dejiny cirkevného práva*. Praha: Leges, 2017, s. 136n.

¹⁰ Remunerácia patrí aj laikovi, ktorý sa venuje trvalo alebo dočasne službe Cirkvi. Tá im má umožniť, aby sa mohli slušne postarať o vlastné potreby a potreby svojej rodiny. Cf. can. 231 § 2 CIC 1983. To isté platí aj pre ženatých diakonov, ak nepoberajú príjem zo svojho občianskeho zamestnania. Cf. can. 281 § 3 CIC 1983. Kódex kánonického práva z roku 1917 podobné ustanovenia neobsahoval.

¹¹ Kódex kánonického práva 1983 na rôznych miestach uvádza spojenie *honesta sustentatio* („dôstojné zabezpečenie“, cf. cann. 222 § 1 a 384). Tento prameň používa aj spojenie *congrua sustentatio*, a to v súvislosti s potrebou materiálneho zabezpečenia farára, ktorý sa zriekol úradu z dôvodu dosiahnutia veku 75 rokov. Cf. can. 538 § 3 CIC 1983.

¹² PROVOST, J. H.: Some Canonical Considerations Relative to Clerical Sexual Misconduct. In *The Jurist*. Vol. 52 (1992), s. 632. Klerici sa napríklad bez povolenia predstaveného nemajú venovať obchodovaniu a podnikaniu a spravovať majetok patriaci laikom, respektíve spravovať svetské úrady, s ktorými je spojené bremeno finančného vyúčtovania. Cf. can. 285 § 4 CIC 1983. Q.v. cann. 285, § 2 CIC 1983 a 139, § 1 CIC 1917. Cf. cann. 124 CIC 1917 a 276 § 1 CIC 1983.

¹³ Can. 281 § 1 CIC 1983.

Pri naplňaní idey zdravej spolupráce medzi štátom a Katolíckou cirkvou však miestne a dobové okolnosti nebránia tomu, aby ten-ktorý „model spolupráce“ obsahoval aj také prvky, ktoré sú vo vzťahu k určitému národu alebo územiu tradičné a overené.¹⁴ Všeobecne však platí, že klerici sa nemajú zaoberať správou majetku a financií, ak nejde o záležitosti cirkevné. Bez povolenia predstaveného sa nemajú venovať obchodovaniu a podnikaniu a spravovať majetok patriaci laikom, respektíve spravovať civilné úrady, s ktorými je spojené bremeno finančného vyúčtovania.¹⁵

2 Otázka materiálneho zabezpečenia cirkví v Slovenskej republike v konfrontácii rôznych prístupov

2.1 Náboženský fond

Poskytovanie štátneho príspevku (dotácií) cirkvám, dlhodobo etablovaným na území štátu, je legislatívnou tradíciou prítomnou na území Slovenska už od 19. storočia a východiská tohto prístupu badať ešte o dve storočia skôr. Panovník Ferdinand III. totiž v polovici 17. storočia zriadil dvoma cisárskymi dekrétmi náboženskú základinu (*cassa parochum*) na odškodnenie katolíckeho duchovenstva za stratu príjmov, spôsobených zrušením poplatkov,¹⁶ ktoré im dovtedy platili členovia protestantských cirkví (luteráni a kalvíni).¹⁷ Cieľom fondu, ktorého príjmom boli okrem peňažného vkladu panovníckej komory najmä príspevky katolíckych biskupov, bolo dotovať činnosť nových katolíckych fár a dopĺňanie príjmov existujúcich fár. K tejto majetkovej mase neskôr pribudol majetok rehoľných rádov, ktoré v rakúskej monarchii zrušil panovník Jozef II. a podľa konkordátu z roku

¹⁴ PŘIBYL, S.: Ekleziologické aspekty financování církve a církevní restituce. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 68 a Gaudium et spes 76,2.

¹⁵ Cf. can. 285 § 4 CIC 1983. Q.v. cann. 285 § 2 CIC 1983 a 139 § 1 CIC 1917. Cf. cann. 124 CIC 1917 a 276 § 1 CIC 1983.

¹⁶ Poplatky boli zrušené na základe zákonného článku č. 12 z roku 1647.

¹⁷ Q.v. VLADÁR, V.: Kánonickoprávne držobné koncepcie – vrcholný stredovek až platné právo. In BLAHO, P./MLKVÝ, M./VLADÁR, V.: *Držba v rímskom a kánonickom práve*. Praha: Leges, 2019, s. 250n.

1855¹⁸ aj interkalárne príjmy veľkých benefícií. Fond mal verejnú povahu, bol určený na zabezpečovanie potrieb Katolíckej cirkvi a spravoval ho štát v mene Cirkvi, keďže majetok bol pôvodne jej vlastníctvom.¹⁹

2.2 Kongruový systém

V prvej Československej republike sa od roku 1926 uplatňovala na území Slovenska už v rámci unifikovanej právnej úpravy koncepcia,²⁰ podľa ktorej štát duchovným uznaných a recipovaných cirkví garantoval hranicu najnižšieho príjmu formou doplatku (kongruy), dopĺňajúceho príjem kňaza z cirkevných prostriedkov na hranicu minima určeného uvedeným zákonom. Podľa tohto, tzv. kongruového zákona,²¹ sa duchovní uznaných a recipovaných cirkví týmto spôsobom dostali z hladiska materiálneho zabezpečenia na úroveň štátnych zamestnancov. Prijatie tohto zákona urýchlila situácia po prvej svetovej vojne, pretože v povojnovom Československu uskutočnená pozemková reforma zredukovala pozemkový cirkevný fond a pripravila tak Katolícku cirkev o významné zdroje benefíciálnych príjmov.²²

---

¹⁸ Článok 32 ríšskeho konkordátu.

¹⁹ Cf. heslo „Náboženské fondy“. In *Slovník československého práva veřejného II*. Brno: Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1932, s. 695. Q.v. čl. 31 Ríšskeho konkordátu z roku 1885.

²⁰ Koncepcia bola prevzatá z uhorskej právnej úpravy. Kongruový systém bol v Uhorsku zavedený zákonným článkom č. 14/1898, netýkal sa však Katolíckej cirkvi. Na ňu rozšíril kongruu až zákonný článok č. 13/1909. Korene štátneho kongruového zákonodarstva však nachádzame už v opatreniach Jozefa II. ohľadne cirkevného majetku zrušených kláštorov, pretože vzniknuté náboženské fondy boli povinné zabezpečiť duchovným na novovzniknutých farách kongruu. Cf. heslo „Kongrua a platy duchovných“. In *Slovník československého práva veřejného II*. Brno: Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1932, s. 292–293.

²¹ Zákon č. 122/1926 Sb. zák. a nar. o úprave platí duchovenstva cirkví a náboženských spoločností štátem uznaných popř. recipovaných. Ku kongruovému zákonu pozri e.g. GREGOR, M.: Reforma systému doplnkov kongruy v prvej Československej republike. In *Revue církevního práva*. Č. 3 (2017), s. 75–100 a ŠVECOVÁ, A./LAČLAVÍKOVÁ, M.: Tradícia a perspektívy odmeňovania duchovných v podmienkach Československej republiky v rokoch 1918–1950. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností. História a súčasnosť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 16–25.

²² ŠVECOVÁ, A./LAČLAVÍKOVÁ, M.: Tradícia a perspektívy odmeňovania duchovných v podmienkach Československej republiky v rokoch 1918–1950. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností. História a súčasnosť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 20.

2.3 Konceptia cirkevnej dane

Pokiaľ ide o jeden z ďalších systémov prostriedkov financovania cirkví, cirkevnú daň, právo Slovenskej republiky tento inštitút nepozná. Cirkevná daň, ktorú je možné čiastočne prirovnať k cirkevnému desiatku, je v súčasnosti (v štátoch, v ktorých sa uplatňuje) ukladaná zákonom.²³ Cirkevná daň má verejnoprávnu povahu, i.e. vyberá ju štát, ktorý ju distribuuje na účet príslušných cirkví (ktoré sú oprávnené príjmy z nej poberať). Štátny orgán cirkevnú daň aj prípadne vymáha v daňovom konaní. Problémom koncepcie cirkevnej dane v tejto podobe je to, že sa neodváža ako protihodnota k poskytovaniu nejakého tovaru alebo služby.²⁴

2.4 Model daňovej asignácie v prospech cirkví

Model daňovej asignácie (poukázania určitej sumy z dane) v prospech nejakého mimovládneho združenia (inštitúcie), vrátane cirkví, sa uplatnil v Európe v Taliansku a Španielsku – krajinách s dlhoročnou katolíckou tradíciou. V oboch krajinách navyše existovalo do určitej miery osobit-

²³ Cirkevná daň sa uplatňuje v Nemecku („Kirchensteuer“) a v Rakúsku ako cirkevný príspevok („Kirchenbeitrag“).

²⁴ GYURI, R.: Cirkevná daň ako prostriedok financovania cirkví a náboženských spoločností (právne aspekty). In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 149. Ďalším problémom cirkevnej dane je to, že v dôsledku všeobecnej povinnosti členov Cirkvi platiť ju, každoročne opúšťa formálnym spôsobom veľké množstvo osôb svoju cirkev. Napríklad v Nemecku v roku 2019 opustilo Katolícku cirkev vyše 272 000 osôb. Podľa dekrétu Nemeckej biskupskej konferencie je vyhlásenie o vystúpení z Cirkvi „... verejným aktom vedomého a dobrovoľného dištancovania sa od Cirkvi a je ťažkým previnením voči cirkevnému spoločenstvu a voči povinnosti prispievať finančne na potreby Cirkvi“. Opustenie cirkvi z uvedeného dôvodu sa považuje za vážne porušenie cirkevných zákonov (cann. 209 222 § 1 CIC 1983) a s účinkami trestu exkomunikácie. Cf. Allgemeines Dekret der Deutschen Bischofskonferenz zum Kirchnaustritt, 20. 9. 2012. Dostupné na http://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/diverse_downloads/presse/2012-145a-Allgemeines-Dekret-Kirchnaustritt_Dekret.pdf. Q.v. VLADÁR, V.: Odpadnutie od spoločenstva s Katolíckou cirkvou formálnym úkonom. In *Studia theologica*. Roč. 19 (2017), č. 2, s. 125–150 a VLADÁR, V.: Inštrukcia Brnianskej diecézy o vystúpení z Cirkvi v kontexte univerzálneho kánonického práva. In *Studia theologica*. Roč. 20 (2018), č. 2, s. 209 – 226.

né, podľa niektorých kritikov privilegované postavenie Katolíckej cirkvi s ohľadom na právo a na ostatné cirkvi (náboženské spoločnosti).²⁵

Obe krajiny však prešli procesom oddelenia štátnej moci od cirkvi a v podstate realizujú sekulárny model vzťahu štátu a cirkvi, čo sa premietlo aj do systému finančného zabezpečenia cirkvi a duchovných.

V Taliansku Katolícka cirkev uzavrela dve dohody v tejto oblasti. Prvá, uzavretá 18. apríla 1984, bola kľúčová rámcová dohoda medzi štátom a Katolíckou cirkvou (bola ratifikovaná parlamentom),²⁶ obsahom ktorej bolo, že fyzické osoby môžu asignovať prijímateľovi (beneficientovi) 0,8 %²⁷ svojej dane z príjmov, avšak jediným prijímateľom podľa tejto dohody bola na začiatku len Katolícka cirkev, keďže jediná mala status uznanej cirkvi, a to práve na základe vyššie uvedenej dohody.²⁸ Zoznam prijímateľov asignovanej dane, ktorí podobnú dohodu so štátom uzavreli, sa postupne rozširoval. Ak sa daňovník nerozhodol asignovať 0,8 % svojej dane, príslušná suma (percento) z jeho celkovej dane sa rozdelila medzi všetkých prijímateľov pomerne podľa toho, akú percentuálnu asignáciu získali spolu od všetkých tých, ktorí sa rozhodli asignovať. Od 1. januára 1990, po zániku

---

²⁵ Cf. napríklad článok 1 Politickej dohody (súčasťi Lateránskych dohôd) z roku 1929: „Taliansko uznáva a opätovne potvrdzuje princíp ustanovený v prvom článku Albertínskeho štatútu Kráľovstva zo 4. marca 1848, podľa ktorého apoštolské rímskokatolícke náboženstvo je jediným štátnym náboženstvom“. Obdobné ustanovenie obsahuje aj článok 1 konkordátu Španielska so Svätou stolicou z roku 1953: „Katolícke, apoštolské a rímske náboženstvo je naďalej jediným náboženstvom španielskeho národa a bude požívať práva a výsady, ktoré mu prináležia v súlade s Božím právom a kánonickým právom“.

²⁶ Druhá dohoda z 15. novembra 1984 sa týkala cirkevných zariadení, správy cirkevného majetku a plátov kňazov a nadobudla po ratifikácii v parlamente silu zákona.

²⁷ V Španielsku na základe dohody medzi štátom a Svätou stolicou z 3. januára 1979 platí systém daňovej asignácie v prospech Katolíckej cirkvi alebo štátu (na kultúrne účely), ktorý sa uplatňuje od roku 1988 a percento asignácie bolo na začiatku 0,523 z dane z príjmu. V prvých troch rokoch po začatí aplikácie tohto systému štát uhrádzal Katolíckej cirkvi rozdiel (stratu) medzi skutočnými príjmami z asignácie a dovtedy poskytovanou štátnou podporou. V dôsledku toho sa od roku 2007 zvýšila úroveň daňovej asignácie v prospech Katolíckej cirkvi na 0,7 % z celkovej výšky dane z príjmu. Od toho istého roku však bolo zrušené oslobodenie Katolíckej cirkvi od platenia dane z pridanej hodnoty. Cf. BALÁŽI, P.: *Financovanie cirkvi a náboženských spoločností s akcentom na možnosť uplatnenia zavedenia cirkevnej dane*, 1. časť. Dostupné na http://www.derivat.sk/files/2018%20financne%20trhy/FT_3_2018_Balaz_Financovanie%20cirkvi_1.pdf.

²⁸ MORAVČÍKOVÁ, M./CIPÁR, M.: *Cisárovo cisárovi. Ekonomické zabezpečenie cirkvi a náboženských spoločností*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2001, s. 43–44.

systému štátnej dotácie na platy duchovných, má každý daňovník v Taliansku (ktorý má minimálny príjem na vyrúbenie dane) možnosť sa rozhodnúť, že 0,8 % z celkovej výšky svojej daňovej povinnosti (z dane z príjmov) venuje:

- štátnemu rozpočtu na kultúrne účely;
- Katolíckej cirkvi;
- alebo inej uznanej náboženskej spoločnosti.²⁹

V talianskych katolíckych diecézach boli v roku 1990 zriadené Diecézne ústavy pre zaopatrenie kléru, ktoré pôsobia ako fondy na správu ziskov (aj z daňovej asignácie), určených na osobné príjmy duchovných. Tieto ústavy platia za duchovných aj daň z príjmu, ktorá sa určuje podľa bodového systému v rámci platových tabuliek.

3 Zhodnotenie jednotlivých prístupov k materiálnemu zabezpečeniu cirkví s ohľadom na pomery na Slovensku

Systém materiálneho zabezpečenia cirkví, založený výlučne na poskytovaní finančných darov a zbierok veriacimi, ako aj systém cirkevnej dane registrované cirkvi a náboženské spoločnosti na Slovensku poväčšine odmietajú, pretože nerešpektujú dlhodobý (vyše storočný) historický vývoj finančného zabezpečenia cirkví na našom území. Okrem toho je v princípe opodstatnené tvrdenie, že ak by štát rezignoval na finančné prispievania na činnosť cirkví (čo znamená predovšetkým na príjmy duchovných v pastoračnej službe), porušoval by prijaté záväzky Slovenskej republiky vo vzťahu k cirkvám a náboženským spoločnostiam, ako aj medzinárodné dohody medzi štátom a Katolíckou cirkvou a vnútroštátne dohody medzi štátom a nekatolíckymi cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Ide najmä o záväzky v oblasti školstva, vyučovanie náboženstva, ale predovšetkým

²⁹ GYURI, R.: Daňová asignácia v Slovenskej republike ako forma financovania cirkví a náboženských spoločností. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 52.

o záväzok prijatia osobitnej medzinárodnej zmluvy o finančnom zabezpečení Katolíckej cirkvi a ostatných registrovaných cirkví.³⁰

Stabilita určitého modelu úpravy vplýva, samozrejme, na vedomie ľudí. Veriaci ako členovia cirkví si zvykli na to, že (ich) cirkev je financovaná štátom (po roku 1948 po jednostrannom rozhodnutí štátnej moci) a oni nemajú povinnosť sa na jej financovaní podieľať. To sa premietlo aj do ich mravného postoja a dovtedajšia pravidelnosť podpory ľudí pre ich cirkev bola právne odsunutá do slepej uličky. Jeden z motivujúcich faktorov tejto podpory – podieľať sa na majetkových dobrách slúžiacich na potreby a činnosť cirkvi – bol nahradený práve štátnou podporou.³¹ Tento jav vo vedomí ľudí sa dá vysvetliť aj tak, že záväzok štátu materiálne zabezpečiť cirkev chápu bežní členovia cirkví postupne ako samozrejmy. Dôverujú zákonu a tomu, že štát sa v úlohe zákonodarcu nemôže mýliť a neustanovil by zákonom to, čo nie je rozumné a správne, keďže práve takým zákon aj má byť.³² Chcieť v tejto situácii vnútorného nastavenia členov cirkví okamžitú finančnú odľahčenie štátu by nebolo veľmi korektné, keďže vzťahy štátu a cirkvi sú už tak dlho previazané, že pri cirkvách nie je možné hovoriť o tom, že by mali nejakú skúsenosť s finančnou nezávislosťou.³³

Iná koncepcia financovania cirkví v Slovenskej republike vznikla v súvislosti s prijatím zákona o reštitúciách cirkevného majetku,³⁴ ktorá počítala s tým, že s postupujúcim navrátením majetku cirkvám sa bude pripravovať model postupného znižovania dotácií pre cirkvi zo štátneho rozpočtu. Medzi dôvodmi, ktoré nakoniec eliminovali prijatie tohto modelu, bolo presvedčenie, že rozsah a hodnota reštituovaného majetku nenaplnila predstavu cirkví (tých cirkví, ktorých sa reštitúcie v rozhodujúcej miere týkali)

---

³⁰ Čl. 20, ods. 1 Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou a čl. 20, ods. 1 Zmluvy medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Cf. ŠABO, M.: Možné modifikácie súčasného modelu financovania cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 114.

³¹ PŘIBYL, S.: *Konfesionálněprávní studie*. Brno: L. Marek, 2007, s. 200.

³² Cf. KOLESÁR, I.: Pojetí zákona podle Tomáše Akvinského. In *Revue církevního práva*. Č. 1 (1995), s. 3.

³³ Cf. ŠABO, M.: Štát a cirkvi na Slovensku – vývoj financovania cirkví. In *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007, s. 111–112.

³⁴ Zákon Národnej Rady SR č. 282/1992 Zb. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostiam.

o reštituovanom majetku ako o báze, na ktorej sa bude dať vybudovať fungujúci spôsob materiálneho zabezpečenia. Svoju úlohu zohral aj fakt, že žiadna vláda ani žiadna cirkev nakoniec nedali podnet na prijatie novej právnej úpravy v tomto smere, s tou výnimkou, že v procese prijímania zmlúv s registrovanými cirkvami bolo v roku 2001 prijaté len určité východisko, ktoré však naďalej počítalo so zachovaním systému štátnej dotácie pre registrované cirkvi.³⁵ Práce na novom zákone o finančnom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností (nie však nevyhnutne s ideou o novej koncepcii financovania cirkví) sa nakoniec začali až v roku 2010, vo verejnej diskusii s prístupom registrovaných cirkví a náboženských spoločností, odbornej aj laickej verejnosti – prostredníctvom pripomienok k legislatívnemu materiálu Ministerstva kultúry SR.³⁶

³⁵ V tomto zmysle došlo k dohode o financovaní cirkví 16. februára 2001 medzi Ministerstvom kultúry SR, Ministerstvom financií SR a predstaviteľmi vtedy 15 registrovaných cirkví a náboženských spoločností. Tí sa zhodli na stanovení počtu duchovných pre každú cirkev, ktorým bude štát aj naďalej poskytovať finančné prostriedky na platy. Tieto počty sa mali vyrátať z najnovšieho sčítania ľudu, pri rešpektovaní vzájomnej dohody, že „cirkiev s viac ako 2,5 milióna členov by mala mať jedného štátom plateného duchovného na 1 450 veriach; s počtom 1 až 2,5 milióna členov jedného duchovného na 1 250 veriach; s počtom členov 0,5 až 1 milión jedného duchovného na 1 050 veriach; pri 300 000 až 500 000 členoch jedného duchovného na 850 veriach; so 100 000 až 300 000 členmi jedného duchovného na 550 veriach; s počtom 50 000 až 100 000 členov jedného duchovného na 400 veriach; a cirkiev s menej ako 50 000 členmi by mala mať jedného duchovného na 250 veriach. Výška príspevku na jedného duchovného by tvorila 80 % priemernej mzdy pracovníka v národnom hospodárstve“. Cf. Možné modifikácie súčasného modelu financovania cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 116–117.

³⁶ Predbežná informácia o legislatívnom materiáli č. PI/2019/162 bola zverejnená v informačnom systéme verejnej správy Slov-Lex. Pripomienkové konanie trvalo od 6. 6. do 19. 6. 2019. Cf. MORAVČÍKOVÁ, M.: Zákon o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností a dva zmluvné záväzky slovenskej republiky voči cirkvám a náboženským spoločnostiam. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 162.

4 Nový právny rámec pre financovanie registrovaných cirkví a náboženských spoločností v SR (zákon o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností č. 370/2019 Z. z.)

Problematika materiálneho zabezpečenia duchovných, respektíve cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike nebude nateraz dlhšiu dobu predmetom legislatívnych prác a diskusia o tejto otázke bude mať len akademický význam. Národná rada Slovenskej republiky totiž prijala v októbri 2019 zákon č. 370/2019 Z. z. o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností, ktorým bol po sedemdesiatich rokoch zrušený zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom.

Pri príprave tohto zákona jeho predkladateľ konštatoval, že zákon č. 218/1949 Zb. aj v platnom, i.e. novelizovanom znení obsahoval záväzky štátu, ktoré sa už dlhší čas neuplatňovali (úhrada bohoslužobných nákladov, cirkevnej administratívy a mimoriadnych vecných nákladov), keďže by ich úhrada podstatne zvýšila zaťaženie štátneho rozpočtu.³⁷ Štát už dlhšie poskytoval cirkvám a náboženským spoločnostiam peniaze len na platy duchovných, platil odvody do fondov Sociálnej poisťovne a príspevok na prevádzku ústredí cirkví a náboženských spoločností.³⁸ Paradoxné je, že cirkvi boli (a stále sú) zamestnávateľmi svojich duchovných, ale povinnosť zabezpečiť prostriedky na ich platy mal štát, keďže podľa zákona č. 218/1949 Zb. a vykonávacieho vládneho nariadenia (č. 299/2007 Zb. v platnom znení) bola v platnosti „Stupnica základných platov duchovných“, a to podľa prílohy uvedeného nariadenia.

Zákon č. 370/2019 Z. z. zachoval koncepčnú podobu modelu financovania cirkví, a to tým, že štátny rozpočet bude naďalej zdrojom priamej finančnej subvencie činnosti registrovaných cirkví a náboženských spoločností. Tá bude mať tri formy: príspevok, účelovú dotáciu z prostriedkov

---

³⁷ Materiál LP/2019/67, predkladacia správa k zákonu o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností. Dostupné na <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2019-67>.

³⁸ MORAVČÍKOVÁ, M.: Zákon o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností a dva zmluvné záväzky slovenskej republiky voči cirkvám a náboženským spoločnostiam. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 162–163.

Ministerstva kultúry a Úradu vlády SR a úľavu na dani, respektíve oslobodenie od daní a poplatkov (§ 3 zákona).

Podľa novej právnej úpravy sa však mení jeden dôležitý prvok v systéme. Do prijatia zákona č. 370/2019 Z. z. (už od roku 1949) zákon presne vymedzoval oblasti, na ktoré poskytoval štát peniaze zo štátneho rozpočtu.³⁹ V zákone č. 218/1949 Zb. presne pomenované účely poskytovania úhrad už zákon č. 370/2019 neobsahuje a uvádza len, že príspevok je určený na podporu financovania činnosti cirkví. Potom všeobecne pomenúvajú tie oblasti, ktoré prirodzene, z povahy a zamerania cirkví, do tejto činnosti patria.⁴⁰ V súlade s čl. 24 ods. 3 Ústavy SR posilňuje a rešpektuje vnútornú autonómiu cirkví a náboženských spoločností,⁴¹ keďže v § 6 ods. 2 zákonodarca už len negatívnym spôsobom vymenúva činnosti, na ktoré sa príspevok nesmie použiť.⁴² Medzi ne patria činnosti, ktoré majú obchod-

³⁹ Podľa ustanovení zákona č. 218/1949 Zb. štát poskytoval cirkvám a náboženským spoločnostiam (neskôr len registrovaným cirkvám a náboženským spoločnostiam, keďže až do účinnosti zákona č. 308/1991 Zb. neexistoval zákonný nárok na registráciu) ustanovenú úhradu osobných požitkov duchovných pôsobiacich ako zamestnanci cirkví a náboženských spoločností v duchovnej správe, cirkevnej administratíve alebo v ústavoch pre výchovu duchovných, ak o to cirkev alebo náboženská spoločnosť požiadala.

⁴⁰ Podľa zákona sú to tieto činnosti: bohoslužobné aktivity, výchovné aktivity, kultúrne aktivity a charitatívne aktivity cirkví, náklady cirkví súvisiace s výkonom jej činnosti v postavení zamestnávateľa a prevádzkové náklady cirkví.

⁴¹ Materiál LP/2019/67, predbežná informácia k zákonu o finančnej podpore cirkví a náboženských spoločností 2. Cf. MORAVČÍKOVÁ, M.: Zákon o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností a dva zmluvné záväzky slovenskej republiky voči cirkvám a náboženským spoločnostiam. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 163.

⁴² Uvedené ustanovenie bolo upravené po vyhodnotení medzirezortného pripomienkového konania tak, že účel použitia príspevku štátu bol v konečnom znení vymedzený taxatívne. V Českej republike po prijatí zákona č. 3/2002 Sb. (zákon o slobode náboženského vyznání a postavení cirkví a náboženských spoločností) Ústavný súd ČR zrušil ustanovenie tohto zákona, ktoré zakazovalo cirkvám použiť zisk z podnikateľskej činnosti na iné ciele než tie, ktoré sú súčasťou ich charakteristiky podľa legálnej definície s odôvodnením, že ide o neprípustný zásah do súkromnoprávnej povahy cirkví a zásah nie je odôvodnený žiadnym relevantným verejným záujmom. Cf. PŘIBYL, S.: *Financování církví v České republice a jeho slovenské inspirace*. In GREŠKOVÁ, L. (ed.): *Vztahy státu a církvi v Evropě: Súčasný otázky a trendy na začiatku 21. storočia*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008, s. 175–176.

nú, respektíve podnikateľskú povahu alebo smerujú k finančnej podpore politických strán.⁴³

V dôvodovej správe k zákonu sa výslovne uvádza, že navrhovaný systém „... kladie dôraz na samostatné a nezávislé hospodárenie cirkví podľa vlastných rozpočtov“,⁴⁴ čo je úplne v súlade s dikciou príslušných ustanovení Ústavy Slovenskej republiky a zákona č. 308/1991 Zb., podľa ktorých cirkvi spravujú svoje záležitosti nezávisle od štátnych orgánov.⁴⁵ V dôvodovej správe k návrhu zákona o finančnej podpore činnosti cirkví sa okrem toho konštatuje, že k nezávislému postaveniu cirkví patrí aj ich právo hospodáriť samostatne podľa vlastných rozpočtov, ktoré si samostatne schvaľujú.⁴⁶

To, čo zákon č. 370/2019 Z. z. mení, je kritérium výšky priznaného príspevku pre danú cirkev. Doterajšia legislatíva vychádzala z počtu duchovných, avšak ich počet – v pastorácii, v ústavoch na výchovu duchovných a v ústrediach cirkevnej administratívy – si po roku 1989 určovali cirkvi, čo bolo vždy potenciálnou záťažou pre štátny rozpočet. Na druhej strane však stále pretrvávajúci systém tabuľkových plátov (osobných požitkov) duchovných bol výrazom nielen rigidného prístupu k materiálnemu zabezpečeniu duchovných, ale aj toho, že pri existencii plátov, určených nariadením vlády mali registrované cirkvi a náboženské spoločnosti v pozícii zamestnávateľa povinnosť poskytovať „osobné požitky“ duchovným v súlade s uvedeným nariadením, i.e. v súlade s pracovnoprávnymi predpismi. To sa však s ohľadom na ich možnosti nerealizovalo. Platy (mzdy, odmeny a osobné požitky) pre duchovných sú podľa nového prístupu – v zmysle zákona č. 370/2019 – ponímané ako „náklady cirkví súvisiace s výkonom jej činnosti v postavení zamestnávateľa“⁴⁷ a patria medzi tie činnosti, na ktoré

---

⁴³ Ide o tieto činnosti: poskytnutie pôžičiek a úverov fyzickým osobám alebo právnickým osobám; vklad na základe zmluvy o tichom spoločenstve; podnikanie obchodnej spoločnosti, ktorú cirkev alebo jej organizačná zložka založila alebo sa stala jej spoločníkom; založenie inej právnickej osoby; podpora činnosti politických strán; ručenie za záväzky fyzických osôb alebo právnických osôb; darovanie fyzickým osobám alebo právnickým osobám; úhrada pokút a iných peňažných sankcií.

⁴⁴ Dôvodová správa k zákonu o finančnej podpore cirkví a náboženských spoločností (všeobecná časť). Dostupné na <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2019-67>.

⁴⁵ Čl. 24 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky a § 5 ods. 2 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností.

⁴⁶ Dôvodová správa k zákonu o finančnej podpore cirkví a náboženských spoločností (osobitná časť) § 6.

⁴⁷ § 6 ods. 1 zákona č. 370/2019 Z. z.

je možné použiť príspevkov štátu. Jednotlivé zložky platu, – podľa terminológie zákona č. 218/1949 Zb. „osobný požitok“ – už nový zákon nepoužíva a ponecháva týmto spôsobom určenie štruktúry a výšky platu duchovného v kompetencii registrovaných cirkví. Popritom však registrované cirkvi a náboženské spoločnosti musia zo štátneho príspevku uhradiť všetky povinné výdavky súvisiace s pracovnoprávnym pomerom duchovného, ako sú napríklad odvody na zdravotné poistenie a sociálne poistenie.⁴⁸

Podľa novej právnej úpravy je kritériom výšky priznaného príspevku od štátu údaj o náboženskom vyznaní, zistený z posledného sčítania obyvateľov, domov a bytov Štatistickým úradom alebo údaj o počte členov cirkví, zistený z návrhu na registráciu cirkvi podľa § 11 zákona č. 308/1991 Zb. v platnom znení.

Záver

Po sedemdesiatich rokoch zákonodarca v Slovenskej republike zrušil jeden z najdlhšie účinných zákonov a modifikoval prístup štátu k problematike materiálneho zabezpečenia cirkví. Podľa dôvodovej správy k zákonu o finančnej podpore činnosti cirkví Slovenská republika napĺňa predpoklady splnenia záväzkov, vyplývajúcich z uzavretých základných zmlúv s registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami. Táto formulácia je síce korektná, pretože nie je v rozpore s prevzatými záväzkami z uvedených zmlúv, ale na druhej strane splnenie záväzkov nastane až prijatím proponovaných zmlúv. Aj keď zákon č. 370/2019 Z. z. nie je vybudovaný na principiálne inej koncepcii materiálneho zabezpečenia než zrušený zákon, predsa len zavádza nové mechanizmy poskytovania príspevku, ktoré podporujú vnútornú autonómiu registrovaných cirkví pri tvorbe vlastných rozpočtov. Štát však naďalej disponuje možnosťou kontroly hospodárenia so štátnym príspevkom a je oprávnený použiť aj sankcie podľa predpisov o porušení finančnej disciplíny pri nakladaní s príspevkom štátu (§ 2 ods. 2 zákona č. 370/2019 Z. z.).⁴⁹ Jednou z možných a legitímnych úvah je však aj tá, že zákon č. 370/2019 Z. z. je len prechodnou právnou úpravou.

⁴⁸ Q.v. Dôvodová správa k zákonu o finančnej podpore cirkví a náboženských spoločností (osobitná časť) § 6.

⁴⁹ Zákon č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

V silne konfrontačnej atmosfére politických diskusií na Slovensku v tejto oblasti je možné očakávať, že pri prvej možnej príležitosti bude koncepcia štátnej podpory registrovaných cirkví nahradená zákonom, ktorý bude vychádzať z úplne iných ideových základov, i.e. z idey odluky štátu a cirkvi. Ak by sme situáciu predstavili modelovo, idea odluky sa nepochybne premietne do zrušenia poskytovania priamych finančných príspevkov na účely cirkvi a jej duchovných. Na výber pre zákonodarcu budú v podstate tie koncepcie, ktoré sme spomínali vyššie (2.3. a 2.4.), pri ktorých sa možno zohľadní určité prechodné obdobie, v ktorom by sa dal uplatniť systém podobný inštitútu kongruy. Jednostrannému odstráneniu súčasného modelu financovania cirkví však do určitej miery bránia záväzky Slovenskej republiky, vyplývajúce zo zmlúv s Apoštolskou stolicou a zmlúv s registrovanými cirkvami,⁵⁰ ale súčasne platí, že akákoľvek modifikácia terajšieho systému materiálneho zabezpečenia (ktorý nie je výsledkom medzinárodnej zmluvy so Svätou stolicou) by nebola v rozpore s článkom 20 odsek 1 Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou v prípade, ak by bola výsledkom medzinárodnej zmluvy, ktorú predpokladá uvedený článok 20 odsek 1 Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou.⁵¹

Bibliografia

Pramene:

Allgemeines Dekret der Deutschen Bischofskonferenz zum Kirchenaustritt (20. 9. 2012). Dostupné na http://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/diverse_downloads/presse/2012-145a-Allgemeines-Dekret-Kirchenaustritt_Dekret.pdf;
Codex iuris canonici 1917 (súkromný preklad);

---

⁵⁰ Cf. MORAVČÍKOVÁ, M.: Zákon o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností a dva zmluvné záväzky slovenskej republiky voči cirkvám a náboženským spoločnostiam. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 156–172.

⁵¹ GYURI, R.: Cirkevná daň ako prostriedok financovania cirkví a náboženských spoločností (právne aspekty). In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 153–154. Je však pravdepodobné, že súčasný stav, i.e. stav, ktorý nastal prijatím zákona č. 370/2019 Z. z., pravdepodobne spôsobuje vo svojich dôsledkoch porušenie článku 20 ods. 1 Základnej zmluvy medzi SR a Svätou stolicou, ktorý predpokladá uzavretie medzinárodnej zmluvy o finančnom zabezpečení Katolíckej cirkvi.

- Codex iuris canonici 1983 – Kódex kánonického práva 1983. Latinsko-slovenské vydanie. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1996;
- Katechizmus Katolíckej cirkvi. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2020;
- Lateránske dohody medzi Svätou stolicou a Talianskom (11. 2. 1929);
- Konkordát medzi Svätou stolicou a Španielskom (27. 8. 1953);
- Materiál z legislatívneho procesu LP/2019/67 (Zákon o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností). Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2019-67>;
- Sväté Písmo. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2020;
- Ústava Slovenskej republiky (zákon č. 460/1992 Zb. v platnom znení);
- Zákon č. 122/1926 Sb. zák. a nar. o úpravě platů duchovenstva cirkví a náboženských společností státem uznaných popř. recipovaných (kongruový zákon);
- Zákon č. 218/1949 Sb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom;
- Zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností (v platnom znení);
- Zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 370/2019 Z. z. o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností.

Literatúra:

- BALÁŽI, P.: Financovanie cirkví a náboženských spoločností s akcentom na možnosť uplatnenia zavedenia cirkevnej dane, 1. časť. Dostupné na http://www.derivat.sk/files/2018%20financne%20trhy/FT_3_2018_Balaz_Financovanie%20cirkvi_1.pdf;
- BENDO VÁ, P.: Hospodárské zabezpečení cirkví a náboženských spoločností po roce 1948. In *Revue cirkevního práva*. Č. 2 (2010), 139–146;
- GREGOR, M.: Reforma systému doplnkov kongruy v prvej Československej republike. In *Revue cirkevního práva*. Č. 3 (2017), s. 75–100;
- GYURI, R.: Cirkevná daň ako prostriedok financovania cirkví a náboženských spoločností (právne aspekty). In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 144–155;
- GYURI, R.: Daňová asignácia v Slovenskej republike ako forma financovania cirkví a náboženských spoločností. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 49–58;
- HEJČL, J.: Vlastnické právo kněze katolíckého k duchodům cirkevním. In *Časopis katolíckého duchovenstva*. Roč 46 (1900), č. 5, s. 365–371;
- KOLE SÁR, I.: Pojetí zákona podle Tomáše Akvinského. In *Revue cirkevního práva*. Č. 1 (1995), s. 3–6;

- MORAVČÍKOVÁ, M.: Zákon o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností a dva zmluvné záväzky slovenskej republiky voči cirkvám a náboženským spoločnostiam. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 156–172;
- MORAVČÍKOVÁ, M./CIPÁR, M.: *Cisárovo cisárovi. Ekonomické zabezpečenie cirkví a náboženských spoločností*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2001;
- PESCHKE, K.-H.: *Kresťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 2004;
- PŘIBYL, S.: Financování cirkví v České republice a jeho slovenské inspirace. In GREŠKOVÁ, L. (ed.): *Vzťahy štátu a cirkví v Európe: Súčasné otázky a trendy na začiatku 21. storočia*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008, s. 170–181;
- PŘIBYL, S.: *Konfesionálna štúdie*. Brno: L. Marek, 2007;
- PŘIBYL, S.: Ekleziologické aspekty financování cirkve a cirkevní restituice. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 59–69;
- PROVOST, J. H.: Some Canonical Considerations Relative to Clerical Sexual Misconduct. In *The Jurist*. Vol. 52 (1992), s. 615–641;
- Slovník československého práva veřejného II*. Brno: Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1932;
- ŠABO, M.: Štát a cirkvi na Slovensku – vývoj financovania cirkví. In *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2007, s. 105–113;
- ŠABO, M.: Možné modifikácie súčasného modelu financovania cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v modernom demokratickom štáte*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 111–120;
- ŠÍMA, J.: Apoštolské kánony – najstarší cirkevní zákonník. In *Časopis katolíckého duchovenstva*. Roč. 81 (1941), č. 4, s. 193–207;
- ŠTEFANICA, J.: Vývoj právnej úpravy štátneho financovania príjmu katolíckych duchovných na Slovensku v 20. storočí. In BRTKO, R./ČERBOVÁ, V. a kol: *Kontinuita a diskontinuita práva v 20. storočí I. Cirkevné, kanonické a konfesné právo*. Bratislava: Atticum, 2013, s. 123–134;
- ŠVECOVÁ, A./LACLAVÍKOVÁ, M.: Tradícia a perspektívy odmeňovania duchovných v podmienkach Československej republiky v rokoch 1918–1950. In MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Financovanie cirkví a náboženských spoločností. História a súčasnosť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019;
- TRETERA, J. R./HORÁK, Z.: *Slovník církevního práva*. Praha: Grada Publishing, 2011.

AKCEPTOVANIE ROZHODNUTÍ CIRKEVNÝCH SÚDOV V MANŽELSKÝCH KAUZÁCH SÚDMI SLOVENSKEJ REPUBLIKY¹

Abstrakt: Rímske i kánonické právo patrili v právnych dejinách odjakživa k právnym systémom, ktoré neustále ovplyvňovali vývoj sekulárneho práva, pričom situácia sa nezmenila ani nástupom moderného práva. Zatiaľ čo rímske právo dominovalo v súkromnoprávnej oblasti, právo kánonické zastávalo obdobné funkcie v oblasti práva verejného. Uvedené možno demonštrovať aj na príklade inštitútu manželstva, ktorý bol v rímskom práve regulovaný normami súkromného práva a v práve Katolíckej cirkvi ho verejnoprávne normy upravovali nielen ako sviatosť, ale i ako jeden z najdôležitejších právnych inštitútov vôbec. O tejto skutočnosti vypovedá nielen činnosť historických, ale najmä súčasných cirkevných súdov, ktorých takmer výhradnú agendu predstavujú manželskoprávne kauzy. I keď platné konfesné právo, konkrétne Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou z roku 2001, predpokladá prijatie noriem umožňujúcich akceptovanie rozsudkov katolíckych cirkevných súdov príslušnými orgánmi Slovenskej republiky, doteraz k tomu nedošlo. Hlavný cieľ článku je poukázať na poňatie manželstva ako právneho inštitútu v historickom i platnom kánonickom práve, analyzovať príslušné konfesnoprávne ustanovenia spomenutej Základnej zmluvy, ako aj naznačiť možné riešenia *de lege ferenda*, ktoré by umožnili Slovenskej republike splniť si zmluvný záväzok voči Apoštolskej stolici.

Kľúčové slová: rímske právo – kánonické právo – manželstvo – cirkevné súdy – platné slovenské konfesné právo – Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou – slovenské súdnictvo – návrh *de lege ferenda*

Abstract: Roman and canon law belonged in the legal history within living memory to the legal systems that were still influencing the development of secular law, whereby the situation did not change even after the formation of modern law. Whereas Roman law dominated in the private-law area, canon law maintained parallel functions in the area of public law. Mentioned may be demonstrated by an example of the institution of marriage that was regulated in Roman law by the rules of private law and in the law of the Catholic Church the public-law rules customized it not only as a sacrament, but also as

---

¹ Článok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

one of the most important legal institutions. This fact is evident not only from the activities of historical, but especially contemporary Church courts, since they deal almost exclusively with the marriage cases only. Although valid Slovak state religious law, the Basic treaty between the Slovak Republic and the Holy See of 2001 in the concrete, assumes passing of law allowing the acceptance of the decisions of the Catholic Church courts by the competent bodies of the Slovak Republic, it did not happen yet. The main goal of the article is to point out the conception of marriage as legal institution in historical and valid canon law, analyze the corresponding provisions of mentioned Basic treaty and to indicate possible solutions *de lege ferenda* that would allow the Slovak Republic to fulfil its contractual bond to the Holy See.

Keywords: Roman law – canon law – marriage – Church courts – valid Slovak state religious law – Basic treaty between the Slovak Republic and the Holy See – Slovak judicial system – proposal *de lege ferenda*

Úvod

Ako je všeobecne známe a akceptované, rímske a kánonické právo možno historicky označiť za najdôležitejšie inšpiračné zdroje vplyvom na sekulárne právo. Situácia sa nezmenila ani po promulgovaní moderných zákonníkov, keďže väčšina z nich vychádzala v prevažnej miere práve z klasických právnych systémov. I keď rímske právo poväčšine dominovalo v oblasti súkromného práva a kánonické právo v práve verejnom, bežne taktiež dochádzalo k rímskoprávnym vplyvom vo verejnoprávnej oblasti, respektíve vplyvom kánonického práva na oblasť práva súkromného. K inštitútom, ktorých charakter možno v súčasnosti opísať ako zmiešaný, radíme i manželstvo, ktoré bolo najskôr vnímané v prvom rade v súkromnoprávných konotáciách a neskôr, pod vplyvom práva Katolíckej cirkvi, do neho začali postupne prenikať viaceré verejnoprávne prvky. Od toho času verejnoprávna autorita dohliadala nielen nad uzavieraním manželstva v zmysle deklarovania príslušných noriem Božieho práva a špecifikovania ďalších podmienok jeho vzniku či nadobudnutia sviatostnej hodnoty, ale tiež nad jeho rozvázovaním, ktoré bolo obdobne popri Božskoprávnymi normami upravované i normami práva ľudského, rýdzo cirkevného.² Stáro-

---

² Bežné zachádzanie do najmenších detailov možno ilustrovať napríklad vynucovaním si plnenia manželských povinností na cirkevných súdoch. Cf. LANGE, H./KRIECHBAUM, M.: *Römisches Recht im Mittelalter. Band II*. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 2007, s. 922 – 923.

čia pretrvávajúce *status quo* kánonickoprávnej dominancie v tejto oblasti sa zmenilo až v moderných časoch, keď si začali tieto kompetencie uzurpovať jednotlivé štáty, ktorých predstavitelia ospravedlňovali svoje zásahy do tejto oblasti výrokmi o nevyhnutnosti ochrany rodiny. I z toho dôvodu pretrvávajú v oblasti manželského práva viaceré verejnoprávne prvky dodnes, pričom výnimkou nie je v tomto ohľade ani slovenské právo. Keďže manželstvá katolíkov sú naďalej, popri súdoch Slovenskej republiky, posudzované i súdmi Katolíckej cirkvi, možno v tejto oblasti hovoriť o výraznom prelínaní právnych prvkov oboch právne dokonalých spoločností (*societates iuridicae perfectae*). Aj z toho dôvodu jeden z článkov Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou z roku 2001 predpokladá prijatie osobitnej vnútroštátnej právnej úpravy, ktorou má dôjsť k zrovnoprávneniu uznávania kompetencie príslušných cirkevných predstavených nielen pri vzniku manželstva, ale tiež pri jeho zániku. Keďže doteraz k tomu nedošlo, pokúsime sa v tomto článku ponúknuť konkrétne riešenia, prostredníctvom ktorých by došlo k odstráneniu tohto nepriaznivého stavu, keď zo strany Slovenskej republiky nedochádza k plneniu si svojich medzinárodnoprávných zmluvných záväzkov.

1 Kánonické manželské právo v histórii a dnes

Ako je všeobecne známe, už za čias pôsobenia raných kresťanských spoločenstiev, kvalifikovaných rímskym štátom ako *collegia illicita*, bol Katolíckou cirkvou zaujatý voči manželstvu na tie časy značne kontroverzný postoj, ktorý sa prejavil predovšetkým v pozdvihnutí ženy za rovnocennú partnerku muža. Kresťanská spoločnosť pritom od začiatku aplikovala na tento inštitút všetky relevantné ustanovenia Evanjelia a manželstvo považovala za sviatosť.³ Rímsky biskup Evarist (okolo r. 101–107) mal preto tiež nariadiť, aby bolo každé kresťanské manželstvo verejne posvätené biskupom alebo kňazom, a teda aby bolo uzavreté „pred tvárou Cirkvi“ (*in facie Ecclesiae*). Za platné však boli považované i tajné manželstvá (*matrimonia clandestina*), keďže v niektorých kresťanských obciach nebolo možné (z dôvodu neskorších trestných postihov kresťanov rímskym štátom) ani iné manželstvo uzavrieť.⁴ Od začiatku sa zároveň prísne dbalo na dodr-

³ Cf. Ef 5,31–32.

⁴ Cf. cann. 1130 CIC 1983 a 841 § 1 CCEO 1990.

žiavanie zásad monogamie a nerozlučiteľnosti manželského zväzku, ktoré boli Cirkvou hlásané a presadzované.⁵ Obdobne manželská vernosť sa v kresťanskom manželstve nevyžadovala len od ženy, ale i od muža. V jednotlivých cirkevných obciach boli preto rozvody, cudzoložstvo, zabíjanie detí v matkinom lone (*abortus*) a iné hriechy trestané doživotným pokáním, pričom rigorózne kresťanské smery dokonca požadovali úplné a trvalé vylúčenie previnilcov z Cirkvi. Opatrnosť a nedôvera prvotnej Cirkvi k neveriacim sa napokon prejavila v odmietaní manželstiev s nekresťanmi.⁶ Okrem nich boli zavrňované i manželstvá medzi príbuznými, hoci nie je presne známe, do ktorého stupňa príbuzenstva.⁷ Už v časoch prvotnej Cirkvi bol široko využívaný i inštitút tzv. Pavlovho privilegia (*Privilegium Paulinum*), ktorý spočíval v rozlúčení manželstva medzi dvomi pohanmi, z ktorých jeden prijal kresťanskú vieru a druhý zotrval v pohanstve a buď chcel od pokrsteného odísť, alebo s ním nechcel ďalej spolunažívať *sine contumelia Creatoris*.⁸ V inom prípade bol pokrstený povinný naďalej žiť v manželstve a snažiť sa pre svoju vieru získať aj druhého partnera. Už od čias staroveku prakticky všetky pramene kánonického práva obsahovali i normy práva manželského.

Po presadení sa kresťanstva ako právom dovoleného náboženstva a Katolíckej cirkvi ako právom dovolenej spoločnosti (*collegium licitum*) prostredníctvom vydania Milánskeho ediktu (*Edictum Mediolanense*) z roku 313 bolo možné badať snahy jednotlivých cisárov o upevnenie spoločenskej morálky, čo sa prejavilo napríklad v sťažovaní rozvodov alebo v zákazoch vydržiavania konkubíny popri manželke či rozdeľovania rodín otrokov.⁹ Obdobný vývoj bol zaznamenaný i za čias raného stredo-

---

⁵ Cf. Mt 19,4n. Z toho dôvodu bola ako jedna z morálno-etických noriem, respektíve ako jeden z prirodzenoprávnych inštitútov do kresťanskej teológie recipovaná i zásada monogamie manželstva, avšak bez výnimiek z prirodzeného práva, ktoré Boh dovolil izraelskému národu. V tomto kontexte máme na mysli najmä rozviazanie manželstva rozvodom prostredníctvom vystavenia priepustného listu. Cf. Dt 24,1. Q.v. BUŠEK, V.: *Učebnice dejín práva cirkevného I*. Praha: Všehrd, 1946, s. 47.

⁶ Cyprianus, *De laps. 6 a Conc. Eliberit.*, can. 15.

⁷ Cf. cann. 1091 CIC 1983 a 808 CCEO 1990.

⁸ 1Kor 7,12–15; cann. 1143–1147 CIC 1983 a 854–858 CCEO 1990.

⁹ Tento dokument je však ediktom (*edictum principum, lex edictalis*) nazývaným s najväčšou pravdepodobnosťou nesprávne, keďže z hľadiska obsahu a klasifikácie prameňov rímskeho práva by mal byť kvalifikovaný ako reskript (*rescriptum*). Kým edikt predstavoval formu všeobecného cisárskeho nariadenia (*constitutio generalis*), na základe ktorého sa cisár ako vyšší úradník (*magistratus maior*) vo forme verejnej vyhlášky obracal

veku, keď viacerí cirkevní predstavitelia či misionári presadzovali nielen čistotu manželského života, zákaz svojvoľného prepúšťania manželiek, ale tiež celibát pre všetkých klerikov.¹⁰ Predmetný vývoj možno demonštrovať aj na území súčasnej Slovenskej republiky, a to prameňmi zostavenými vierozvestami Konštantínom († 869) a Metodom († 885), ktorých možno okrem práce spojenej so šírením a upevňovaním kresťanstva na Veľkej Morave označiť aj za prvých priekopníkov práva. Konštantínov Súdny zákonník pre laikov (Zákon súdny ľudem) tak napríklad zahrnul popri normách majetkového, rodinného, trestného a procesného práva taktiež normy práva manželského.¹¹ Dôležitou úlohou vierozvestov bolo totiž v krajine pretrvávajúcich pohanských zvykov vrátane praktizovania mnohoženstva posilniť čistotu manželského monogamného života. Predmetné spoločenské vzťahy prakticky rovnakým spôsobom upravil i Metodov Nomokánon (*Nomocanon*), ktorý sa obdobne venoval i právu manželskému a obsahol tiež trestné normy sankcionujúce vykonávanie potratov. Najneskôr v 10. storočí sa napokon takmer v celej Európe podarilo presadiť, že záležitosti kresťanskej rodiny (najmä manželské kauzy) sú posudzované výhradne cirkevnými súdmi. Táto ich právomoc zostala v zásade zachovaná aj počas ďalšieho obdobia, v zásade až do čias roztrieštenia náboženskej jednoty Európy počas protestantskej reformácie.¹² Tento záver potvrdzova-

---

ad populum alebo *ad provinciales*, reskript bol písomným vyjadrením stanoviska cisára k podanej žiadosti určitej osoby (*subscriptio*) alebo listu podriadeného vysokého štátneho úradníka, ktorý obsahoval právne inštrukcie a pokyny na riešenie určitej spornej otázky (*epistula*). Konkrétne tento reskript, vydaný v Miláne cisármi Konštantínom I. Veľkým (306–337) a Licíniom (308–325), bol určený pre všetkých miestodržiteľov rímskych provincií. Cf. BARTOŠEK, M.: *Encyklopedie římského práva*. Praha: Academia, 1994, s. 99; HEYROVSKÝ, L.: *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: J. Otto v Praze, 1910, s. 49–50 a DOLÍNSKÝ, J.: *Dejiny Cirkvi. Prvý diel. Kresťanský starovek*. Bratislava: Dobrá kniha, 1996, s. 53.

¹⁰ Uvedené možno ilustrovať napríklad snahami anglosaského misionára Winfrida – Bonifáca († 755), ktorému je prisudzovaný tiež titul „apoštola Germánov“ (osobitne Nemecka). Cf. BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1929, s. 58; KUMOR, B.: *Cirkevné dejiny 2. Raný kresťanský stredovek*. Levoča: Polypress, 2001, s. 35 a FRANZEN, A.: *Malé dějiny církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 111.

¹¹ Cf. VALEŠ, V.: *Konfesní právo. Průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 65.

¹² V civilných veciach (vo všetkých mimotrestných sporových záležitostiach) bola totiž príslušnosť cirkevných súdov stanovená vždy, ak prejednávana kauza nejakým spôsobom súvisela s cirkevným životom, teda aj v oblasti manželstiev. V nej sa napokon podarilo prekonať partikularizmus národných právnych úprav, ktoré do toho času trpeli

li i jednotlivé pramene kánonického práva tohto obdobia, z ktorých možno spomenúť predovšetkým Graciánov dekrét (*Concordia discordantium canonum, Decretum Gratiani*, okolo r. 1140) obsahujúci zhrnutie matérie starších zbierok, ktorý nastolil ďalší vývoj v tejto oblasti na celé stáročia.

Dôležité normy v oblasti manželského práva prijal predovšetkým Tridentský koncil (*Concilium Tridentinum*, 1545–1563), ktorý prostredníctvom dekrétu *Tametsi* (*De reformatione matrimonii*, sess. 24) z roku 1563 definoval sviatosťnosť a nerozlučiteľnosť manželstva, vymedziac zároveň viaceré manželské prekážky.¹³ V súlade s ním bolo nariadené, že v prípade manželstva, v ktorom je aspoň jedna strana katolícka, musí byť s účinkami pre platnosť dodržaná aj tzv. kánonická forma, i.e. uzavretie manželstva pred katolíckym duchovným (zásadne osobne príslušný farár) a dvoma alebo tromi svedkami (*forma Tridentina*).¹⁴ Okrem toho boli pod sankciou neplatnosti do budúcnosti zakázané už spomenuté tajné manželstvá, ktoré boli do toho času uzatvárané neverejne a bez svedkov a napriek nedovolenosti zostávali platnými.¹⁵ Od toho času sa podľa zavedenia, respektíve nezavedenia noriem tohto všeobecného snemu (týkajúcich sa najmä manželského práva) do praxe i v katolíckych krajinách rozlišovalo medzi miestami „tridentskými“ (*loci Tridentini*) a „netridentskými“ (*loci non-Tridentini*). Keďže reformné dekréty Tridentského koncilu, spolu s ustanoveniami obsiahnutými v Korpuse kánonického práva (*Corpus iuris canonici*), predstavovali až do vydania Kódexu kánonického práva z roku 1917 (*Codex iuris canonici anno 1917*) najdôležitejšie pramene univerzálneho kánonického práva, s určitou neprekrývajúcou, že predmetná manželskoprávna úprava obsiahnutá v dekréte *Tametsi* bola najskôr akceptovaná konštitúciou *Ne temere* Pia X. (1903–1914) z roku 1907 a potom v miernej kodifikácii aj uvedeným prvým kodifikačným dielom v dejinách Latinskej cirkvi.

---

rôzne excesy (e.g. viaceré možnosti manželskej rozluky a pod.). Na kresťanskom Východe boli cirkevnému zákonodarstvu a súdnictvu priznané manželské záležitosti a kauzy v 11. storočí. Cf. MÚČSKA, V.: *Uhorsko a cirkevné reformy 10. a 11. storočia*. Bratislava: Stimul, 2004, s. 67n.

¹³ Cf. HRDINA, I. A.: Tridentský dekrét *Tametsi*. In *Revue církevního práva*. Roč. 11 (1998), č. 3, s. 233n.

¹⁴ Cf. Mt 18,16; 2Kor 13,1; Hebr 10,28 s Dt 17,6 a 19,15 a Conc. Nicaenum prim., can. 2.

¹⁵ Samotný sobáš však zostával prevažne občianskym úkonom, po ktorom snúbenci vstupovali do kostola, aby ich zväzku kňaz počas konania bohoslužby požehnal. Cirkevný sobáš sa stal bežným až v 14. storočí, keď ho kňaz konal pred dverami kostola. Cf. ŘÍČAN, R./MOLNÁR, A.: *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 2008, s. 372.

Tridentská forma uzavierania manželstva, uplatňovaná od 16. storočia, sa napokon spoločensky zaužívala až do tej miery, že i súčasné právne sekulárne systémy potvrdzujú jej recipovanie takmer do všetkých moderných rodinnoprávnych úprav.¹⁶

I keď právomoc katolíckych súdov zostala v Európe zachovaná po celé ďalšie stáročia, táto situácia sa začala meniť v čase osvietenstva, ktorého predstavitelia vychádzali zo záveru, že všetky cirkevnoprávne kompetencie a inštitúty bez opory v Božom práve možno zmeniť podľa vôle panovníka. Na základe stále väčšej ingerencie štátu do manželského práva (výrazne tiež administratívneho a trestného) preto viacerí bádatelia hovoria výslovné, i keď nie celkom presne, o spiritualizácii cirkevného práva.¹⁷ Na našom území však katolícke cirkevné sudy v tejto oblasti dominovali až do čias náboženských reforiem cisára Jozefa II. (1765/1780–1790), keď v roku 1781 na základe jeho Tolerančného patentu, prestali manželské veci protestantov podliehať právomoci katolíkov.¹⁸ K najvýraznejším zásahom v tejto oblasti však došlo až za čias Veľkej francúzskej revolúcie (r. 1789), keď boli povolené rozvody, zriaďovali sa štátne matriky a nariadilo sa tiež povinné uzavieranie civilných manželstiev.¹⁹ Od tých čias boli tieto opatrenia postupne

¹⁶ Cf. HRDINA, I. A.: Manželství v současném českém i kanonickém právu. In *Revue církevního práva*. Roč. 16 (2000), č. 2, s. 91n.

¹⁷ Cf. RITTNER, E.: *Církevní právo katolické*. Praha: Právnická jednota, 1887, s. 56.

¹⁸ Cf. KUMOR, B./DLUGOŠ, F.: *Církevné dějiny 6. Novovek. Obdobie absolutizmu a osvietenstva*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2003, s. 112–113. Do toho času si totiž mohli na základe rozhodnutí Šopronského snemu (r. 1683) síce voliť superintendentov, avšak pri vysluhovaní krstov podliehali dozoru katolíkov, v manželských veciach katolíckym tribunálom, miešané manželstvá mohli uzatvárať iba pred katolíckymi duchovnými a deti pochádzajúce z týchto manželstiev museli byť vychovávané v katolíckej viere. Cf. TRETERA, J. R.: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 20 a 25. Na druhej strane je potrebné priznať, že k obmedzovaniu rozhodovacích oprávnení katolíckych cirkevných súdov v manželských záležitostiach dochádzalo už od čias Márie Terézie (1740/1765–1780). Jozef II. síce ponechal cirkevnú formu uzavierania manželstva, avšak riešenie manželských sporov vyňal z kompetencie cirkevných súdov, prideliac ich na rozhodovanie súdom svetským. Rovnaký postoj zvolil zákonodarca aj v rakúskom ABGB z roku 1811, ktorý recipoval z kánonickoprávnej matérie množstvo zaužívaných inštitútov a regulácií, ako napríklad manželské prekážky, rozluku od stola a lôžka, rozšíriac tieto ustanovenia na istý čas i na nekatolíkov. Cf. MALÝ, R.: *Církevní dějiny*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001, s. 230.

¹⁹ Cf. MICHELET, J.: *Francoúzká revoluce*. Praha: Odeon, 1989, s. 475n a TINKOVÁ, D.: *Francoúzká revoluce*. Praha – Kroměříž: Triton, 2008, s. 130.

rozširované do všetkých ostatných krajín, najskôr revolučných a potom aj do ostatných. Hoci Uhorsko predmetným zmenám dlhodobo odolávalo, napokon sa presadili po roku 1868, keď uhorský parlament uznal kompetenciu cirkevných súdov výlučne v kauzách manželstiev katolíkov, pričom v miešaných manželstvách mali deti nasledovať náboženstvo rodičov podľa pohlavia.²⁰ Ďalším zásahom do tejto oblasti bolo v roku 1894 uzákonenie povinných civilných manželstiev a štátnych matrík (s platnosťou od 1. októbra 1895), pričom rozsudky cirkevných tribunálov v manželských kauzách neboli od toho času štátnymi orgánmi akceptované.²¹ I napriek dôslednému trvaniu na manželskoprávných normách so základom v Božom práve a zaužívanej kánonickej tradícii, i kánonické právo pristúpilo v tejto oblasti k viacerým zmierneniam.²² Uvedené kroky našli svoju reflexiu i v kánoch prvého Kódexu kánonického práva z roku 1917, ktorý, okrem iného, odstránil niektoré manželské prekážky. Z hľadiska platného práva možno uviesť, že platný Kódex kánonického práva presadil v duchu záverov Druhého vatikánskeho koncilu (1962–1965) nové ponímanie manželstva, pri ktorom sa prestalo rozlišovať medzi jeho primárnym (plodenie) a sekundárnym (manželská láska) cieľom.²³

---

²⁰ Ešte ďalej však zašla rakúska ústava z roku 1867, ktorá, priamo odporujúc viacerým uzneseniam konkordátu z roku 1855, akceptovala výlučnú kompetenciu štátnych súdov v manželských kauzách, pričom deti z miešaných manželstiev mali nasledovať vierovyznanie rodičov podľa pohlavia. Spomenutý konkordát totiž výslovne uznal zvrchovanosť Katolíckej cirkvi v záležitostiach manželstiev katolíkov. Cf. SAMSOUR, J.: *Církevní dějiny obecné*, Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a Nakladatelství V. Kotrba, 1907, s. 1092.

²¹ Cf. KUMOR, B.: *Církevní dějiny 7. Novovek, 1815–1914*, Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2003, s. 291.

²² V tejto súvislosti možno spomenúť najmä reformné kroky pápeža Pia X. (1903–1914), ktorý dôsledne zreformoval aj odvetvie manželského práva (konštitúcia *Provida sapientique cura*, r. 1906 pre Nemecko a Uhorsko a všeobecný dekrét *Ne temere*, r. 1907), v ktorom zmiernil prísnosť cirkevných noriem voči miešaným manželstvám a zároveň zmenil príslušnosť úradného svedka pri uzavieraní manželstva z tridentského princípu personality na dodnes uplatňovanú zásadu teritoriality (*parochus vel loci ordinarius*). Cf. DUDA, J.: *Katolícke manželské právo*. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie: Kňazský seminár J. Vojtaššáka, 1996, s. 204. Od roku 1906 bola totiž voči Nemecku a od roku 1909 aj voči Uhorsku na základe tejto konštitúcie uplatňovaná výnimka, podľa ktorej boli uznané za platné aj miešané manželstvá uzavreté pred nekatolíckym duchovným. Cf. NĚMEC, D.: *Manželské právo katolíckej cirkve s ohľadom na platné české právo*. Praha – Kostelní Vydří: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2006, s. 128–129.

²³ Cf. cann. 1055 CIC 1983 a 776 CCEO 1990.

Pokiaľ ide o vývoj na našom území v 20. storočí, za čias Prvej česko-slovenskej republiky (1918–1938), sa i napriek častému až nepriateľskému postoju českých štátnych predstaviteľov voči katolicizmu, v nej uznávali občianskoprávne účinky cirkevných manželstiev, kvalifikovaných však ako rozlučiteľné.²⁴ Takýmto spôsobom došlo k zavedeniu alternatívnej formy uzavierania manželstva a, keďže v bývalom Uhorsku boli civilné manželstvá povinné, z hľadiska katolíckej doktríny a kánonickoprávnych noriem došlo v tomto ohľade na Slovensku k náprave. Po uzurpovaní si moci predstaviteľmi komunistického režimu sa ich idey postupne presadzovali i v práve rodinnom. I keď v celej republike do toho času jasne prevažovala cirkevná forma uzavierania manželstva, zákon č. 265/1949 Zb. zaviedol obligatórne civilné sobáše. Vo všeobecnosti tak bola nariadená povinná civilná forma ich uzavierania, ktorá musela predchádzať prípadnému sobášu pred duchovným uznanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Asistujúci duchovný nerespektujúci toto nariadenie čo i len z nedbanlivosti mal byť podľa trestného zákona z roku 1950 potrestaný, za vykonanie náboženských manželských obradov s osobami, ktoré neuzavreli civilné manželstvo trestom odňatia slobody, až na jeden rok.²⁵ Od toho času sa tak mohol svadobný obrad konať pod sankciou neplatnosti len pred miestnym národným výborom. Súvisiaci zákon č. 268/1949 Sb. potom odobral cirkvám a náboženským spoločnostiam evidenciu narodení, sobášov a úmrtí občanov a preniesol ich na orgány štátu.²⁶ V nastolenom trende pokračoval i zákon o rodine z roku 1963, ktorý obdobne zakazoval náboženské manželské obrady pred uzatvorením civilného manželstva.²⁷ Ingerencia štátu do

²⁴ Cf. zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., vykonávacie nariadenie č. 362/1919 Sb. z. a n. a zákon č. 113/1924 Sb. z. a n.

²⁵ Cf. § 207 zákona č. 86/1950 Zb., Trestný zákon.

²⁶ Cf. VALEŠ, V.: *Konfesní právo. Průvodce studiem*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 146.

²⁷ Duchovnému obdobne hrozil za jeho porušenie trest odňatia slobody v dĺžke až jedného roku. Cf. § 211 zákona č. 140/1961 Zb., Trestný zákon. Norma iného zákona potom vylúčila cirkevnú formu uzavierania manželstva i vtedy, ak k tomu došlo v zahraničnom štáte takéto manželstvá uznávajúcom. Cf. § 20 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. I keď pôvodná koncepcia predmetného zákona o rodine predpokladala zavedenie rodičovskej povinnosti vychovávať deti v tzv. vedeckom svetovom názore, teda ateizme, tieto snahy sa napokon vďaka odporu predstaviteľov cirkevných kruhov presadiť nepodarilo. Zákon však napriek tomu proklamoval, že morálka socialistickej spoločnosti má byť základom všetkých vzťahov v rodine, manželstve i pri výchove detí. Cf. úvod a § 31 zákona č. 94/1963 Zb. o rodine. Q.v. TRETERA, J. R.: *Štát a cirkve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 12.

rodinných záležitostí sa ešte viac prehĺbila v období tzv. normalizácie, keď začalo bežne dochádzať k formálnemu nahrádzaniu cirkevných liturgických obradov ich sekulárnymi ateistickými náprotivkami.²⁸

Ako je medzinárodnoprávnym štandardom, po páde komunistického režimu, sa sféra rodinného práva vrátane uzatvárania manželstva, subsuovala do tradičnej oblasti tzv. *res mixtae*, teda zmiešaných vecí, na úprave ktorých má záujem na jednej strane Cirkev, ale i štát.²⁹ Uvedené až tak neprekvapuje, keďže už komunistický zákon o rodine akceptoval, že rodina je základnou bunkou spoločnosti, pričom táto dikcia je aj súčasťou rodinného zákona platného. Po páde režimu sa najskôr objavila novela zákona o rodine č. 234/1992 Sb., ktorá menila zákon č. 94/1963 Zb. o rodine i zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Tá v prvom rade obnovila na území Československa alternatívnosť (fakultatívnosť) formy uzavierania manželstva, keď sa manželstvám uzavretým pred duchovnými registrovaných cirkví a náboženských spoločností priznávajú civilnoprávne účinky.³⁰ Cirkevná i sekulárna forma uzavierania manželstva sa tak stali rovnocennými, pričom od toho času nebolo potrebné po civilnom sobášnom obraze uzavrieť manželstvo pred orgánom cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.³¹ Tento právny stav bol potvrdený i stále plat-

---

²⁸ Cf. MADLEŇÁKOVÁ, L.: *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Praha: Linde, 2010, s. 8 a KUMOR, B./DLUGOŠ, F.: *Cirkevné dějiny 8. Súčasný obdobia, 1914–2000*. Levoča: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2004, s. 63.

²⁹ Cf. ČEPLÍKOVÁ, M.: *Konfesné právo v Slovenskej republike. Vybrané kapitoly z histórie a súčasnosti*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2011, s. 137.

³⁰ Cf. HRDINA, I. A.: Kanonické uzavření manželství v českém právním řádu. In *Právník*. Č. 5 (1996), s. 417–424.

³¹ Cf. FISCHEROVÁ, J.: Uzavretanie manželstva. In *Verejná správa*. Roč. 47 (1992), č. 20, s. 25. Podľa § 3 tohto zákona sa manželstvo konkrétne uzavieralo súhlasným vyhlásením muža a ženy pred príslušným orgánom štátu alebo štátom registrovanej cirkvi či náboženskej spoločnosti. Samotná registrácia prebiehala podľa zákona č. 308/1991 Zb. Cf. §§ 10–21 zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností. Pokiaľ ide o miesto, predmetná novela predpokladala uzavieranie manželstva cirkevnou formou v kostole alebo na inom vhodnom mieste určenom predpismi príslušnej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti na náboženské obrady alebo náboženské úkony. Celkom prirodzene, aj týchto manželstiev sa týkali všetky zákonné obligatórne podmienky jeho uzavierania, a to konkrétne spôsobilosť na právne úkony, dovŕšenie zákonom stanoveného veku (18 rokov, respektíve výnimočne 16. roku veku života), slobodný stav, preukázaný zánik predchádzajúceho manželstva a neexistencia príbuzenského vzťahu stanoveného stupňa. Tí, ktorí hodľali vstúpiť do manžels-

ným zákonom č. 36/2005 Z. z. o rodine, podľa ktorého štát manželstvo ako jedinečný zväzok muža a ženy osobitne a všestranne chráni a napomáha jeho dobru.³² I podľa neho sa manželstvo uzaviera súhlasným vyhlásením muža a ženy pred orgánom štátu, teda pred matričným úradom zriadeným pre obvod trvalého pobytu jedného z uzavierajúcich manželstvo (tzv. občiansky sobáš)³³ alebo pred orgánom registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti (tzv. cirkevný sobáš).³⁴

Podľa platného práva robia samotné vyhlásenie o uzavretí manželstva hodlajúci uzavrieť manželstvo pred osobou vykonávajúcou činnosť duchovného registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.³⁵ Jeho

---

tvu, museli zároveň predložiť patričné doklady a vyhlásiť, že im nie sú známe okolnosti vylučujúce uzavretie manželstva a že obaja poznajú svoj zdravotný stav. Cf. § 4b zákona č. 234/1992 Sb. Žiadosť o uzavretie manželstva sa však naďalej podávala písomne na predpísanom tlačive, a to buď na matrike, alebo na určenom mieste registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. O uzavretí cirkevného manželstva sa vyhotovovala zápisnica, ktorú bol orgán cirkvi alebo náboženskej spoločnosti povinný najneskôr do troch pracovných dní odoslať matričnému úradu. Cf. § 27, ods. 6 zákona č. 154/1994 Z. z. o matrikách. Tento úrad potom vykonal zápis o uzavretí manželstva do kníh manželstiev a manželom o tom vydal úradný doklad vo forme sobášneho listu. Q.v. ČEPLÍKOVÁ, M.: *Konfesné právo v Slovenskej republike. Vybrané kapitoly z histórie a súčasnosti*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2011, s. 138.

³² Cf. čl. 1 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a čl. 41, ods. 1 ústavného zákona č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenskej republiky. Podobný prístup zákonodarca volil aj pri úprave uzavierania manželstva občanov Slovenskej republiky v zahraničí. V roku 1992 tak došlo so spätnou platnosťou s retroaktívnymi právnymi účinkami k zmene, podľa ktorej cirkevné manželstvá uzavreté československými štátnymi občanmi v zahraničí od 1. januára 1950 (deň zavedenia povinného civilného sobáša) do 30. júna 1992 (deň opätovného zavedenia fakultatívneho sobáša) platne podľa práva daného štátu boli od 1. júla 1992 považované za platné aj podľa nášho práva. Do toho času sa totiž občiansky sobáš vyžadoval i pri uzavieraní manželstva v štáte uznávajúcim cirkevné sobáše. Forma uzavierania manželstva sa od toho času spravuje právom miesta uzavierania manželstva, z čoho vyplýva, že občan Slovenskej republiky musí pri uzavieraní manželstva v cudzine rešpektovať formu uzavretia manželstva v danom štáte. Cf. § 20 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom a § 112 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine.

³³ Cf. § 4 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine.

³⁴ Cf. § 5 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine.

³⁵ Domnievam sa, že patričnejšie je na tomto mieste používať kánonistickú terminológiu, ktorá hovorí o *nupturiens*, teda o tom, kto uzaviera manželstvo. I tú by však bolo možné vylepšiť výrazom *nupturus*, teda ten, kto hodlá uzavrieť manželstvo, keďže jeho vznik je závislý od objektívnych okolností, v závislosti od ktorých manželstvo vznikne alebo nevznikne vôbec. Platný zákon o rodine, rovnako ako aj zákon o matrikách č. 154/1994 Z. z. a jeho vykonávajúca vyhláška č. 302/1994 Z. z. však používa pojem „snúbenec“ či

pôsobnosť pri uzavieraní manželstva má pritom úradný a verejný charakter, keďže verejná moc mu bola pre tento úkon zverená priamo štátom. Z uvedeného taktiež nepriamo vyplýva, že manželstvo nevznikne, ak by takéto vyhlásenie bolo urobené pred cirkvou alebo náboženskou spoločnosťou, ktorá nie je registrovaná podľa osobitného predpisu, alebo ak by bolo urobené pred osobou neoprávnenou vykonávať činnosť duchovného registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.³⁶ Tak, ako sa historicky zaužívalo, aj podľa relevantných prameňov sa manželstvo pred orgánom cirkvi uzaviera v kostole alebo na inom vhodnom mieste, ktoré je bližšie špecifikované vnútornými predpismi uznanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti na náboženské obrady alebo náboženské úkony.³⁷ Celkom prirodzene, cirkevného manželstva sa týkajú i všetky už spomenuté obligatórne podmienky jeho uzavretia stanovené zákonom. Postup je potom taký, že hodlajúci uzavrieť manželstvo predmetné doklady predložia matričnému úradu, ktorý ich preverí.³⁸ Miestne príslušnému cirkevnému orgánu sa v nadväznosti na to odošle tlačivo vyplnené hodlajúcimi uzavrieť manželstvo, ktoré obsahuje všetky údaje podľa predložených dokladov. Po jeho uzavretí je orgán príslušnej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, pred ktorým k tomu došlo, povinný do troch pracovných dní od toho dňa doručiť zápisnicu príslušnému matričnému úradu.³⁹ Právne účinky manželstva však nastávajú už momentom uzavretia manželstva pred kompetentným duchovným cirkvi alebo náboženskej spoločnosti.

„snúbenci“, a to napriek tomu, že tento inštitút bližšie vôbec nešpecifikuje. I z kánonickoprávneho hľadiska je potrebné podotknúť, že samotné zásnuby nemajú na vznik manželstva žiadny vplyv. Cf. §§ 1–2, 4–8 a 105 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine; §§ 27 a 30 zákon č. 154/1994 Z. z. o matrikách a vyhláška č. 302/1994 Z. z. Bližšie som sa touto problematikou zaoberal LACLAVÍKOVÁ, M./VLADÁR, V.: Rímsko-kánonické reflexie inštitútu zasnúbenia v uhorskom, československom a slovenskom práve. In *Studia theologica*. Roč 19 (2017), č. 4, s. 215.

³⁶ Cf. § 17, písm. d) zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine.

³⁷ Cf. § 5, ods. 2 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine.

³⁸ Konkrétne ide o rodný list, potvrdenie o pobyte, doklad o štátnom občianstve, úmrtný list zomrelého manžela alebo iný doklad o zániku manželstva za života manželov. Predmetné doklady je však nevyhnutné predložiť len za predpokladu, že ich neobsahuje občiansky preukaz. Cf. §§ 27 a 28 zákona č. 154/1994 Z. z. o matrikách.

³⁹ Cf. § 5, ods. 4 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine.

2 Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou

Rovnoprávnosť statusu a účinkov manželstva uzavretého pred orgánom registrovanej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti s občianskou formou neskôr potvrdila i Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou z roku 2001, ako aj na ňu nadväzujúca Dohoda medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami z roku 2002.⁴⁰ Tá sa však okrem tejto dôležitej otázky vysporiadala aj s témou zániku manželstva, konkrétne špecifikujúc účinky rozhodnutia Katolíckej cirkvi vo vzťahu k nulite manželstva, respektíve jeho rozviazaniu. Článok 10 tejto zmluvy obsahuje dikciu, podľa ktorej kánonickoprávne rozhodnutie o nulite alebo rozviazaní manželstva sa oznámi na žiadosť jednej zo strán Slovenskej republiky a tá má ďalej konať v súlade s platným štátnym právnym poriadkom.⁴¹ Celkom prirodzene, tak, ako je pre moderné právo typické, slovenský štátny poriadok akceptuje rozvod ako riadny dôvod zániku manželstva, ku ktorému môže dôjsť na základe rozhodnutia štátneho súdu, ak sú vzťahy medzi manželmi tak vážne narušené a trvalo rozvrátené, že manželstvo nemôže plniť svoj účel a od manželov nemožno očakávať obnovenie manželského spolužitia.⁴² Aj napriek predmetnému medzinárodnému záväzku však Slovenská republika doteraz ne-

⁴⁰ Cf. čl. 10, ods. 1 Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou vyhlásenej pod číslom 326/2001 Z. z. ako oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a čl. 10, ods. 1 Dohody medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami publikovanej pod č. 250/2002 Z. z. Q.v. ČEPLÍKOVÁ, M.: *Konfesné právo v Slovenskej republike. Vybrané kapitoly z histórie a súčasnosť*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2011, s. 196.

⁴¹ Predmetný článok znie: (1) Manželstvo uzavreté podľa kanonického práva, ktoré spĺňa aj podmienky uzavretia manželstva ustanovené právnym poriadkom Slovenskej republiky platným ku dňu podpísania tejto zmluvy, má na území Slovenskej republiky rovnaké právne postavenie a účinky ako manželstvo uzavreté občianskou formou. Štátnu evidenciu manželstiev uzavretých podľa kanonického práva a ich zápis v matrike do knihy manželstiev upravuje právny poriadok Slovenskej republiky. (2) Rozhodnutie katolíckej cirkvi o nulite manželstva alebo o rozviazaní manželstva sa oznámi na žiadosť jednej zo strán Slovenskej republiky. Slovenská republika bude ďalej konať v tejto veci podľa svojho právneho poriadku. Čl. 10, ods. 2 Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou vyhlásenej pod číslom 326/2001 Z. z. ako oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR.

⁴² Cf. § 23, ods. 1 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine.

pristúpila k priznaniu štátoprávnych účinkov kánonickoprávnym rozhodnutiam kompetentných autorít Katolíckej cirkvi. Celkom prirodzene, vo vzťahu k manželstvám posudzovaným cirkevnými súdmi by bolo potrebné zohľadniť nielen nulitu a rozviazanie manželstva, ale eventuálne tiež jeho splatnenie za použitia jednoduchej konvalidácie či sanácie v základe. Čo sa týka postoja ostatných registrovaných cirkví a náboženských spoločností k zániku manželstiev, takmer všetky z nich (bezvýhradne predovšetkým tie, ktoré vychádzajú z protestantskej luteránskej tradície) akceptujú v tejto oblasti kompetencie štátu, a preto principiálne odkazujú na právny poriadok Slovenskej republiky.⁴³

Záver – návrh *de lege ferenda*

Z uvedeného výkladu je zrejmé, že cirkvi a náboženské spoločnosti odjakživa zastávali a stále zastávajú v spoločnosti dôležité úlohy, ktoré sa, okrem iných oblastí, týkajú aj rodinného práva. Pokiaľ ide o rodinu, i štátny zákonodarca akceptuje funkciu náboženstva pri jej posilňovaní, čo je dôležité s ohľadom na jej tradičné akceptovanie ako základnej bunky spoločnosti. Rovnaký prístup napokon zastáva vierouka väčšiny cirkví a náboženských spoločností, najmä biblická zásada o nerozlučiteľnosti, aj vo vzťahu k manželstvu, ktoré vedie k založeniu rodiny novej. Pokiaľ ide o spôsob jeho uzavierania, v Európe si zachovali obligatórnu civilnú formu len krajiny napoleónsko-bismarckovskej tradície, ku ktorým však Slovenská republika nepatrí. Skôr naopak, vysoká religiozita a výborné skúsenosti s pôsobením jednotlivých cirkví a náboženských spoločností naznačujú, že alternatívna forma uzavierania manželstva zostane zachovaná.⁴⁴ Na tomto základe sa tak môže každý slobodne rozhodnúť, či uzavrie manželstvo pred orgánom štátu alebo registrovanej cirkvi či náboženskej spoločnosti, čo

---

⁴³ Aj pokiaľ ide o cirkevné rozviazanie manželstva, dohoda požaduje jeho súlad so slovenským právnym poriadkom. Cf. čl. 10, ods. 2 Dohody medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami publikovanej pod č. 250/2002 Z. z. Obsahovým posunom platného zákona o rodine je ustanovenie čl. 4 a § 30, ods. 1 prijaté v súlade s medzinárodnoprávnymi záväzkami Slovenskej republiky, na základe ktorých majú rodičia právo vychovávať deti v zhode s vlastným náboženským a filozofickým presvedčením. Cf. čl. 4 a § 30, ods. 1 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine.

⁴⁴ Cf. TRETERA, J. R.: *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 16 a 146–147.

možno označiť za jeden zo základných znakov plného rešpektovania slobody svedomia a náboženského vyznania v našej krajine. Odkazy noriem štátneho práva na jednotlivé predpisy cirkví a náboženských spoločností možno zase označiť za prejav rešpektu k ich právu slobodne spravovať svoje záležitosti.⁴⁵ Ideálnou možnosťou, ako *de lege ferenda* zlepšiť súčasnú konfesnoprávnú situáciu v tejto oblasti, by mohlo byť plné a automatické akceptovanie rozsudkov nulity manželstva cirkevných súdov, respektíve rozviazania či rozluky manželstva kompetentnými cirkevnými predstaviteľmi.⁴⁶ Je predsa zrejmé, že ak sa veriaci obrátia na cirkevný súd, určite pre nich z hľadiska vnútorného fóra znamená jeho rozhodnutie viac, ako rozhodnutie súdu štátneho. V prípade nulity možno navyše zdôrazniť, že ak sa už strany obrátili na cirkevný súd, je zrejmé, že nemajú záujem svoje manželstvo splatniť, a to či už prostredníctvom *convalidatio simplex* alebo *sanatio in radice*.⁴⁷ Podľa môjho názoru je preto zbytočné nútiť tieto osoby, aby podstupovali opätovné konanie pred štátnym súdom, čo evokuje situáciu z čias nedávno minulých, keď bolo možné cirkevný sobáš uzavrieť až po uzavretí manželstva pred orgánom štátu. Z toho dôvodu by bolo vhodné do Civilného mimosporového poriadku, konkrétne za § 100 zaradiť ustanovenia umožňujúce súdu i tento postup, prípadne zväziť vynechanie súdu z tohto procesu a umožniť stranám obrátiť sa priamo na príslušnú štátnu matriku, podobne, ako je to pri uzavieraní manželstva.⁴⁸ Ideálne by bolo reflektovať aj žiadosť manželov o manželskú rozluku, ktorá môže obdobne prebehnúť aj rozhodnutím svetského súdu o rozvoде manželstva, akceptovaného cirkevnou autoritou. Aj účinky tohto inštitútu by totiž mohli disponovať istou reflexiou v oblasti štátneho práva a prejavovať sa napríklad aj v majetkovej oblasti a s tým súvisiacim inštitútom bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

⁴⁵ Cf. čl. 16, ods. 2 ústavného zákona č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd.

⁴⁶ Cf. čl. 10, ods. 2 Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou vyhlásenej pod číslom 326/2001 Z. z. ako oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR.

⁴⁷ Cf. cann. 1156n a 1161n CIC 1983.

⁴⁸ Cf. zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok.

PANDÉMIA COVID-19 A SLOBODA VIEROVYZNANIA¹

Abstrakt: Autorka v príspevku skúma vplyv opatrení prijatých v súvislosti s pandémiou COVID-19 na slobodu vierovyznania. Poukazuje na opatrenia prijímané štátom, ktoré mali vplyv na realizáciu práv veriacich, opatrenia prijímané na úrovni cirkví (na príklade Rímskokatolíckej cirkvi). Okrem toho analyzuje význam rešpektovania princípu proporcionality a princípu rovnakého zaobchádzania pri zásahu do náboženskej slobody. Záverom si všíma význam a dôležitosť vzájomnej spolupráce medzi štátnymi orgánmi a cirkvami a náboženskými spoločnosťami.

Kľúčové slová: pandémia COVID-19 – sloboda vierovyznania – základné práva a slobody – princíp proporcionality – verejné zdravie – spolupráca štátu a náboženských spoločností

Abstract: In the article, the author examines the impact of measures taken in connection with the COVID-19 pandemic on freedom of religion. The article points out measures taken by the state, which had an impact on the realization of the rights of believers, measures taken at the level of churches (on the example of the Roman Catholic Church). The author analyzes the importance of respecting the principle of proportionality and the principle of equal treatment when interfering with religious freedom. Finally, the importance of mutual cooperation between state authorities and religious societies is noted.

Keywords: pandemic of COVID-19 – religious freedom – fundamental rights – principle of proportionality – public health – cooperation between state and religious communities

Úvod

Príspevok je venovaný vplyvu, ktorý pandémia COVID-19 mala, a stále má, na slobodu náboženského vyznania a viery a na vzťah štátu a cirkví a náboženských spoločností v takejto situácii. Pandémii obdobných

---

¹ Článok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

rozmerov čelila súčasná spoločnosť naposledy počas pandémie španielskej chrípky v roku 1918. Vírus SARS-CoV-2 ukázal schopnosť extrémne rýchleho prenosu a mutácie, mimoriadnu odolnosť na dostupné spôsoby liečby. K jeho celosvetovému rýchlemu prenosu a rozšíreniu bezpochyby prispela aj súčasná celosvetová mobilita populácie. Vzhľadom na vysoký index mortality a vážnych zdravotných komplikácií, ako aj riziko preťaženia zdravotných systémov, musela spoločnosť po veľmi dlhom čase čeliť takejto vážnej situácii, v ktorej sa mnoho ľudí obáva o svoje životy, prácu, budúcnosť. Pandémia zasiahla do každej oblasti spoločenského života, a to najmä vo vzťahu k potrebe ochrany verejného zdravia. Uvedené znamenalo tiež výzvu, ako sa právny systém vyrovná s týmito otázkami, najmä rešpektujúc esenciálne atribúty právneho štátu. Pandémia COVID-19 v danej situácii prináša preto dôležitý náhľad aj na funkčnosť systému garancií základných práv a slobôd, vrátane náboženskej slobody a viery.

1 Právny rámec náboženskej slobody

Podľa článku 9 ods. 1 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd: „Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva; toto právo zahŕňa slobodu zmeniť náboženstvo alebo vieru, ako aj slobodu prejavovať náboženstvo alebo vieru sám alebo spoločne s inými, verejne alebo súkromne, bohoslužbou, vyučovaním, náboženskými úkonmi a zachovávaním obradov.“ V súlade s článkom 9 ods. 2 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Európsky dohovor“): „Sloboda prejavovať náboženstvo alebo vieru môže podliehať len takým obmedzeniam, ktoré sú stanovené zákonom a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme verejnej bezpečnosti, ochrany verejného poriadku, zdravia alebo morálky alebo na ochranu práv a slobôd iných.“

V podmienkach Slovenskej republiky základné ľudské práva a slobody sú uvedené v druhom oddieli druhej hlavy Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava SR“), ktorá sa zaoberá aj otázkami slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery i práva byť bez náboženského vyznania. Podľa článku 24 ods. 1 Ústavy SR: „Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery sa zaručujú.“ V súlade s článkom 24 ods. 2 Ústavy SR: „Každý má právo slobodne prejavovať svoje náboženstvo ale-

bo vieru buď sám, buď spoločne s inými, súkromne alebo verejne, bohoslužbou, náboženskými úkonmi, zachovávaním obradov alebo zúčastňovať sa na jeho vyučovaní.“ Podmienky výkonu uvedených práv možno podľa článku 24 ods. 4 Ústavy SR obmedziť iba zákonom, ak ide o opatrenie nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných.

Z dikcie ako Európskeho dohovoru, tak aj Ústavy SR vyplýva ochrana celkovo štyroch práv, a to slobody myslenia, slobody svedomia, slobody náboženského vyznania a slobody prejavovať svoje náboženské vyznanie alebo presvedčenie. Prvé tri uvedené práva predstavujú oblasť vnútornej názorovej autonómie jednotlivca (tzv. *forum internum*), pričom táto oblasť vnútornej slobody je absolútna. Obmedzenia, aj to výlučne na základe taxatívne uvedených dôvodov, sú prípustné vo vzťahu k vonkajším prejavom náboženského vyznania alebo presvedčenia, teda v oblasti *forum externum*.

V zmysle judikatúry ESLP subjektom ochrany je každá fyzická osoba. Táto judikatúra však zároveň pripúšťa, že určité typy právnických osôb (e.g. cirkev alebo náboženská spoločnosť) sa môžu v prípade ich dostatočnej reprezentatívnosti, domáhať v mene svojich členov ochrany poskytovanej pre *forum externum*.² Uvedené sa však vzťahuje iba na tie právnické osoby, ktoré majú vykonávanie náboženských úkonov alebo zachovávanie náboženských obradov ako „hlavný“ predmet svojej činnosti, nie teda na iné spoločnosti a zoskupenia.³

ESEP v súvislosti s aplikáciou slobody prejavovať náboženské vyznanie alebo presvedčenie a jej možným obmedzením definoval tzv. test proportionality, ktorý je obdobný ako pri možnom obmedzení ďalších práv zaručených v čl. 8, 10 a 11 Európskeho dohovoru.

Hoci Európsky dohovor ani Ústava SR nechránia všetky prejavy náboženskej slobody navonok, ktoré môžu byť motivované presvedčením či vyznaním, ale len tie kľúčové, a ním priamo čoby (morálnu) povinnosť

² E.g. rozsudok ESEP vo veci Metropolitaná cirkev Besarábie a ďalší proti Moldavsku zo dňa 13. decembra 2001, sťažnosť č. 45701/99.

³ E.g. rozhodnutie EKLP vo veci Kustannus oy Vypas Ajattelija AB, Vypas-Ajttelijain Liitto-Frikänkarnas Förbund r.y. a Kimmo Sundström proti Fínsku zo dňa 15. apríla 1996, sťažnosť č. 20471/92.

vyžadované, i.e. ktoré sú úzko previazané s daným systémom viery,⁴ už zo samotnej dikcie príslušných ustanovení je zjavné, že k týmto prejavom patria bohoslužby, vykonávanie náboženských úkonov a zachovanie obradov, vyučovanie, či už vykonávané súkromne alebo verejne, individuálne alebo s inými osobami. Práve uvedený rámec je teda zásadný aj pre prijímanie právnych noriem týkajúcich sa pandémie COVID-19.

2 Opatrenia štátu proti pandémie COVID-19 v podmienkach Slovenskej republiky

Na úvod tejto časti je nutné uviesť, že zameraním tohto príspevku nie je posúdenie legality formy prijímaných opatrení, ani prístupnosti súdnej ochrany fyzickým a právnickým osobám dotknutým týmito opatreniami v Slovenskej republike, čo je široko diskutovanou otázkou a predmetom viacerých prebiehajúcich súdnych konaní v Slovenskej republike. Rovnako tak nie je pre dosiahnutie skúmaného cieľa príspevku potrebné podrobne uvádzať v postupnosti všetky prijaté opatrenia, preto tieto budú uvádzané iba v rozsahu nevyhnutnom. Cieľom príspevku je poukázať na ich vplyv na garantované základné právo – náboženskú slobodu a potrebu dôsledne šetriť nevyhnutnosť a rozsah zásahov do daného práva pri súčasnom rešpektovaní princípu rovnakého zaobchádzania.

V Slovenskej republike, ako aj v iných krajinách na celom svete, je možné opatrenia prijímané štátom na boj proti pandémie COVID-19 rozdeliť do dvoch oblastí, a to opatrenia na boj proti vírusu a jeho šíreniu a opatrenia týkajúce sa dôsledkov pandémie na ekonomiku a verejné zdravie. Vo všeobecnosti je možné súhlasiť s názorom, že mimoriadna situácia spôsobená hrozbou šírenia infekcie COVID-19 si vyžadovala a vyžaduje výnimočné opatrenia. Tieto opatrenia však významným spôsobom zasiahli široký rámec základných práv a slobôd, najmä slobodu pohybu, slobodu podnikania, slobodu združovania a zhromažďovania, právo na súkromie a rodinný život, právo na vzdelanie a bezpochyby aj náboženskú slobodu.

Pre ospravedlniteľnosť zásahu štátu do týchto základných práv a slobôd je nutné posúdenie týchto zásahov z pohľadu ich nevyhnutnosti a proporcionality (čo do obsahu a formy), pričom určitú úlohu pri skúmaní pri-

---

⁴ Cf. KMEC, J./KOSAŘ, D./KRATOCHVÍL, J./BOBEK, M.: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 974.

meranosti zásahov by mal zohrávať aj čas ich prijatia. Z hľadiska procedurálneho je časový rámeč ich prijímania zásadný. Vo vzťahu k posúdeniu rešpektovania procedurálnych rámcov ich prijatia, striktné dodržanie legislatívneho postupu by v prvých týždňoch po vypuknutí pandémie, ktoré boli poznamenané urgentnosťou spôsobenou veľkou obavou o záchranu ľudských životov a značne obmedzenými znalosťami o samotnom ochorení, malo byť posudzované zrejme miernejšie, rovnako ako účasť relevantných predstaviteľov občianskej spoločnosti na ich prijímaní. Z hľadiska obsahu prijímaných opatrení zásadnú relevanciu má proporcionalita zásahu do základných práv. Opätovne možno konštatovať, že znalosť kľúčových aspektov šírenia vírusu a možností eliminácie šírenia sa postupom času vyvíjala a uvedené by malo mať zásadný vplyv aj na posudzovanie rozsahu a formy obmedzovania jednotlivých základných práv.

V Slovenskej republike bol prvý prípad ochorenia COVID-19 zaznamenaný 6. marca 2020. Aj pred uvedeným dátumom boli postupne vykonávané opatrenia týkajúce sa ochorenia COVID-19, avšak tieto z hľadiska skúmanej problematiky nie je potrebné bližšie uvádzať (e.g. diagnostika koronavírusu bola vykonávaná v laboratóriách už od 3. 2. 2020, pričom od 28. februára 2020 bola meraná teplota cestujúcim na letiskách, bol zriadený krízový štáb pod vedením Ministerstva vnútra SR a s účasťou hlavného hygienika SR, predstaviteľov Ministerstva zdravotníctva SR, Ministerstva obrany SR, Ministerstva dopravy SR, Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR a Ministerstva financií SR atď.).⁵

Ústredný krízový štáb SR potom v súvislosti so šíriacim sa ochorením COVID-19 zakázal od 10. marca 2020 organizovanie športových, kultúrnych aj verejných podujatí na Slovensku po dobu 14 dní. Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky (ďalej len „ÚVZ SR“) vydal verejnú vyhlášku číslo OLP/2405/84443, ktorou oznámil vydanie rozhodnutia o nariadení opatrenia pri ohrození verejného zdravia podľa zákona č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov vo veci nariadenia opatrenia pri ohrození verejného zdravia z dôvodu šírenia prenosného ochorenia COVID-19, ktorým sa všetkým fyzickým osobám, fyzickým osobám – podnikateľom a právnickým osobám zakazuje organizovať a usporadúvať

---

⁵ K postupnosti a obsahu prijímaných opatrení pozri bližšie e.g. <https://www.health.gov.sk/?koronavirus-covid-19>.

hromadné podujatia športovej, kultúrnej, spoločenskej či inej povahy v termíne od 10. marca 2020 do 23. marca 2020. Uvedené opatrenia teda už priamo zasahovali do základných práv a slobôd fyzických a právnických osôb. Zásahom do náboženskej slobody bol najmä zákaz slávenia verejných bohoslužieb.

Od 12. marca 2020 vláda SR v Slovenskej republike vyhlásila mimoriadnu situáciu.⁶ Ďalšie prijímané opatrenia sa dotýkali napríklad zatvárania škôl (vrátane cirkevných), kultúrnych a iných zariadení, zatvárania štátnych hraníc, obmedzenia dopravy, obmedzenia obchodu a služieb. Od 16. marca 2020 bol vyhlásený núdzový stav vo viacerých nemocniciach.⁷ Ďalšie postupne prijímané opatrenia a ich eventuálne uvoľňovanie v Slovenskej republike sa týkali najmä určenia rozsahu hygienických opatrení v otvorených prevádzkach (určenie minimálnych rozstupov, počtu osôb na m², povinné nosenie rúšok, povinnosť merania teploty, pravidelná dezinfekcia prevádzok, rúk, nosenie ochranných rukavíc, rozširovanie povolených prevádzok etc.). Vo vzťahu k cirkevným inštitúciám tieto opatrenia mali bezprostredný vplyv aj na ich samotný chod (či už zákaz vychádzania, nariadenie home-office etc.).

Veľmi prísne opatrenia v SR platili aj počas veľkonočných sviatkov, čo malo zásadný dopad aj na realizáciu práv veriacich. Následné opatrenia od konca apríla 2020 smerovali, vzhľadom k zlepšeniu pandemickej situácie, k postupnému uvoľňovaniu opatrení, ktoré bolo rozdelené do viacerých fáz. Uvoľňovanie týkajúce sa slávenia bohoslužieb bolo sústredené už do druhej fázy začiatkom mája 2020, pričom naďalej boli stanovené prísne hygienické podmienky. Opatrením ÚVZ SR číslo OLP/3796/2020 z 5. mája 2020 bolo doplnené opatrenie č. OLP/2731/2020 z 23. marca 2020 (vydané po prijatí uznesenia vlády SR č. 111 z 11. marca 2020) tak, že s účinnosťou od 6. mája 2020 sa zákaz verejných zhromaždení nevzťahoval na výkon bohoslužieb, prvého svätého prijímania, sviatosti birmovania a sobášne-

---

⁶ Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 111 z 11. marca 2020 k návrhu na vyhlásenie mimoriadnej situácie v súvislosti s ohrozením verejného zdravia II. stupňa z dôvodu ochorenia COVID-19 spôsobeným koronavírusom SARS-CoV-2 na území Slovenskej republiky.

⁷ Uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 114 z 15. marca 2020 k návrhu na vyhlásenie núdzového stavu podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov na uloženie pracovnej povinnosti na zabezpečenie výkonu zdravotnej starostlivosti a zakázanie uplatňovania práva na štrajk niektorým pracovníkom.

ho obradu, vrátane civilného obradu pri dodržaní prísnych hygienických podmienok.⁸

Vzhľadom na veľmi detailný popis hygienických podmienok je potrebné uviesť, že niektoré podmienky boli stanovené formou odporúčaní (e.g. odporúčanie nahradiť spev recitovaním), avšak niektoré opatrenia priamo zasahovali do spôsobu vysluhovania sviatostí (aj keď z ich obsahu je zjavné, že ich jediným cieľom bola ochrana zdravia a eliminácia možného šírenia kvapôčkovej infekcie). Išlo napríklad o príkaz podávania hostie iba na ruku, zákaz pitia z kalicha viacerými osobami etc. Tu už zjavne možno hovoriť o zásahu do vnútornej autonómie cirkví a náboženských spoločností a pravidiel stanovených normami týchto subjektov. Z dostupných zdrojov nie je možné zistiť, či uvedené obmedzenia boli konzultované so zástupcami cirkví a náboženských spoločností v SR, a preto uvedené nemožno vylúčiť.

Ďalšie protipandemické opatrenia v SR sa vyvíjali v závislosti od aktuálnej epidemiologickej situácie. Od mája 2021 sa platné opatrenia pri omšiach a obradoch riadia tzv. COVID automatom postaveným na regionál-

⁸ Uvedené podmienky boli stanovené nasledovne: vstup a pobyt v kostole alebo na matričnom úrade sa mal umožniť len s prekrytými hornými dýchacími cestami; pri vchode do kostola alebo na matričný úrad bolo potrebné aplikovať dezinfekciu na ruky alebo poskytnúť jednorazové rukavice; odstup medzi osobami (okrem členov spoločnej domácnosti) musel byť minimálne 2 metre; bohoslužby alebo príslušný obrad mali byť preferenčne recitované, ak je to možné s ohľadom na tradíciu cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, i.e. mala byť uprednostnená recitovaná forma pred spevmi; musela byť dodržiavaná respiračná etiketa (kašať, kýchať do vreckovky, respektíve do laktového ohybu); nebolo dovolené podávať si ruky; z obradov museli byť úplne vylúčené osoby s nariadenou karanténou alebo akýmikoľvek príznakmi respiračného infekčného ochorenia; v nedeľu mali byť osobitne usporadúvané bohoslužby pre osoby staršie ako 65 rokov a pre osoby v rizikových skupinách; musela byť zabezpečená dezinfekcia použitých bohoslužobných a iných predmetov; pred rozdávaním svätého prijímania, posvätených chlebov, agapé si musel rozdávatel dezinfikovať ruky. Pri prijímaní „pod obomi spôsobmi“ bolo určené striktné dodržiavať iba podávanie chleba na ruku, nepoužívať obrady pitia z jednej nádoby (e.g. pitie z kalicha viacerými osobami ako jednou, vrátane kňazov, diakonov etc.). Z kalicha mohla piť vždy iba jedna osoba (e.g. predsedajúci liturgii); ruky sa nesmeli podávať a bolo určené, že znak pokoja sa nahradí úklonom alebo gestom úsmevu; v priestoroch, kde sa vykonávali obrady sa museli odstrániť nádoby s vodou (e.g. sväteničky); bolo určené vykonávať častú dezinfekciu priestorov, hlavne dotýkových plôch, kľučiek, podláh a predmetov; tam, kde to bolo možné, prednostne sa mali usporadúvať bohoslužby a iné obrady v exteriéroch za dodržania odstupov 2 metre (okrem členov spoločnej domácnosti); pri východe z kostola a matričného úradu bolo potrebné riadiť vychádzanie ľudí s odstupmi aspoň 2 metre a zabrániť zhlukovaniu.

nom princípe, i.e. tieto sú prispôsobené aktuálnej epidemiologickej situácii v danom okrese. Obmedzenia sú formulované napríklad vo vzťahu k povinnosti nosiť rúška, zavádzaním OTP režimu, určením obmedzení pre maximálny počet osôb na m² alebo percentuálnym obmedzením kapacity na sedenie a státie etc. Opatrenia tiež reflektujú rozdiely pri individuálnej pastorácii, obradoch krstu, pohrebu, sobáša a svätých omšiach s účasťou veriacich (kde vzhľadom na pandemickú situáciu je možné nariadiť uplatnenie režimu OTP alebo len OP s povinnosťou kontroly platného covid passu).

3 Opatrenia cirkví a náboženských spoločností v súvislosti s pandemiou COVID-19

Vzhľadom na obmedzený rozsah uvedeného príspevku sa v tejto časti sústreďujeme na vybrané opatrenia Rímskokatolíckej cirkvi, ku ktorej sa hlási väčšina slovenskej populácie. Na úrovni Rímskej kúrie, právne normy týkajúce sa pandémie COVID-19 boli vydané najmä dvomi inštitúciami, a to Kongregáciou pre Boží kult a disciplínu sviatostí a Apoštolskou penitenciáriou. Kongregácia pre Boží kult a disciplínu sviatostí 19. marca 2020 a 25. marca 2020 vydala dekréty s označením „V čase Covid-19, a to Prot. N. 153/20 a Prot. N. 154/20“.⁹ Formálne ide o generálne dekréty v zmysle can. 29 CIC, teda zákony, ktoré boli prijaté na základe poverenia Svätého Otca (čl. 18 Pastor Bonus). Druhý dekrét sa javí ako derogácia prvého (can. 20 CIC). Predmetom oboch dekrétov je slávenie spoločných liturgií v chrámoch počas Veľkej noci v roku 2020, respektíve situácia, keď by v dôsledku prijímaných štátnych opatrení nebolo takéto verejné slávenie možné, vzhľadom na obmedzenia ohľadom pohybu a zhromažďovania osôb. Tieto dekréty nezahŕňajú ustanovenia o slávení Eucharistie a iných sviatostí. Kongregácia potom vydala Dekrét O omši v čase pandémie, a to Prot. N. 156/20.¹⁰ 15. augusta 2020 adresovala Kongregácia list predsedom

---

⁹ Dostupné na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/dekret-v-case-covid-19> a <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/dekret-v-case-covid-19ii>.

¹⁰ Dostupné na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/dekretomsapandemia2020>.

biskupských konferencií Katolíckej cirkvi o slávení liturgie počas pandémie COVID-19 a po nej, a to Prot. N. 432/20.¹¹ V ňom je konštatované, že na zabránenie šírenia koronavírusu je potrebný prísny spoločenský odstup, ktorý sa odrazil aj na základnej črte kresťanského života, pričom po vypočutí a v spolupráci so štátnymi orgánmi a odborníkmi boli biskupi a biskupské konferencie ochotní prijať zložité rozhodnutia, až po dlhotrvajúce pozastavenie účasti veriacich na slávení Eucharistie. Zároveň je vyjadrená dôvera biskupom, že „... zaujmú obozretný, ale rozhodný postup, aby štátne orgány nevyučovali účasť veriacich na slávení Eucharistie z možnosti ‚zhromažďovať sa‘ a nepovažovali ju za určitý druh zoskupovania porovnateľného s rekreačnou či pod ňu patriacou aktivitou“. V uvedenom liste je však tiež zdôraznené, že „... liturgické normy nie sú záležitosťami, o ktorých môže rozhodovať občianska autorita, ale iba kompetentná cirkevná autorita (cf. Sacrosanctum concilium 22)“ a že „... veriaci majú právo prijímať Telo Kristovo a adorať Pána prítomného v Eucharistii podľa stanovených spôsobov bez toho, aby sa im kládli obmedzenia, ktoré by prekračovali rámec hygienických opatrení, vydaných štátnymi orgánmi a biskupmi“. Záverom je konštatované, že „... v ťažkých časoch (kde je zaradené aj obdobie pandémie) môžu biskupi a biskupské konferencie vydávať dočasné nariadenia, ktoré treba poslúchať“. V ďalšom liste z 1. októbra 2020 Kongregácia zodpovedala viaceré otázky ohľadom správneho spôsobu platného vysluhovania sviatosti birmovania, pri dodržaní noriem o spoločenskom odstupe, platných na mnohých miestach.¹² Tu odkázala i na závery Pápežskej komisie pre interpretáciu dekrétov Druhého vatikánskeho koncilu (cf. Notitiae 7 [1972] s. 281–285, ktorá uviedla, že pomazanie dostatočne vyjadruje aj kladenie ruky, takže súčasné kladenie ruky nie je pre jej platnosť nutné. K otázke používania nástrojov, ako sú tampóny, odkázala na odpoveď Pápežskej rady pre interpretáciu zákonných textov, podľa ktorej „... pre platnosť sviatosti birmovania právo stanovuje, že sa udeľuje riadnym vysluhovateľom, alebo kňazom vybaveným na to osobitnou fakultou, a to prostredníctvom pomazania krizmou na čele, s vyslovením slov predpísaných v liturgických knihách (cf. cann. 880 a 882 CIC). Použitie eventuálnych nástrojov (rukavíc, tampónov etc.) zo strany služob-

¹¹ Dostupné na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/s-radostou-sa-vratme-k-eucharistii>.

¹² Dostupné na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/pandemiacovid-19spravnevysluhovaniebirmovanie>.

níka neovplyvňuje platnosť sviatostí“. Potom bol vydaný Dekrét Prot. N. 597/20 týkajúci sa slávenia štyroch svätých omší počas Vianoc v čase pandémie, ako aj ďalšie.

Aj z uvedených dekrétov možno usudzovať, aký zásadný význam má pre Katolícku cirkev nielen účasť veriacich na slávení Eucharistie, ale aj dodržiavanie prísnych noriem kánonického práva týkajúcich sa spôsobu vykonávania jednotlivých náboženských úkonov. Aj keď je z textov zrejmé, že zodpovedné cirkevné autority rešpektujú nutnosť dodržiavania hygienických opatrení určených štátnymi orgánmi a na uvedené reflektujú aj vo svojej normotvorbe a pri výklade kánonického práva, zároveň je zdôraznené to, že o liturgických normách je oprávnená rozhodovať výlučne zodpovedná cirkevná autorita.

Vo vzťahu k dokumentom vydaným Apoštolskou penitenciáriou možno poukázať na Nótu ohľadom sviatosti zmierenia v aktuálnej situácii pandémie,¹³ ktorá v závislosti od závažnosti epidémie a miestnej situácie poskytuje štyri rôzne nástroje riešenia, a to kolektívne rozhrešenie, individuálnu speveď za dodržania určitých bezpečných opatrení, vymenovanie mimoriadnych nemocničných kaplánov a dokonalú lútosť sprevádzanú *votum confessionis*. Každá ďalšia špecifikácia je zverená právom diecéznym biskupom, ktorí vedia najlepšie vyhodnotiť miestne potreby a možnosti. Ako hlavné ciele sa zdôrazňujú spása duší a snaha zaručiť duchovnú pomoc čo najväčšiemu počtu ľudí, najmä chorým a umierajúcim. Rovnaký postoj – urobiť čo možno najviac napriek nepriaznivých okolnostiam, je vyjadrený v dekréte Apoštolskej penitenciárie z 19. marca 2020 o udeľovaní mimoriadnych odpustkov veriacim v aktuálnej situácii pandémie.¹⁴ Tie sa udeľujú aj tým, ktorí nemajú možnosť prijať sviatosť pomazania chorých a viatikum etc. Apoštolská penitenciária prijala aj ďalšie dekréty týkajúce sa pandémie.

Relevantné cirkevné inštitúcie teda promptne reagovali na novovzniknuté mimoriadne okolnosti v dôsledku pandémie, rešpektujúc nutnosť do-

---

¹³ Dostupné na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/nota-apostolskej-penitenciarie-ohladom-sviatosti-zmierenia-v-aktualnej-situacii-pandemie>.

¹⁴ Dostupné na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/dekret-apostolskej-penitenciarie-o-udelovani-mimoriadnych-odpustkov-veriacim-v-aktualnej-situacii-pandemie>.

držiavania prísnych hygienických opatrení zabraňujúcich šíreniu ochorenia COVID-19.

Aj z vyhlásení a opatrení prijatých na úrovni Konferencie biskupov Slovenska a jednotlivých diecéz je zrejmé, že ochranné opatrenia vo všetkých oblastiach cirkevného života v súvislosti s pandemiou predstavujú právne normy v oblasti, kde dochádza k prienikom vplyvu štátu a Cirkvi. Možno konštatovať, že ide o kánonické normy, ktoré adaptujú všeobecné kánonické právo na mimoriadnu situáciu. Zároveň sú uplatňované osobitné ustanovenia Kódexu kánonického práva, preukazujúce jeho flexibilitu. Ochranné opatrenia prijímané príslušnými cirkevnými autoritami sú zároveň predpokladom pre účinné uplatnenie opatrení prijímaných štátom, pri zachovaní konceptu, že Cirkev nevykonáva štátny predpis, ale vytvára podmienky pre jeho aplikáciu.¹⁵

4 Vzťah štátu a Cirkvi v čase pandémie a odôvodnenosť obmedzovania náboženskej slobody

Podľa Martínez-Torróna, tak ako v prípade iných základných práv a slobôd, právne a politické opatrenia prijaté príslušnými štátnymi orgánmi na kontrolu pandémie COVID-19 mali priamy aj nepriamy vplyv na realizáciu práva na slobodu náboženského vyznania. Z pohľadu náboženskej slobody sú tu štyri tematické oblasti osobitného záujmu: právna regulácia boja proti koronavírusu, rovnaké zaobchádzanie pri obmedzovaní náboženskej slobody a iných základných práv a slobôd, spolupráca medzi štátom a cirkvou a náboženskými spoločnosťami a reakcia cirkví a náboženských spoločností na opatrenia štátu.¹⁶

V otázke právnej regulácie protipandemických opatrení, tak ako už bolo uvedené, je potrebné dôsledne rešpektovať požiadavku proporcionality uvedených opatrení pri zásahu do základných práv a slobôd, vrátane náboženskej slobody. Je nesporné, že ochrana verejného zdravia predstavuje legitímny cieľ, vyplývajúci ako z príslušných ustanovení Európskeho dohovoru, tak aj Ústavy SR. Odhliadnuc od nastolených otázok legitimacy

¹⁵ Q.v. BERKMANN, B. J.: The covid-19 Crisis and Religious Freedom. In *Journal of Law, Religion and State*. Vol. 8 (2020), No. 2–3, s. 179–200.

¹⁶ MARTÍNEZ-TORRÓN, J.: COVID-19 and Religious Freedom: Some Comparative Perspective. In *Laws*. Vol. 39 (2021), No. 10, s. 5.

zásahu v podmienkach SR z hľadiska naplnenia požiadaviek testu legality v oboch aspektoch (formálnom aj kvalitatívnom), ktoré boli a sú predmetom súdneho prieskumu, je rovnako tak zásadné aj posúdenie požiadavky „nevyhnutnosti opatrení v demokratickej spoločnosti“, i.e. nepostačuje naplnenie požiadavky vhodnosti prijatých opatrení. Tu je potrebné posúdenie aj časového rámca obmedzení týkajúcich sa náboženskej slobody, i.e. nielen posúdenie, aké opatrenia sú nevyhnutné, ale aj na aký čas sú nevyhnutné, pričom je nutné brať do úvahy aj vývoj nových vedeckých poznatkov týkajúcich sa šírenia koronavírusu a účinnej ochrany proti nemu. Rovnako je potrebné pri posúdení zohľadňovať skutočnosť, či opatrením je zasahované do individuálnej pastorácie, náboženských bohoslužieb alebo vysluhovania sviatostí či svätenín, ako je krst, sobáš a pohreb. Uvedené je už reflektované aj v opatreniach prijímaných zodpovednými orgánmi SR.

Z uvedeného vychádza aj rozhodnutie sudcu vo veci návrhu Reverend Dr William J. U Philip a ďalší P 74/21 z 24. marca 2021 na súdny prieskum uzavretia kostolov v Škótsku v januári 2021 z dôvodu výskytu novej mutácie koronavírusu.¹⁷ Kostoly museli byť uzavreté až na výnimky stanovené nariadením, ktoré sa vzťahovali napríklad na sobáš a pohreb s obmedzením počtu zúčastnených osôb, vysielanie omší, poskytovanie esenciálnych dobrovoľníckych služieb, ako je potravinová banka etc. Navrhovatelia namietali, že nariadenie ministrov ohrozuje nezávislosť cirkvi a škótski ministri nemajú za akýchkoľvek okolností právomoc nariadiť zatvorenie kostolov, čím sa bráni bohoslužbám. Tvrdili, že uvedené znamená zasahovanie štátu do duchovných záležitostí, ktoré sú vo výlučnej právomoci cirkví. Zároveň namietali porušenie práva prejavovať svoje náboženstvo. Hoci akceptovali, že cieľom opatrení je ochrana života a zdravia, úplné zatvorenie kostolov označili za neproporcionálny zásah do náboženskej slobody. Poukazovali aj na to, že už skôr prijaté hygienické opatrenia v kostoloch významne znížili riziko šírenia vírusu (nosenie rúška, vytvorenie minimálnych odstupov etc.), pričom tieto boli akceptované. Sudca v rozhodnutí uznal legitímny cieľ prijatých opatrení, pričom zdôraznil, že reguláciu nemožno považovať za neústavnú v prípade, ak by rešpektovala požiadavku proporcionality. Sudca prisvedčil navrhovateľom v otázke, že štátne orgány neuniesli

---

¹⁷ Opinion of Lord Braind in the case Reverend Dr. William J. U. Philip and Others for Judicial review of the closure of places of worship in Scotland P74/21 zo dňa 24. marca 2021. Dostupné na <https://www.scotcourts.gov.uk/docs/default-source/cos-general-docs/pdf-docs-for-opinions/2021csoh032.pdf?sfvrsn=0>.

dôkazné bremeno preukázať, že požadovaný cieľ nebol dosiahnuteľný menej závažným zásahom do práv navrhovateľov než uzatvorením kostolov. Konštatoval, že v čase zistenia šírenia novej mutácie vírusu bolo cirkvám avizované, že dodržiavanie skôr prijatých hygienických opatrení pri znížení počtu povolených osôb na maximálne 20 by malo postačovať. Štát nepredložil žiadne relevantné argumenty, že opcia opatrenia znižujúceho tento počet pod 20 osôb, alebo umožnenie individuálnych bohoslužieb, by nebola postačujúca. Uviedol, že hoci niektoré obrady je možné nahradiť on-line vysielaním, podstata a obsah niektorých to však neumožňuje. Zdôraznil, že zástupcovia štátu dostatočne nevysvetlili, prečo niektoré činnosti (e.g. centrá pre súdne poroty zriadené v kinách) mohli bezpečne pokračovať, ale nie miesta náboženských obradov. Vo vzťahu k rešpektovaniu proporcionality zásahu preto konštatoval, že dôležitosť práva garantovaného čl. 9 Európskeho dohovoru vo vzťahu k všeobecnému zákazu všetkých bohoslužieb vrátane súkromnej modlitby znamenali, že nariadenia boli neprimerané. Sudca zároveň v závere uviedol, že je dôležité zdôrazniť aj to, o čom nerozhodol, totiž, že všetky kostoly musia byť okamžite otvorené, alebo že je to pre ne bezpečné, a dokonca ani to, že žiadne obmedzenia nie sú opodstatnené. Jediné, o čom rozhodol, bolo, že nariadenia, ktoré boli napadnuté „... zašli ďalej, než by zákonne mohli“ za okolností, ktoré existovali v čase, keď boli prijaté.

V súvislosti s uvádzaným rozhodnutím je potrebné poukázať aj na to, že sudca pri svojom rozhodovaní dôkladne skúmal aj postupnosť a obsah prijímaných opatrení od začiatku pandémie, rozsah, v akom sa prijímané opatrenia opierali o dostupné zdravotnícke poznatky a výstupy. A práve aj vzhľadom na ich zhodnotenie dospel k záveru, že novoprijaté reštriktívnejšie opatrenia, predstavujúce zásadný zásah do náboženskej slobody, neboli nevyhnutné a dostatočne odôvodnené.

V otázke rovnakého zaobchádzania je potrebné rešpektovanie zásady, že prijímané opatrenia musia byť nielen nevyhnutné v demokratickej spoločnosti, ale musia byť uplatňované nediskriminačne. Z uvedeného vyplýva, že opatrenia týkajúce sa náboženskej slobody musia byť uplatňované ekvivalentne vo vzťahu k nevyhnutným obmedzeniam iných základných práv a slobôd. Tu možno poukázať na rozhodnutie Federálneho ústavného súdu Nemeckej spolkovej republiky 1 BvQ 44/20 o sťažnosti sťažovateľa – registrovaného islamského združenia, ktoré pred ústavnou sťažnosťou napadlo na správnom súde nariadenie Spolkovej krajiny Dolné Sasko zakazujúce

akékoľvek náboženské zhromaždenia v kostoloch, mešitách a synagógach. Sťažovateľ argumentoval tým, že nariadenie spôsobilo vážnu ujmu vo vzťahu k náboženskej slobode, zabrániac jej veriacim kolektívne bohoslužby počas obdobia Ramadánu. Opatrenie bolo označené za neproporcionálne vzhľadom na to, že nepripúšťalo žiadne výnimky a v rovnakom čase bola odlišne upravená návštevnosť obchodných centier, ktoré mohli zostať otvorené pre verejnosť pri dodržaní stanovených hygienických opatrení. Správny súd síce sťažnosť odmietol, avšak Federálny ústavný súd vydal predbežné opatrenie, ktorým pozastavil účinnosť napadnutých ustanovení nariadenia. Podľa jeho názoru nariadenie spôsobilo vážnu ujmu vo vzťahu k náboženskej slobode, pripúšťiac, že vykonávanie bohoslužieb predstavovalo väčšie riziko pre verejné zdravie ako vstup do obchodov, a to vzhľadom na veľkosť zhromaždenia a vykonávanie nebezpečných aktivít pre šírenie pandémie, ako je napríklad spev. Podľa jeho názoru však absolútny zákaz bohoslužieb je v rozpore so zásadou proporcionality a predstavuje porušenie náboženskej slobody žiadateľa. Malo totiž obsahovať všeobecnú klauzulu, ktorá príslušným orgánom umožní vziať do úvahy špecifické okolnosti prípadu a možnosť rôzneho vyváženia príslušných hodnôt. Súd zároveň zdôraznil veľkosť bohoslužobného miesta, a to, že navrhovateľ bol schopný zabezpečiť vstup pre obmedzený počet návštevníkov a súhlasil s tým, že sa počas obradu bude vyhýbať niektorým nepochybné nebezpečným činnostiam ako je spev.

Martínez-Torrón v súvislosti s požiadavkou rovnakého zaobchádzania načrtnol tiež zaujímavú úvahu týkajúcu sa toho, do akej miery môže nábožensky neutrálny štát definovať, ktoré aspekty praktizovania náboženstva sú esenciálne, a teda si zasluhujú výnimku z opatrení, ktoré obmedzujú slobodu pohybu a slobodu združovania.¹⁸ Okrem toho si položil otázku, či sú štátne orgány oprávnené samostatne rozhodovať o tom, ktoré prejav y náboženskej slobody (ne)musia byť vyňaté z pojmu „esenciálne služby“ a bude ich možné vykonávať aj počas mimoriadnej situácie (e.g. lekárne, obchody s potravinami, dopravné služby etc.). Zároveň poukázal na to, že nie je ľahké zosúladiť náboženskú neutralitu štátu s úsudkom štátnych orgánov rozhodujúcich o tom, či náboženské obrady sú alebo nie sú dostatočne dôležité na to, aby sa na rozumnom a objektívnom základe (čo

---

¹⁸ C.f. MARTÍNEZ-TORRÓN, J.: COVID-19 and Religious Freedom: Some Comparative Perspective. In *Laws*. Vol. 39 (2021), No. 10, s. 8.

je jednou z požiadaviek pri posudzovaní dodržania požiadavky rovnakého zaobchádzania odlišili od iných, menej dôležitých činností. Podľa jeho názoru štátne orgány nemožno považovať za spôsobilé (intelektuálne ani právne) prijať takéto závery bez toho, aby brali do úvahy aj názor príslušných cirkví a náboženských spoločností.

Otázka potreby spolupráce štátnych orgánov s cirkvami a náboženskými spoločnosťami v prípade zásahov do náboženskej slobody vyplýva z potreby vzájomného rešpektovania ich recipročnej autonómie, čo zahŕňa aj požiadavku nezasahovania do vnútorného života cirkví. Samozrejme, aj tu je časové hľadisko veľmi významné. Potreba okamžitej reakcie na rýchlo sa šíriaci vírus v čase pandémie ospravedlňuje aj zásadné zásahy do náboženskej slobody. Tieto v krátkom časovom horizonte (týždne, možno mesiace) sú preto zrejme akceptovateľné a tolerovateľné aj bez relevantnej konzultácie s reprezentantmi štátom uznaných cirkví a náboženských spoločností, avšak v prípade, ak sú predmetné opatrenia prijímané v čase, ktorý poskytoval dostatočný priestor aj na uskutočnenie relevantných konzultácií, akceptovateľnosť týchto zásahov bez akejkoľvek účasti náboženských spoločností pri ich formulovaní sa môže javiť ako diskutabilná, najmä vo vzťahu k opatreniam, ktorými dochádza k vážnym zásahom do vnútorných záležitostí cirkví. Je nesporné, že aj dosiahnutie vzájomného konsenzu medzi štátom a cirkvami a náboženskými spoločnosťami ohľadom prijímaných opatrení môže prispieť k ich kvalitnejšiemu obsahu z hľadiska ich jasnosti, presnosti a zrozumiteľnosti. Vzájomná spolupráca v takých mimoriadnych situáciách, akými je pandémia COVID-19, môže pozitívne pôsobiť vo vzťahu k dobrovoľnému rešpektovaniu všetkých štátom prijímaných opatrení veriacimi, keďže aj cirkvi a náboženské spoločnosti disponujú vlastnými (právnymi aj neprávnymi) prostriedkami, ktorými môžu vplývať na svojich členov. Rovnako tak môžu zohrať významnú úlohu pri obhajovaní potreby a výklade protipandemických opatrení, ako aj v boji s dezinformáciami.¹⁹

Ako bolo analyzované vyššie, relevantné inštitúcie Katolíckej cirkvi veľmi citlivo a zodpovedne od začiatku pristupovali k potrebným opatreniam týkajúcim sa zabráneniu šírenia pandémie COVID-19. Uvedené je zrejme z ich akceptovania závažnosti situácie a rešpektovania kompetencií

¹⁹ Bližšie k tejto problematike pozri dokumenty týkajúce sa stanovísk Konferencie biskupov Slovenska k očkovaniu proti COVID-19. Dostupné na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-kbs>.

štátu prijať rýchle a účinné opatrenia vyžadujúce si aj zásah do náboženskej slobody. Z uvádzaných dokumentov, ale aj z mediálnych výstupov, je však možné tiež badať, že bezpodmienečná podpora striktných štátnych opatrení v počiatočných fázach pandémie sa s odstupom času, zrejme aj v dôsledku nedostatku adekvátneho dialógu, menila na viac kritickú. Na vážnosť problému obmedzovania náboženskej slobody v čase pandémie COVID-19 poukázal aj vatikánsky sekretár pre vzťahy so štátmi arcibiskup Mons. Gallagher vo svojom vystúpení v rámci 46. zasadnutia Rady OSN pre ľudské práva v Ženeve. Ten uviedol nasledovné: „Akékoľvek obmedzovania uplatňovania ľudských práv kvôli ochrane verejného zdravia musia vyplývať zo situácie striktnej nevyhnutnosti. Takéto obmedzenia musia byť úmerné situácii, uplatňované nediskriminačným spôsobom a použité iba v prípade, že nie sú dostupné iné prostriedky. V tejto súvislosti by Svätá stolica chcela znovu zopakovať naliehavosť ochrany práva na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania.“ Okrem toho varoval, že náboženská sloboda je v súčasnej dobe nahlodávaná a „... globálna reakcia na pandémiu COVID-19 ukazuje, že toto pevné chápanie náboženskej slobody podlieha erózii. Svätá stolica by chcela zdôrazniť, že tak ako je uznané v početných dokumentoch o ľudských právach, sloboda náboženského vyznania tiež chráni jeho verejné svedectvo a vyjadrenie, rovnako individuálne ako kolektívne, verejne i súkromne, vo formách bohoslužby, zachovávaní predpisov i vyučovania“.²⁰

Záver

Pandémia COVID-19 priniesla veľké výzvy nielen pre oblasť medicíny. V záujme ochrany verejného zdravia, potreba rýchlej a adekvátnej reakcie bola aj vážnou skúškou pre právne systémy štátov. Rovnako tak zodpovedné authority cirkví a náboženských spoločností boli konfrontované s potrebou relevantnej reakcie v oblasti svojej normotvorby. Aj z uvádzanej judikatúry možno dospieť k záveru, že cirkevná autonómia nie je absolútna. Štát v prípade nevyhnutnosti je oprávnený prijať prísne reštriktívne opatrenia zasahujúce aj do náboženskej slobody v záujme ochrany verej-

---

²⁰ Mons. Gallagher v OSN: Ľudské práva nemožno vytŕhať z ich koreňov. Dostupné na <https://www.vaticannews.va/sk/vatikan/news/2021-02/mons-gallagher-v-osn-ludske-prava-nemozno-vytrhat-z-ich-koreno.html>.

ného zdravia. Ani štátna moc však v tejto kritickej situácii nedisponuje absolútnou mocou a pri zásahoch do náboženskej slobody musí dôsledne dbať na rešpektovanie princípu primeranosti zásahov a princípu rovnakého zaobchádzania. Za danej situácie preto možno súhlasiť s názorom Martínez-Torróna, že „... neutrálny štát by nemal takéto rozhodnutia prijímať izolovane, ale v dialógu a po konzultáciách s reprezentantmi relevantných cirkví a náboženských spoločností“.²¹

Keďže nielen rozsah, ale aj samotný spôsob vykonávania náboženských obradov upravujú právne normy príslušných cirkví a náboženských spoločností, je potrebné aj pri nevyhnutných zásahoch do týchto úkonov v záujme ochrany legitímneho verejného záujmu (akým je ochrana verejného zdravia) uvedené rešpektovať. Pri prijímaní štátnych opatrení v Slovenskej republike by preto bolo vhodné postupovať v úzkej súčinnosti s reprezentantmi jednotlivých štátom uznaných cirkví a náboženských spoločností. Uvedené si vyžaduje dôslednú ústavnoprávnu analýzu prípustnosti legislatívneho zakotvenia možnosti ich účasti v štátom vytvorených pracovných skupinách, prípadne poradných orgánoch, zodpovedných za prípravu predmetnej legislatívy. V prípade, ak sa predmetné ukáže ako možné, nasledovať by malo posúdenie rozsahu a spôsobu ich účasti. Je nesporné, že príslušná analýza je potrebná aj vo vzťahu k relevantným právnym rámcom jednotlivých cirkví a náboženských spoločností. V prípade, ak by vykonané analýzy, či už zo strany štátu alebo cirkví a náboženských spoločností, vzhľadom na požiadavku vzájomného rešpektovania legislatívnej autonómie, neprípúšťali takúto účasť v žiadnej forme, alternatívou by bolo vytvorenie vhodného procedurálneho rámca pre vzájomné konzultácie.

Bibliografia

Pramene:

Dokumenty Ministerstva zdravotníctva SR. Dostupné na <https://www.health.gov.sk/?koronavirus-covid-19>;

Dekrét Apoštolskej penitenciárie o udeľovaní odpustkov veriacim v aktuálnej situácii pandémie. Dostupné na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/dekret-apostolskej-penitenciarie-o-udelovani-mimoriadnych-odpustkov-veriacim-v-aktualnej-situacii-pandemie>;

²¹ MARTÍNEZ-TORRÓN, J.: COVID-19 and Religious Freedom: Some Comparative Perspective. In *Laws*. Vol. 39 (2021), No. 10, s. 7.

Nóta Apoštolskej penitenciárie ohľadom sviatosti zmierenia v aktuálnej situácii pandémie. Dostupné na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/nota-apostolskej-penitenciaria-ohladom-sviatosti-zmerenia-v-aktualnej-situacii-pandemie>;

Dokumenty Kongregácie pre Boží kult a disciplínu sviatostí. Dostupné na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/kongregacia-pre-bozi-kult-a-disciplinu-sviatosti>;

Stanoviská Konferencie biskupov Slovenska k očkovaniu proti COVID-19. Dostupné na <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-kbs>.

Literatúra:

BERKMANN, B. J.: The covid-19 Crisis and Religious Freedom. In *Journal of Law, Religion and State*. Vol. 8 (2020), No. 2–3;

MARTÍNEZ-TORRÓN, J.: COVID-19 and Religious Freedom: Some Comparative Perspective. In *Laws*. Vol. 39 (2021), No. 10;

Opinion of Lord Braintree in the case Reverend Dr. William J. U. Philip and Others for Judicial review of the closure of places of worship in Scotland P74/21 zo dňa 24. marca 2021. Dostupné na <https://www.scotcourts.gov.uk/docs/default-source/cos-general-docs/pdf-docs-for-opinions/2021csoh032.pdf?sfvrsn=0>;

Rozhodnutie Federálneho ústavného súdu Nemeckej spolkovej republiky 1 BvQ 44/20;

Rozhodnutie EKLP vo veci Kustannus oy Vypas Ajattelija AB, Vypas-Ajttelijain Liitto-Frikänkarnas Förbund r.y. a Kimmo Sundström proti Fínsku zo dňa 15. apríla 1996, sťažnosť č. 20471/92;

Rozsudok ESELP vo veci Metropolitaná cirkev Mesarábie a ďalší proti Moldavsku zo dňa 13. decembra 2001, sťažnosť č. 45701/99.

Internetové zdroje:

Mons. Gallagher v OSN: Ľudské práva nemožno vytýrhať z ich koreňov. Dostupné na <https://www.vaticannews.va/sk/vatikan/news/2021-02/mons-gallagher-v-osn-ludske-prava-nemozno-vytrhat-z-ich-koreno.html>.

Martin Gregor

CHRÁMOVÝ AZYL AKO PREKÁŽKA VÝKONU TRESTU A JEHO RÍMSKO-KÁNONICKÉ KORENE¹

Abstrakt: Príspevok skúma právo páchatela trestného činu požiadať o azyl na posvätnom mieste. Pobyt páchatela v chráme sa totiž stával prekážkou výkonu trestu už v staroveku. Článok analyzuje inštitút „chrámového azylu“ na komparatívnom základe pomocou prameňov v biblickom práve starovekého Izraela, v práve antického Grécka, pričom osobitný zreteľ kladie na rímske verejné právo a jeho reflexiu v spisoch cirkevných Otcov. Poukazuje i na podmienky, za ktorých bolo možné právo azylu porušiť a páchatela predsa len potrestať. Napokon si autor kladie otázku, aký obsah malo právo azylu, ako sa mal azylant na posvätnnej pôde správať a aké boli ozajstné nároky na pokánie páchatelov.

Kľúčové slová: právo azylu – pobyt v chráme – rímske verejné právo – biblické právo – kánonické právo

Abstract: The paper examines the right of the perpetrator of a crime to apply for asylum in a sacred place. The perpetrator's stay in the temple amounted to an obstacle to serving his sentence in antiquity. The article analyses the institute of the "temple asylum" on a comparative basis using sources in the biblical law of ancient Israel, the law of ancient Greece, and paying special attention to the Roman public law and its reflection in the works of the Church Fathers. The author points out the conditions under which the right of asylum could be contravened and the perpetrator punished. Last but not least, the author asks what the content of the right of asylum was, how the asylum seeker should have behaved on the sacred ground and what the real requirements for the perpetrators' atonement were.

Keywords: right of asylum – stay in temple – Roman public law – biblical law – canon law

---

¹ Článok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

Úvod

„Každé stredoveké mesto, a vo Francúzsku každé mesto až do čias Ludovíta XII., malo svoje azily. Tieto azily boli akýmisi ostrovmi uprostred záplavy trestných zákonov a barbarského súdnictva, v ktorých sa topilo Staré mesto; a tieto ostrovy vyčnievali nad hladinu ľudskej spravodlivosti. Každý zločinec, ktorý sa do nich dostal, bol zachránený. V mestskom obvode bolo skoro toľko azylů, koľko šibeníc. Dve zlá, zneužitie beztrestnosti a zneužitie trestov, usilovali sa tu navzájom opravovať. Právo azylu mali kráľovské a kniežacie paláce a najmä chrámy. Niekedy sa stalo, že bolo celé mesto vyhlásené za dočasné útočisko, ak ho bolo treba znovu zaľudniť. Ludovít XI. urobil v roku 1467 azyl z celého Paríža. Keď zločinec vkročil do azylu, bol nedotknuteľný, ale nesmel z neho vyjsť. Ak urobil len jeden krok zo svätyne, zapadol opäť do prúdu. Koleso, šibenica a mučidlá starostlivo strážili okolie azylu a ustavične číhali na svoju korisť ako žraloky okolo lode. Bývalí odsúdenci, čo takto zošediveli v kláštoroch, na schodoch paláca, pri obrábaní pôdy v niektorom opátstve alebo v predsieni chrámu; tak bol azyl práve takým väzením ako každé iné. Stávalo sa, že slávnostný rozsudok najvyššieho súdneho dvora zrušil azyl a odsúdenec sa dostal zase do rúk katovi, ale to bývalo zriedka. Najvyššie súdne dvory sa báli biskupov, a keď sa právnici a kňazi pustili do seba, talár musel pred klerikou ustúpiť...“² Kým román Victora Huga inšpirovalo osudové slovo *Ἀνάγκη*, ktoré čiari ruka vryla do múrov jednej z veží rovnomennej katedrály Našej pani parížskej („Notre-Dame de Paris“), citovaná stať z tejto knihy dala autorovi podnet k úvahám, ktoré zhrnul v tomto článku.

Pod pojmom azyl si súčasná právna veda predstaví najmä ochranu cudzinca pred prenasledovaním z dôvodov podľa osobitných predpisov.³ V čl. 53 Ústavy SR č. 460/1992 Zb. je toto exkluzívne základné právo vyhradené najmä takým cudzincom (cudzím štátnym príslušníkom a apatriotom), ktorí sú prenasledovaní „za uplatňovanie politických práv a slobôd“.⁴ Podobné chápanie azylu však celkom nekorešponduje s jeho dejinným vý-

---

² HUGO, V.: *Chrám Matky Božej v Paríži*. Preložili M. Bartko a O. Mrlian. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1973, s. 391–392.

³ Legálna definícia podľa ustanovenia § 2 písm. b) zákona č. 480/2002 Z. z. o azyle v platnom znení.

⁴ DRGONEC, J.: Čl. 53. In ČIČ, M. a kol.: *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava: Eurokódex, 2012, s. 367. Q.v. SCHMALZ, D.: Der Flüchtlingsbegriff – eine rechts-

vojom, kde síce tiež išlo o ochranu prenasledovaných, ale v celkom inom kontexte.⁵ Azyl predstavoval z hľadiska svetského práva exemptné miesto, ktoré prepožičiavalo osobe tam sa zdržujúcej nedotknuteľnosť vo vzťahu k štátnemu donúteniu (teda voči nej vedenému trestnému stíhaniu), ale rovnako aj voči súkromnej pomste a akejkoľvek inej svojpomoci, keďže „posvätné miesta boli odpradáвна hrádzou pred náruživosťou a pomstou ľudskou“. V súlade s citovaným úryvkom z románu však ochrana trvala len dovtedy, kým sa páchatel zdržiaval na posvätnom mieste (trestné stíhanie sa teda len prerušovalo), pričom v prípadoch hodných osobitného zreteľa sa pripúšťala tiež možnosť úplne legálne prelomiť právo azylu.

Právo azylu bolo určené najmä pre ľudí, ktorí sa cítili byť nespravodlivo prenasledovaní svetskou mocou, čo však už veľmi skoro začali zneužívať rôzni pofidérni páchatelia trestných činov. Napriek tomu má tento inštitút v dejinách trestného práva nezastupiteľný význam.⁶ Pritom nešlo len o určitý korektív spravodlivosti, respektíve o možnosť odložiť hrdelný trest do času, kým sa situácia pre odsúdeného nevyvinie priaznivejšie. Cirkevný azyl predstavoval najmä v antike dôležitý nástroj pre obmedzenie krvnej pomsty a bezduchého uplatňovania odvety (*lex talionis*), keď sa etablovalo a jasne vymedzilo miesto, ktoré vykonávateľ krvnej pomsty nemohol znesvätiť. Kým z modernej perspektívy sa teda cirkevný azyl môže javiť skôr ako „neharmonický“ prvok narušujúci všemocnosť trestného stíhania štátu, v minulosti bol práve jej integrujúcou zložkou, ktorá napomáhala k posilneniu moci štátu v trestných veciach na úkor pomsty súkromných osôb.

Na základe uplatnenia komparatívnej metódy sa tento článok bude usilovať o zhrnutie základných znakov a vývojových metamorfóz cirkevného (alebo „chrámového“) azylu. Naše úvahy pritom ovplyvňuje aj to, že napríklad v judikatúre súčasných nemeckých súdov je „Kirchenasyl“ pomerne často pertraktovaným javom, najmä v súvislosti s utečeneckou krízou.⁷ Preto snáď bude užitočné poukázať na korene cirkevného práva azylu, pri-

---

theoretische Betrachtung. In *Der Begriff des Flüchtlings: Rechtliche, moralische und politische Kontroversen*. Stuttgart: J. B. Metzler, 2020, s. 61.

⁵ Asyl. In *Ottův slovník naučný. II. díl*. Praha: J. Otto, 1899, s. 930.

⁶ Q.v. LOJEK, A.: Formy azylového práva v raném novověku. In *Právník*. Roč. 149 (2010), č. 3, s. 274.

⁷ VG Greifswald, Gerichtsbeschied vom 31. Mai 2016; VG München, Urteil vom 28. Juli 2016 a AG Coburg, Beschluss vom 5. August 2016 etc.

čom poukážeme aj na eventuality inšpiračné konotácie v súvislosti so Slovenskou republikou.

1 Prehistória práva azylu v Biblii

Inštitút chrámového azylu pre páchatelov môžeme nájsť už v Biblii, a to dokonca na viacerých miestach, v súvislosti s trestným činom vraždy. Prvou zmienkou je ustanovenie v knihe *Exodus*, ktoré obsahuje výnimku z trestu smrti v prípade neúmyselného zabitia: „Ak to však neurobil úmyselne, ale azda Boh to dopustil, tak ti ustanovím miesto, kde sa bude môcť utiecť.“⁸ Miesto azylu zo samotného textu nevyplýva. Podľa jeho klasickej interpretácie však ide o reflexiu najstaršieho izraelského zvyku hľadať azyl pri oltári zápalnej obete. Tomu nasvedčuje aj znenie kvalifikovanej skutkovej podstaty vraždy v nasledujúcom verši: „Kto zločinne a úkladne zabije svojho blížneho, aj od môjho oltára ho odtrhneš, aby zomrel.“⁹ Za ľstivo pripravenú a úkladne spáchanú vraždu teda páchatela nemohol ochrániť ani tento druh azylu. Typický príklad uplatnenia práva na azyl a jeho legálneho porušenia v kontexte tohto príkazu zachytáva Biblia v období vlády kráľa Šalamúna: „... bežal Joab k Pánovmu stánku a chytil sa rohov oltára. Kráľovi Šalamúnovi oznámili, že Joab utiekol do Pánovho stánku a je teraz vedľa oltára.“¹⁰ Napriek tomu, že Joab neopustil svoje útočisko pri oltári, kráľ Šalamún nariadil, aby mu bez okolkov zoľali hlavu kvôli násilným vraždám, ktorých sa dopustil. Podľa právnych historikov sa zakotvenie práva

---

⁸ Ex 21,13. Q.v. GURTNER, D.: *Exodus: A Commentary on the Greek Text of Codex Vaticanus*. Leiden: Brill, 2013, s. 388.

⁹ Ex 21,14. Zakotvenie kazuisticky znejúcej privilegovanej a potom i kvalifikovanej skutkovej podstaty k všeobecnej norme: „Ten, kto niekoho udrie tak, že ho zabije, musí zomrieť“ (Ex 21,12) sa podľa názoru niektorých biblistov na základe gramatických odlišností pokladá za neskoršiu interpoláciu textu. Tomu napovedá najmä dodatok v 13. verši: „ak azda Boh to dopustil“, teda ide o osobu iného rozprávača, ako v 12. verši. Q.v. DALE, P.: *Old Testament Law*. London: SCM Press, 1986, s. 40 a 72–73; SCHWIENHORST-SCHÖNBERGER, L.: *Das Bundesbuch (Ex 20,22–23,33): Studien zur seiner Entstehung und Theologie*. Berlin: Walter de Gruyter, 1990, s. 40 a JACKSON, B.: *Studies in the Semiotics of Biblical Law*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 2000, s. 96.

¹⁰ 1Kr 2, 28–33.

azyly pri oltári v starovekom Izraeli pokladá za odzrkadlenie snahy prvých izraelských panovníkov obmedziť krvnú pomstu.¹¹

Je zaujímavé, že ďalší vývoj biblického práva azyly vykresľujú nasledujúce knihy *Numeri* a *Deuteronomium* divergentne. Hovoria o akýchsi mestách, kde mohol páchatel nájsť útočisko. Napríklad, poukážme na fragment z knihy *Numeri*, kde Boh ukladá Mojžišovi, aby pre páchatelov neúmyselného zabitia vyhradil miesto útočiska: „Keď prídete cez Jordán do krajiny Kanaán, vyvolte si príhodné miesta, ktoré budú pre vás mestami útočišťa. Tam utečie ten, kto zapríčinil smrť, kto neúmyselne zabil človeka. Tieto mestá vám budú útočiskom pred pomstiteľmi krvi...“¹² Podobné ustanovenie môžeme nájsť aj v knihe *Deuteronomium*, kde sa hovorí o tom, že Mojžiš určil ako centrá azyly mestá Beser v Rubenovom kraji, Ramot v Gadovom Galaáde a Golan v Manassesovom Bášane.¹³ Niektorí exegeti spájajú zmenu miesta azyly s Joziášovou náboženskou reformou a neskorším vývojom starovekého Izraela. Dokonca poukazujú na to, že život páchatela pri oltári bol nepraktický a oveľa príhodnejšie bolo, aby preňho vyčlenili celé mesto ako jeho útočisko. Základnou normou pritom ostávalo, že páchatel nesmel miesto svojho azyly opustiť, inak by sa krvná pomsta v zmysle *lex talionis* mohla vykonať.¹⁴ Presun azylových miest do vyhradených oblastí odôvodňuje napríklad aj neskorší zákaz z obdobia prvého a druhého jeruzalemského chrámu, aby sa obyčajní laici pohybovali v blízkosti oltára, čo zasa túto eventualitu nevylučuje v prípade skorších podob stavieb, kde sa uchovávala archa zmluvy.¹⁵ Podľa najnovších názorov

¹¹ MERZ, E.: *Die Blutrache bei den Israeliten*. Leipzig: J. C. Hinrich'sche Buchhandlung, 1916, s. 89–90 a GREENBERG, M.: *The Biblical Conception of Asylum*. In *Journal of Biblical Literature*. Vol 72 (1959), No. 2, s. 126.

¹² Nm 35,10.

¹³ Dt 4,41. O mestách útočišťa v Predjordánsku sa hovorí aj v Dt 19,1–13: „... celé územie svojej krajiny rozdelíš na tri rovnaké diely, aby sa ten, kto uteká pre vraždu, mal kde uchýliť. Toto je ustanovenie o vrahovi, ktorý tam uteká a ktorého život má byť zachránený...“.

¹⁴ BISSEL, A.: *The Law of Asylum in Israel. Historically and Critically Examined*. Leipzig: Theodor Stauffer, 1884, s. 48 a STACKERT, J.: *Why does Deuteronomy Legislative Cities of Refuge? Asylum in the Covenant Collection (Exodus and Deuteronomy)*. In *Journal of Biblical Literature*. Vol. 125 (2006), No. 1, s. 23–49.

¹⁵ BARMASH, P.: *Homicide in the Biblical World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 74.

rozdielny výkon práva azylu podmieňovalo rôzne chápanie krvnej pomsty v Izraeli (najmä pokiaľ ide o moment jej vzniku a celkového rozsahu).¹⁶

V ďalších knihách Biblie je popísaná aj procedúra, ktorou páchatel mohol v takomto vyhradenom meste požiadať o azyl. Podľa knihy Jozue: „... kto utečie do jedného z týchto miest, nech sa zastaví pred vchodom do mestskej brány a starším toho mesta nech rozpovie svoju vec. Potom nech ho pustia k sebe do mesta, a vykážu mu miesto, aby mohol u nich bývať. Keď ho bude pomstiteľ krvi prenasledovať, nech mu nevydajú vraha [...]. V meste má zostať [...] až do smrti veľkňaza, ktorý bude v tom čase. Potom sa môže vrah vrátiť do svojho mesta, do svojho domu, do toho mesta, z ktorého utiekol“.¹⁷ Podľa niektorých názorov však právo azylu nemusel využiť len páchatel neúmyselnej vraždy, ale azyl mohol prichádzať do úvahy aj v prípade menej závažných previnení.¹⁸

2 Chrámový azyl v antickom Grécku a helénskom svete

Grécke slovo *ἄσυλον* sa zvyčajne odvodzuje od nedotknuteľnosti chrámov. Oltáre, sochy a obrazy bohov boli posvätné, pričom túto neporušiteľnosť prenášali na všetko, čo bolo v ich blízkosti. Preto sa do chrámov umiestňovali nielen štátne, ale aj súkromné poklady, no rovnaká nedotknuteľnosť sa vzťahovala aj na osoby, ktoré sa tam utiahli.¹⁹ Kým slovo azyl sa viazalo na materiálny status utečenca, od neho je potrebné odlišiť grécke slovo *ἰκεσία*, ktoré predstavovalo procedúru (respektíve rituál), prostredníctvom ktorej mohol utečenec požiadať o prijatie pod ochranu.

Napríklad v súvislosti so spartským chrámom Atény Ochrankyne Polybios hovorí, že vo svätyni mohli nájsť bezpečie všetci, dokonca aj osoby odsúdené na smrť.²⁰ Istú analógiu s izraelskou úpravou možno nájsť v prípade mnohých maloázijských miest, kde sa azyl neobmedzoval iba na budovu chrámu, ale aj pomerne rozsiahly priestor vôkol neho. Podľa rozhodnutia Marca Antonia bola dokonca jedna z mestských štvrtí Efezu vy-

---

¹⁶ MATTISON, K.: Contrasting Conceptions of Asylum in Deuteronomy 19 and Numbers 35. In *Vetus Testamentum*. Vol. 68 (2018), s. 233n.

¹⁷ Joz 20,1–9.

¹⁸ KAŠNÝ, J.: *Právo v hebrejské Biblii*. Praha: Vyšehrad, 2017, s. 102.

¹⁹ WEISS, E.: *Griechisches Privatrecht auf rechtsvergleichender Grundlage. Allgemeine Lehren*. Leipzig: Verlag von Felix Meiner, 1923, s. 532–533.

²⁰ Polyb. 4,35,3. Q.v. POLYBIOS: *Dějiny II*. Přeložil P. Oliva. Praha: Arista, 2009, s. 135.

členená špeciálne ako azylový okrsok chrámu bohyně Artemis. Apolónov chrám pri Miléte (konkrétne v Didyme) mal posvätné pásmo na dvetisíc krokov od jeho múru, podobne ako v Hierocaesarei.²¹ V rímskej historiografii sa zachovala napríklad celkom konkrétna správa o posvätnosti Apolónovho chrámu pri gréckej Tanagre: „U svatyně a v jejím posvätném háji, vysvěceném s náboženskou úctou a s posvätným právem, jakého požívají chrámy zvané u Řeků ‚asylon‘ – to je místo bezpečné před loupením – se v naprostém klidu rozptýlili římskí vojáci.“²² Nanešťastie, táto správa dosvedčuje, že niekedy sa ani pred posvätným miestom azylu nebral žiaden zreteľ. Na oddychujúcich Rimanov tu totiž zaútočili Antiochovi vojvodcovia a pobili ich.

Právo azylu sa z Grécka preniesol aj do iných oblastí. S inštitútom chrámového azylu sa môžeme stretnúť v Egypte za vlády Ptolemaiovcov. Toto právo bolo spravidla prepožičiavané panovníkmi významným chrámom, ktoré pestovali ich kult. Preto sa v literatúre môžeme stretnúť s množstvom nápisov, ktoré nás oboznamujú s jednotlivými kráľovskými dekrétmi o udelení tejto výsady každému chrámu osobitne (typicky uvádzaný príklad je Hórov chrám v Athribise). Územný i osobný rozsah azylu bol rôzny. V závislosti od konkrétneho chrámu mohlo ísť o súkromných aj štátnych dlžníkov,²³ otrokov, ale tiež zločincov. Azyl sa väčšinou vzťahoval na celý chrámový okrsok až po obvodový múr.²⁴ V tejto súvislosti spomeňme zaujímavosť, že hoci Serapeum v Memfise touto výsadou určite disponovalo, vo vede však bolo dlhý čas sporné, dokiaľ v tomto komplexe siahala ochrana pre azylantov. Porušenie práva azylu bolo aj v rímskom Egypte pokladané za svätokrádež, ktorá sa trestala smrťou.²⁵ Veľký význam pre náboženskú slobodu mala napríklad garancia práva azylu pre jednu z egyptských synagóg, ktorej nenarušiteľnosť nariadil kráľ Ptolemaios Euergetés

²¹ Tac., Ann. 3,62.

²² Liv. 35,51. Q.v. LIVIUS: *Dějiny VI*. Praha: Svoboda, 1977, s. 159.

²³ K osobitnému prípadu práva na chrámový azyl proti personálnej exekúcii dlžníka v ptolemaiovskom Egypte pozri článok WOESS, F.: Die *ἀγώγιμος*-Klausel und die *Πέσαι τῆς ἐπιτομῆς*. In *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*. Vol. 42 (1921), s. 194–196.

²⁴ OTTO, W.: *Priester und Tempel im hellenistischen Ägypten. Zweiter Band*. Leipzig: Verlag von B. G. Teubner, 1908, s. 298–300 a PFEIFFER, S.: *Herrscher- und Dynastiekulte im Ptolemäerreich*. München: C. H. Beck, 2008, s. 93.

²⁵ TAUBENSCHLAG, R.: *Das Strafrecht im Rechte der Papyri*. Leipzig: Verlag von B. G. Teubner, 1916, s. 52.

podľa nápisu zo stély nájdenej v Dolnom Egypte.²⁶ Podľa najnovších výskumov mala táto privilegovaná synagóga sídlit v meste Leontopolis, vzdialenej 20 míľ severne od Káhiry, kde od Antiochových výprav sídlila početná židovská komunita.²⁷ Podľa istých zdrojov bolo právo azylu v Egypte tak rozvinuté, že prežilo aj pád pohanských náboženstiev a začala ho využívať tamojšia kresťanská cirkev.²⁸

3 Azyl v rímskom práve

Azyl pre páchatelov trestných činov bol údajne jedným z prostriedkov, vďaka ktorým toto mesto tak vyrástlo. Myšlienka azylu sa v antickom Ríme spájala už s menom legendárneho Romula. Vo svojom diele o tom hovorí Vergílius: „Ukázal mu aj ohromný les, čo na azyl zmenil Romulus bystrý pod chladnou skalou Lupercal s menom po Panovi lykajskom podľa arkádskych zvykov.“²⁹ Prvú podobu rímskeho azylu ovplyvnili tamojšie náboženské predstavy, keďže v prvopočiatkoch Rimania uctievali bohov najmä pod šírým nebom, pričom spomínaný háj sa týčil medzi dvoma vrškami Kapitolu (teda vlastným Kapitolom a vrchom, kde neskôr stál chrám Minervy).³⁰ Podobne Plutarchos nám približuje správu o založení prvého azylu pri mýtickom založení Ríma: „Čoskoro po položení prvých základov

---

²⁶ CIL III 6609. Q.v. MOMMSEN, Th.: *Additamenta secvnda ad Corporis Volumen III. In Ephemeris Epigraphica Corporis Inscriptionum Latinarum Supplementum IV.* Berolinum: Apud Georgium Reimerum, 1881, s. 25–26.

²⁷ RIGSBY, K.: *A Jewish Asylum in Graeco-Roman Egypt.* In DREHER, M. (ed.): *Das antike Asyl: Kultische Grundlagen, rechtliche Ausgestaltung und politische Funktion.* Köln: Böhlau Verlag, 2003, s. 134. Podľa Jozefa Flavia po zavraždení veľkňaza Oniáša utiekol jeho syn rovnakého mena do Egypta ku kráľovi Ptolemaiovi, kde získal významné postavenie a podarilo sa mu kráľa presvedčiť, aby v Leontopolise vybudoval chrám, ktorý by bol podobný tomu v Jeruzaleme. Cf. Ant. 13,62. Q.v. JOSEPHUS: *Jewish Antiquities VII (Books XII–XIV).* Cambridge: Harvard University Press, 1957, s. 257. Apropos, tak sa splnili slová proroka Izaiáša: „V ten deň bude Pánov oltár v strede egypťskej krajiny...“. Iz 19,19. Prítomnosť židov v období Antiochových výprav dokumentujú aj listy židovským bratom v Egypte. Cf. 2Mach 1,1.

²⁸ OTTO, W.: *Ägyptische Priestersynoden in hellenistischer Zeit.* In *Eine neue Urkunde zu der Siegesfeier des Ptolemaios IV.* München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1926, s. 24.

²⁹ Verg., Aen. 8,342. Q.v. VERGILIUS: *Aeneis.* Martin: Thetis, 2013, s. 196.

³⁰ Možno ho teda lokalizovať do priestoru dnešného Kapitolského námestia. Q.v. SKŘEJPEK, M.: *Ius et religio: Právo a náboženství ve starověkém Římě.* Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999, s. 211–212.

mesta zriadili posvätný háj ako útočisko pre prebehľíkov – hovorili tomu svätyňa boha Asylea. Tam prijímali všetkých, nevracali ani otroka ich pánom, ani dlžníka veriteľom, ani vraha do rúk úradov. Tvrдили, že veštbá Pýtie zabezpečuje všetkým nenarušiteľnosť azylu.³¹ Pozadie tohto rozhodnutia napokon najrealistickejšie opísal Titus Livius: „Aby sa nezväčšovalo mesto len navonok, otvoril Romulus ako azyl pre cudzincov miesto teraz ohradené, kadiaľ sa zostupuje medzi dvoma hájmi. Tým sledoval starý zámer zakladateľov miest, aby mohol pripojiť ešte ďalšie obyvateľstvo [...]. Do tohto azylu utiekli rôzne davy ľudí zo susedných kmeňov bez rozdielu, slobodní i otroci.“³²

Hoci povest' o založení Ríma zároveň hovorí aj o vytvorení prvého azylu, v rímskych chrámoch neboli rôzne útočiská natoľko rozšírené ako v Grécku, kde mal tento status v podstate každý chrám. Po etablovaní cisárstva sa však rozvinula prax, podľa ktorej bolo možné hľadať ochranu nielen v chráme, ale dokonca aj pri soche zbožšteného cisára, čoho typickým dôkazom bola možnosť otrokov uchýliť sa na toto miesto napríklad v dôsledku priveľkej krutosti ich vlastníka. Aj justiniánske *Digesta* potvrdzujú, že otroka hľadajúceho azyl pri soche cisára alebo na inom posvätnom mieste nemožno označiť za otroka na úteku, keďže tento akt je legitímny a nerobí ho s úmyslom ujst' od vlastníka.³³

Právo azylu sa snažil obmedziť najmä rímsky cisár Tiberius, ktorý bojoval proti zneužívaniu týchto miest (aj keď tak robil zo sebeckých pohnútok).³⁴ V období jeho vlády na zneužívanie chrámového azylu upozornil napríklad vo svojej reči senátor Gaius Cestinus: „Vladári sú síce bohovia, ale aj tí vypočujú len náležité modlitby prosebníkov a nikto nemôže hľadať útočisko na Kapitole alebo v iných rímskych chrámoch, aby túto ochranu využil na páchanie hanebností. Zákony sú celkom zrušené, keď

³¹ Plut., Rom. 9. Q.v. PLUTARCHOS: *Životopisy slávnych Grékov a Rimanov I*. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 52.

³² Liv. 1,8. Q.v. LIVIUS: *Dějiny I*. Praha: Svoboda, 1971, s. 51. Cf. Dion. Hal. 2,15. Q.v. DIONYSIUS OF HALICARNASSUS: *The Roman Antiquities*. Cambridge: Harvard University Press, 1960, s. 355: „Mali sa chrániť tí, ktorí tu utiekli kvôli utrpeniu, očakávaného z rúk ich nepriateľov. Ak sa tu rozhodli ostať, Romulus im sľúbil občianstvo. [...] A ľudia sa sem hrnuli zo všetkých strán...“.

³³ Ulp. D. 21,1,17,12.

³⁴ „Zrušil aj právo a zvyk azylu všade tam, kde sa dosiaľ zachovávali.“ Suet., Tib. 37. Q.v. SÜETONIUS: *Životopisy rímskych cisárov*. Preložila E. Šimovičová. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2010, s. 122.

mu Annia Rufilla, ktorú dal odsúdiť za podvod, na prahu radnice nadáva, vyhráza sa, a on sa nemôže domáhať práva len preto, že ona má pred zrakom cisárov obraz⁶⁶, ktorý svojou posvätnosťou chránil túto páchatelku pred náležitým trestom.³⁵

4 Azyl v kánonickom práve

Katolícka cirkev sa prvýkrát prihlásila k nároku poskytnúť útočisko nevinné prenasledovaným na synode v Sardike (342 po Kr.), kde zodpovednosť za neporušiteľnosť posvätného miesta zverili biskupovi.³⁶ Vo vzťahu k posvätnosti chrámového priestoru je však najprv potrebné odlíšiť pohanskú a kresťanskú koncepciu chrámu. Ak sa bez úsilia o hlbšiu teologickú reflexiu prikloníme k názorom jedného zo starších autorov, kresťanský kostol je predovšetkým miestom zhromaždenia kresťanskej obce (Božieho ľudu), rímsky chrám je miestom obývaným bohom v tom zmysle, že obety sa antickým božstvám spravidla vykonávali na oltári pred chrámom (podobne ako všetky prosby), pričom kultové úkony boli vyhradené iba kňazom a o zhromaždení nejakej obce v týchto reáliách nemôže byť reč.³⁷

Konštrukciu chrámového azylu do značnej miery obohatil sv. Augustín (*Aurelius Augustinus*).³⁸ Ten schvaľoval, aby sa cirkev prihovárala za odsúdencov na smrť a prejavovala im skutky lásky. Raná kresťanská Cirkev sa totiž značne vzdialila od starozákonného princípu odvety. Nahradiła ho princípom lásky k blížnemu (*caritas*), vrátane lásky k nepriateľom. Po uznaní kresťanstva preto bolo biskupom postupne priznané právo príhovoru za páchatela (*ius intercedendi*), ktoré presadzoval napríklad Ambróz Milánsky.³⁹ Sv. Augustín však varoval pred tým, aby sa Cirkev nesnažila prehnane chrániť páchatelov trestných činov pred ich časnou smrťou bez

---

³⁵ Tac., Ann. 3,36. Q.v. TACITUS: *Letopisy*. Praha: Svoboda, 1945, s. 149.

³⁶ GRASHOF, O.: Die Gesetze der römischen Kaiser über das Asylrecht der Kirche. In *Archiv für katholisches Kirchenrecht*. Vol. 37 (1877), s. 4.

³⁷ MARQUARDT, J.: *Römische Staatsverwaltung. Dritter Band*. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1885, s. 209.

³⁸ ŠRUTWA, J.: Praktyka azylu kościelnego w ujęciu św. Augustyna. In *Chrześcijaństwo a życie publiczne w cesarstwie rzymskim III–IV*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 1988, s. 244.

³⁹ RUEDL, H.: *Ad ecclesiam confugere*: Die Kaiserliche Asylgesetzgebung in der Spätantike. In REES, W. (ed.): *Tradition – Wegweisung in die Zukunft: Festschrift für Johannes Mühlsteiger*, S.J. Berlin: Duncker & Humblot, 2001, s. 135.

toho, aby ich duše nezachránila aj pred večným zatratením. Skutok milosrdenstva voči páchatelovi trestného činu v podobe práva azylu preto musel byť nevyhnutne doplnený primeraným pokániam a zadostučinením.⁴⁰

Práve v tejto súvislosti sa Augustinus kriticky staval k myšlienke ničím neobmedzovaného Romulovho azylu: „Keď Romulus a Remus založili svoj azyl, aby sa tam mohol ktokoľvek uchýliť a užívať si beztrestnosť bez ohľadu na to, aký zločin spáchal, nevyhlásili nijaké pravidlo, ktoré by úbohé duše priviedlo k pokániam.“⁴¹ Hlavný cieľ Katolíckej cirkvi sa preto koncentroval na to, aby páchatelovi poskytla „odôvodnený“ azyl, ktorý sa mal spájať s jeho duchovnou obnovou. Z hľadiska trestného práva môžeme v tejto koncepcii vidieť tzv. relatívne pôsobenie trestu. V tomto ponímaní azyl nepredstavuje len absolútnu ochranu pred trestom ako nejakou odvetou spoločnosti za spáchané zlo, ale zároveň si kladie za cieľ pracovať s osobnosťou páchatela a v konečnom dôsledku ho chce napraviť, aby viedol riadny život.⁴²

Preto je pomerne prekvapivé, keď sa o necelých dvesto rokov z rozprávania biskupa Gregora z Tours napríklad dozvedáme, že raz prišiel do chrámu k hrobu sv. Martina hľadať azyl a útočisko kráľovský komorník Eberulf, obvinený z vraždy brata merovejského kráľa Guntrama. Hoci sa Eberulf zo strachu uchýlil čo najbližšie k svätcovmu hrobu, nesprával sa tam slušne. Začal hýriť, opíjal sa a po nociach obcoval s cudzími ženami. Zároveň bil kňazov, ktorí ho za bezbožné správanie napomínali. Napriek takému správaniu ho však nebolo možné zbaviť cirkevnej ochrany a dokonca sám biskup ho naďalej chránil pred kráľovskou strážou (súč bol sám častovaný urážkami). Tento príbeh z raného stredoveku naopak poukazuje na to, že ani úplne oprávnená krvná pomsta nesiahla za brány kostola, pričom azy-

⁴⁰ TRAUlsen, Ch.: Barmherzigkeit und Buße: Zum christlichen Gehalt des spätantiken Kirchenasyls. In *Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung*. Vol. 93 (2007), s. 131.

⁴¹ Aug., Cons. 1,12,19. Q.v. SCHAFF, Ph. (ed.): *A Select Library of the Nicene and Post-nicene Fathers of the Christian Church. Vol. VI: Saint Augustin, Harmony of the Gospels*. Michigan: WM Eerdmans, 1956, s. 184.

⁴² K relatívnym teóriám trestania pozri: MILOTA, A.: *Trestní právo hmotné. Část obecná*. Bratislava: Právnik, 1924, s. 7–11 a KURILOVSKÁ, L./ŠIŠULÁK, S.: Spravodlivý trest. In *Právny obzor*. Roč. 103 (2020), č. 4, s. 284. Cf. ustanovenie § 34 Trestného zákona v platnom znení: „Trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatelom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky pre jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov...“.

lant sa v stánku Božom nemusel vôbec ani správať kajúcne, čo však skôr možno hodnotiť ako paradoxnú výnimku.⁴³

Záver

„Ó Matka Božia parížska, moja milostivá patrónka, odpusť mi! Už to viac neurobím. Musím predsa potrestať tú naničhodnicu. Ubezpečujem Ťa, svätá panna, moja dobrotivá svätá pani, že je to čarodejnica, nehodná Tvojej láskavej ochrany. Ty vieš, moja pani, že mnoho nábožných panovníkov prekročilo tú výsadu kostolov pre slávu Božiu a pre blaho krajiny. Svätý Hugo, biskup anglický, dovolil kráľovi Eduardovi, aby vyviedol čarodejníka z jeho kostola, svätý Ludovít Francúzsky, môj pán, prestúpil pre tú istú príčinu právo kostola svätého Pavla a princ Alfonz, syn kráľa jeruzalemského, dokonca právo chrámu Božieho hrobu. Odpusť mi teda tentoraz, Matka božia parížska! Už to nikdy neurobím a dám ti krásnu striebornú sochu, podobnú tej, akú som dal lanského roku Matke Božej v Ecoys. Amen.“⁴⁴ Modlitba francúzskeho kráľa Ludovíta XI. v románe Chrám Matky Božej v Paríži, ktorou vynášal ortieľ nad úbohousmú cigánkou Esmeraldou, jasne poukazuje na to, že cirkevný azyl nebol úplne nedotknuteľný a neodvolateľný. Autorská licencia Victora Huga je podľa nás totožná s právnou konštrukciou a účelom azylu pre páchatelov trestného činu.

V súlade s naším príspevkom je možné diferencovať právo azylu do dvoch polôh. Prvou je všeobecný, neregulovaný a v zásade časovo neobmedzený výkon práva na azyl. Ten prináša mnohé negatíva, keď boli posvätné miesta častokrát vystavené nemiestnemu správaniu zo strany tých, ktorí im vďačili za ochranu. Oproti tomu vystupuje azyl, ktorý so sebou prináša isté pravidlá správania pre tých páchatelov, ktorí hľadajú v chráme ozajstné útočisko. Z biblickej, rímsko-kresťanskej i neskoršej kánonickej interpretácie tohto práva vyplýva skôr príklon k druhému variantu. Naopak klasické rímske právo poukazovalo často na problémy, ktoré mohol ničím neobmedzený azyl vyvolávať, keď zločinec stál na prahu chrámu a pritom pokrivoval na okoloidúcich a preklínal ich, respektíve si zo samotného chrámu

---

⁴³ Hist. Fran. 7,21. Q.v. ŘEHOŘ Z TOURSU: *O boji králů a údělu spravedlivých: Kronika Franků*. Přeložil J. Kincl. Praha: Odeon, 1986, s. 385.

⁴⁴ HUGO, V.: *Chrám Matky Božej v Paríži*. Přeložili M. Bartko a O. Mrlían. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1973, s. 483–484.

urobil pelech hriechu (bez ohľadu na to, že v prípade našej Esmeraldy je odvolanie azylu vnímané negatívne).

Vzhľadom na posvätnosť modlitebného priestoru registrovaných cirkví a náboženských spoločností možno uvažovať o tom, či by zavedenie akejsi symbolickej (moderne povedanej „soft“) podoby cirkevného azylu nebolo aktuálne aj v dnešnej dobe, keď je rovnako aj akademickej pôde zaručená aspoň formálna sloboda od zásahov orgánov činných v trestnom konaní.⁴⁵ Táto garancia nemá žiadnu oporu v novovekom a modernom zákonodarstve, pričom sa odvoláva na stredovekú (a z praktického hľadiska dávno obsoletnú) myšlienku o slobode univerzít pred právomocou zemepána. Ide však o dôležitý prejav úcty k univerzitnej pôde, ktorý sa po Nežnej revolúcii rýchlo etabloval a v praxi univerzít nespôsobuje mimoriadne problémy. V prípade cirkví a registrovaných náboženských spoločností by tiež nemalo ísť o absolútny azyl, ktorý je už len z praktického hľadiska ťažko realizovateľný. Napriek tomu by úprava adekvátnejšieho prístupu orgánov činných v trestnom konaní na posvätné miesta zodpovedala požiadavke cirkevnej autonómie podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.

V poslednom decénií sa diskusia o „cirkevnom azyle“ totiž v Západnej Európe opätovne rozvinula najmä pod vplyvom utečeneckej krízy. Osobitne by sme radi poukázali na citovaný rozsudok mníchovského súdu (v úvode), ktorý sa týkal utečenca odmietajúceho zdržiavať sa v azylovom tábore, pričom porušil podmienky pobytu a namiesto toho hľadal „azyl“ v kostole. Súd vyhlásil, že nemecký právny poriadok síce nepozná inštitút cirkevného azylu, nemožno brániť vyvedeniu páchatela z kostola, ale vzhľadom na posvätnosť cirkevnej pôdy majú štátne orgány postupovať mimoriadne citlivo, pričom sa zmieňujú aj „osobitné konzultácie“ s dotknutou cirkvou pri realizácii zásahu.⁴⁶

⁴⁵ „Na zabezpečenie akademických práv a akademických slobôd na vysokých školách sa zaručuje nedotknuteľnosť akademickej pôdy vysokých škôl okrem prípadov ohrozenia života, zdravia, majetku alebo prípadov živeľnej pohromy... Vstup orgánov činných v trestnom konaní na akademickú pôdu povoľuje rektor“. § 4 ods. 3 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení.

⁴⁶ VG München, Urteil vom 28. Juli 2016. Pravdaže, realizácia cirkevného azylu v súčasnosti je komplikovanejšia zo strany cirkvi i štátu. Preto v ďalšom odkazujeme na diela GREFFEN, J.: *Kirchenasyl im Rechtsstaat: christliche Beistandspflicht und staatliche Flüchtlingspolitik*. Berlin: Duncker & Humblot, 2001 a MORGENSTERN, M.: *Kirchenasyl in der Bundesrepublik Deutschland: historische Entwicklung, aktuelle Situation, internationaler Vergleich*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2003.

FORMOVANIE INŠTITÚTOV TRESTNÉHO HMOTNÉHO PRÁVA POD VPLYVOM RÍMSKEHO A KÁNONICKÉHO PRÁVA¹

Abstrakt: Autor sa v príspevku zameriava na vplyv rímskeho práva a kánonického práva na formovanie moderného trestného práva a jeho jednotlivých inštitútov. V rámci výkladu sa venuje uvedenej problematike nielen v rovine všeobecnej, ale primárne dvom parciálnym otázkam, konkrétne základným zásadám trestného práva hmotného a zavinenia. Základné zásady trestného práva hmotného predstavujú vedúce idey, na ktorých je právne odvetvie trestného práva vystavané. Autor sa zameriava primárne na to, či možno takéto základné zásady identifikovať aj v súčasných právnych systémoch, prípadne, či by mohli predstavovať základ pre ich prípadné pozitívnoprávne vymedzenie v rámci Trestného zákona. V ďalšej časti príspevku sa autor zameriava na zavinenie v podmienkach právneho vývoja rímskeho práva, s dôrazom na hrubú nedbanlivosť a jej miesto v súčasnej doktríne trestného práva hmotného.

Kľúčové slová: rímske právo – kánonické právo – základné zásady trestného práva hmotného – zásada zákonnosti – subsidiarita trestnej represie – zavinenie – hrubá nedbanlivosť

Abstract: In the paper, the author focuses on the influence of Roman law and Canon law on the formation of modern criminal law and its individual institutions. In the context of the interpretation, he addresses this issue not only at the general level, but primarily with regard to two partial issues, which are the basic principles of substantive criminal law and fault. The basic principles of substantive criminal law represent the leading ideas on which the legal branch of criminal law is exposed. The author focuses primarily on the question whether such basic principles are now identifiable in the contemporary legal systems, or whether these could be the basis for their possible positive legal definition within the Criminal Code. In the next part of the paper, the author focuses on fault in the conditions of the legal development of Roman law, with an emphasis on gross negligence and its place in the current doctrine of substantive criminal law.

Keywords: Roman law – canon law – basic principles of substantive criminal law – principle of legality – subsidiarity of criminal repression – fault – gross negligence

---

¹ Článok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

Úvod

Trestné právo je v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky odvetvím verejného práva, ktoré sa vyznačuje tým, že disponuje prakticky najrepresívnejšími prostriedkami v súvislosti s nápravou zásahov do práv a právom chránených záujmov. Je nesporné, že ako právne odvetvie je odrazom trestnej politiky štátu, rovnako ako spoločenskej situácie, pričom v rámci historického rámca prešlo mnohými zmenami, či už koncepcného alebo politického charakteru.

Je však potrebné si uvedomiť, že súčasné trestné právo ako celok² nebolo formované len v 20. storočí, práve naopak, právny vývoj je oveľa starší a tento nemožno spájať len s existenciou pozitívnoprávnej úpravy. Práve v danom rámci je plne viditeľný význam rímskeho práva a kánonického práva pre formovanie trestného práva, keďže tieto nielen že ovplyvnili kreovanie jednotlivých inštitútov daného právneho odvetvia, ale ovplyvnili ho a determinovali predovšetkým koncepcne, s ohľadom na základné teoretické východiská.

Pokiaľ potom vedíme diskusiu o význame rímskeho práva a kánonického práva v súvislosti s formovaním práva trestného, uvedené právne systémy, ktorých dosah pre kreovanie právnych poriadkov moderných európskych štátov je oveľa širší a nemožno ho vnímať len priezorom trestného práva, možno diferencovať (s ohľadom na ich význam). Je totiž nesporné, že rímske právo je vnímané ako ideové východisko pre rámec práva súkromného, na strane druhej, práve kánonické právo pôsobí ako komplementárny prvok pre právo verejné (a to už v súvislosti s dobou formovania moderného práva). Ani rímske právo však nestráca v súvislosti s trestným právom na význame, keďže mnohé súkromnoprávne inštitúty našli v konečnom dôsledku uplatnenie a reflexiu vo verejnom práve, samozrejme, za náležitého prispôbenia.

---

² Predkladaný príspevok bude zameraný na oblasť trestného práva hmotného. K všeobecnejším východiskám analyzujúcim význam rímskeho práva a kánonického práva pre formovanie trestného práva pozri e.g. VLADÁR, V.: Prínos kánonického práva k rozvoju moderného trestného práva. In VLADÁR, V. (ed.): *Rímsko-kánonické východiská slovenského a európskeho verejného práva. Zborník z konferencie Katedry rímskeho a cirkevného práva uskutočnenej 25. septembra 2020 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave v rámci medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni*. Praha: Leges, 2020, s. 185–223.

V predkladanom príspevku sa zameriavame na vplyv rímskeho práva a kánonického práva na formovanie moderného trestného práva, osobitne trestného práva hmotného v podmienkach Slovenskej republiky. Samotný príspevok, ktorý je vo vlastnej podstate ideovým základom pre rámec navrhovaných legislatívnych zmien v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Trestný zákon“ alebo „TZ“), je zameraný na dve základné otázky, ktoré predstavujú nie marginálny, ale imanentný základ trestného práva hmotného. Na strane jednej sú to základné zásady trestného práva hmotného s dôrazom na poznávanie významu vplyvu rímskeho práva a kánonického práva v procese ich kreovania. V danom rámci sa primárne zameriavame nielen na obsah týchto zásad, ale predovšetkým na ich možné pozitívnoprávne vymedzenie v Trestnom zákone. Na strane druhej sú to partikulárne otázky spojené so zásadou *nullum crimen sine culpa*, teda „niet trestného činu bez zavinenia“. V tejto časti príspevku je dôraz kladený na komparáciu súčasnej právnej úpravy s vnímaním zavinenia v podmienkach rímskeho práva a kánonického práva, osobitne s dôrazom na koncept hrubej nedbanlivosti a jej prípadné miesto v trestnom práve hmotnom v podmienkach Slovenskej republiky.

1 Základné zásady trestného práva hmotného a ich formovanie v podmienkach rímskeho a kánonického práva

V predmetnej časti predkladaného príspevku budú pre nás východiskom základné zásady trestného práva hmotného, avšak za cieľ nie je možné vnímať ich analýzu v zmysle doktrínálnych východísk v zmysle trestného práva Slovenskej republiky, ale primárne práve popis toho, za akých okolností môžu byť rímske právo a kánonické právo vnímané ako ideové vzory uvedených základných téz tohto právneho odvetvia, respektíve zameranie sa na to, akým spôsobom uvedené právne systémy ovplyvnili ich kreovanie v priebehu času. V konečnom dôsledku sa zameriame na to, či je možné takéto zásady, ako vedúce idey, aj pozitívnoprávne vymedziť.

Základné zásady trestného práva hmotného³ vyjadrujú určitý východiskový rámec téz, na ktorých je toto právne odvetvie vystavané,⁴ rovnako však vyjadrujú nástroj, prostredníctvom ktorého je ovplyvnená trestná politika štátu, respektíve jeho legislatívna činnosť. Ak by sme nahliadli na ich základné funkcie, okrem výrazného aplikačného dopadu spočíva ich význam predovšetkým v tom, že sú činiteľom normotvorby, a teda že zákonodarca kreuje a modifikuje jednotlivé inštitúty práve ich prizorom. Nie nadarmo platí téza, že základné zásady by mali to-ktoré právne odvetvie prejasňovať, prakticky ho popisovať a determinovať. Okrem toho, že niektoré z týchto zásad môžu mať všeobecnejšiu podstatu, napríklad v zmysle ústavnoprávnych východísk, iné sú kreované priamo pre potreby tohto-ktorého právneho odvetvia. Záujem autora potom tkvie práve v poznávaní faktorov ovplyvňujúcich ich kreovanie (z hľadiska historického), pričom právne systémy rímskeho práva a kánonického práva pôsobia ako ideálne prvky. Ak sa potom zameriame na odkaz týchto právnych systémov pre základné zásady trestného práva hmotného, tento je potrebné identifikovať v širších súvislostiach, keďže uvedené podmienili vývoj moderných právnych poriadkov (respektíve trestného práva ako takeého). Ako bolo uvedené, implicitný význam je vnímateľný predovšetkým v súvislosti s kánonickým právom, keďže predstavovalo ideový zdroj, akým bolo rímske právo pre oblasť súkromného práva (hoci základným cieľom bolo predovšetkým eliminovanie pohanských zvyklostí, rovnako tak ako odstraňovanie nedostatkov, ktoré vznikali aplikáciou rímskeho práva na verejnoprávne vzťahy).⁵

Právo Katolíckej cirkvi v podmienkach verejného práva (*ergo* aj trestného práva) predstavovalo ideový rámec, a teda pôsobilo v priebehu času ako determinant vývoja trestného práva tak, ako ho poznáme dnes. Hoci

---

³ K doktrínálnym východiskám základných zásad trestného práva hmotného pozri bližšie e.g. JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. Praha: Leges, 2019, s. 33n.

⁴ V podmienkach trestného práva hmotného možno spomenúť zásadu zákonnosti, zásadu subsidiarity trestnej represie, prípadne zásadu individuálnej trestnej zodpovednosti.

⁵ Rímske právo nemohlo predstavovať základ pre tvoriace sa trestné právo z toho dôvodu, že verejné právo nebolo v rámci daného právneho systému ani zďaleka tak dokonale rozpracované, ako súkromné právo. Okrem toho platí, že v oblasti trestného práva boli pomerne obvykle aplikované práve normy práva súkromného. Q.v. BERMAN, H. J.: *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. London: Harvard University Press, 1983, s. 205.

potom nemožno v mnohých prípadoch identifikovať význam prostredníctvom partikulárnych línií (e.g. aj s ohľadom na zásady trestného práva), tento je odvoditeľný z významu všeobecného. Na strane druhej, práve s rímskym právom, ako ideálom súkromného práva, je spájané formovanie jednej zo základných zásad trestného práva hmotného, konkrétne zásady zákonnosti. Na danom mieste, ešte pred rozvinutím súvisiacich myšlienok je však nutné dodať, že ich pôvod nie je možné pripísať rímskemu právu, keďže ich vlastný pôvod je neskorší.⁶ Je však naopak zaujímavé, že určité dopady týchto zásad sú vnímateľné aj v rímskom práve, hoci v priebehu dejinného vývoja neboli vždy pevnou súčasťou právneho poriadku (e.g. s ohľadom na nerešpektovanie zákazu retroaktivity⁷), pevnou súčasťou tohto právneho systému sa stali až v polovici 2. storočia po Kr. (hoci aj v danom rámci je možné badať určité výnimky).⁸ Zásada zákonnosti, s ohľadom na doktrinálne vymedzenie, je formovaná z určitých podzásad, pričom v popredí je predovšetkým línia zásady zákonnosti *nullum crimen sine lege* („niet trestného činu bez zákona“) a *nulla poena sine lege* („niet trestu bez zákona“). Uvedené zásady predstavujú v dnešnej dobe integrálnu súčasť právnych poriadkov, rovnako sú akceptované ako základné princípy v podmienkach medzinárodného práva.⁹

Ako teda vyplýva z textu vyššie, identifikovanie ideových východísk pre základné zásady trestného práva hmotného v podmienkach rímskeho práva a kánonického práva síce je možné, ale len čiastkovo, jednak cez udalosť v dejinnom vývoji, jednak s ohľadom na konštrukciu príslušných inštitútov trestného práva. Tu platí, ak vychádzame z podmienok moderného trestného práva, že ak sú zásady trestného práva predpokladom kreovania inštitútov trestného práva, ide aj o proces reverzibilný, a teda z jednotli-

⁶ Cf. KINCL, J./URFUS, V./SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 318.

⁷ Aj uvedené je dôsledkom využívania súkromnoprávných východísk v rámci aplikovania inštitútov v oblasti trestného práva. *Ibid.*, s. 318–319.

⁸ Q.v. GREGOR, M.: Pojem a druhy trestných činov v antickom Ríme. In VLADÁR, V. (ed.): *Rímsko-kánonické východiská slovenského a európskeho verejného práva. Zborník z konferencie Katedry rímskeho a cirkevného práva uskutočnenej 25. septembra 2020 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave v rámci medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni*. Praha: Leges, 2020, s. 86.

⁹ Bližšie som sa touto problematikou zaoberal MIHÁLIK, S.: Principles of Criminal Law and Principles of International Criminal Law. In *International Criminal Law*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 116–133.

vých inštitútov (s ohľadom na ich podstatu v príslušnom vývoji spoločnosti) sú tieto v podstate odvoditeľné. Dovolíme si preto tvrdiť, že aj základné zásady boli v oblasti trestného práva hmotného predmetom vývoja, pričom ich význam je osobitný v podmienkach pokusov o aplikovanie inštitútov súkromného práva v rovine trestného práva. Práve prostredníctvom takto kreovaných zásad bolo spravidla možné prihliadať na osobitosti verejného práva (poťažmo trestného práva), a teda už v tomto rámci tvorili významné interpretačné kritérium.

Rovnako významnou oblasťou skúmania je nielen explicitný vplyv rímskeho a kánonického práva na formovanie základných zásad trestného práva (pričom dôraz je kladený na právo kánonické), ale predovšetkým myšlienky smerujúce k pozitívnemu vymedzeniu takýchto základných zásad. Uvedomujeme si, že v súčasných podmienkach doktríny smeruje otázka takéhoto pozitívnoprávneho vymedzenia skôr k otázke obsahovej (teda ako by mala takáto právna úprava vyzeráť), pričom v danom rámci je potlačený prvok potrebnosti a účelovosti takejto úpravy. Domnievame sa, že aj v danom rámci by mal mať význam akýsi odkaz právnych systémov rímskeho práva a kánonického práva a do popredia by mal vystúpiť najmä interpretačný význam. Vyslovujeme predovšetkým obavu, či by pozitívnoprávne vymedzenie základných zásad „en bloc“ nespôsobilo v aplikačnej praxi viac problémov ako úžitku, najmä s ohľadom na to, aby nebolo obmedzené niečo, čo reálne funguje. Preto by určitým vzorom, nielen z hľadiska teoretickoprávneho, ale aj navrhovaných legislatívnych zmien v trestnom zákone, mohli byť prístupy iných štátov (e.g. v našom prípade spomenieme Českú republiku), ktoré pristúpili k akémusi parciálnemu pozitívnoprávne vymedzeniu základných zásad trestného práva hmotného. Len podotýkame, že keďže v podmienkach Slovenskej republiky pôsobia základné zásady trestného práva hmotného ako prvok doktríny, pozitívnoprávne zakotvenie musí byť nanajvýš abstraktné, ale zároveň konkrétne a dynamické, aby dokázalo poňať všetky do úvahy prichádzajúce alternatívy. Pokiaľ si vezmeme napríklad samotnú zásadu subsidiarity trestnej represie (keďže trestné právo má postavenie *ultima ratio*), táto je natolko ovplyvnená aplikačnou praxou, s ohľadom na jej limity, že „jednoduché“ a zároveň komplexné pozitívnoprávne vymedzenie prakticky neexistuje. Domnievame sa, že ideálnym riešením, prakticky kompromisom, by mohlo byť vymedzenie základných zásad trestného práva hmotného ako nosných téz, ktoré by boli stále dotvárané aplikačnou praxou. Rovnako však dodávame,

podľa vzoru iných štátov, že najideálnejšie riešenie je zrejme parciálne, primárne s ohľadom na vystihnutie obsahu tej-ktorej zásady.

Ak potom nahliadneme do právnej úpravy Českej republiky, konkrétne do zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „trestní zákoník“ alebo „TrZ“), možno uviesť hneď dva príklady, ktoré len potvrdzujú nami popísané východiská. V prvom rade je východiskom samotný § 1 TrZ, ktorý je súhrnne pomenovaný ako „Žiadny trestný čin bez zákona“, ergo hovoríme o vyjadrení zásady *nullum crimen sine lege*, na ktorej je trestné právo prakticky vystavané, keďže uvedené podmieňuje trestnú zodpovednosť. Na strane druhej, ak nahliadneme na uvedené obsahovo, § 1 TrZ upravuje len zákaz retroaktivity,¹⁰ s dôrazom na zákaz pravej retroaktivity. Zákonodarca však iným spôsobom zásadu zákonnosti nepopisuje. Uvedený prístup predstavuje prakticky vymedzenie základnej tézy, pričom aplikovateľnosť tejto základnej zásady je ponechaná na „duch zákona“, teda východiská popísané doktrínou trestného práva hmotného.

Druhým príkladom, avšak oveľa výraznejším, je ustanovenie § 12 TrZ, ktoré vymedzuje súhrnne zásadu zákonnosti (hoci línia zásady zákonnosti, ako sme uviedli vyššie, je vymedzená v rámci § 1 TrZ) a zásadu subsidiarity trestnej represie. Ak uvedené postavíme do komparatívneho rámca s právnou úpravou obsiahnutou v Trestnom zákone, argumentácia je vedená v dvoch rovinách. Na strane jednej, keďže § 12 ods. 1 TrZ priamo vymedzuje zásadu *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*, určité konotácie sú s ustanovením § 2 Trestného zákona, z ktorého je zásada zákonnosti (s ohľadom na východiská doktríny) odvoditeľná.¹¹ Na strane druhej je však § 12 ods. 2 TrZ,¹² ktorý vymedzuje zásadu subsidiarity trestnej represie, pričom obdobná právna úprava nie je v Trestnom zákone identifikovateľná. Domnievame sa však, že takto nastolená definícia postavenia trestného práva ako *ultima ratio* je natolko extenzívna, že na účely Trestného zákona

¹⁰ Uvedené ustanovenie § 1 TrZ znie: „Čin je trestný, jen pokud jeho trestnost byla zákonem stanovena dříve, než byl spáchán“.

¹¹ V konečnom dôsledku je však v uvedených súvislostiach pre zásadu zákonnosti východiskom čl. 49 ústavného zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v platnom znení, v zmysle ktorého: „Len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie“. Za týchto okolností by bolo vymedzenie v Trestnom zákone redundantné.

¹² Uvedené ustanovenie § 12 ods. 2 TrZ znie: „Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu“.

nemá obdobné zakotvenie tejto zásady väčší význam, snáď naozaj len ako východiskové pravidlo, ktoré musí byť v konečnom dôsledku dotvárané aplikačnou praxou. Dynamickosť a abstraktnosť takto stanovenej definície tkvie v pojme „spoločenská škodlivosť“, ktorú by sme v podmienkach terminológie Trestného zákona mohli nahradiť pojmom závažnosť. Práve posúdenie závažnosti, s ohľadom na všetky okolnosti, ktoré ju ovplyvňujú, je základnou úlohou aplikačnej praxe, pričom ako príklad možno uviesť rozlišovanie priestupkov a prečinov. Ako sme teda uviedli v samotnom texte, možnosti pozitívoprávneho zakotvenia základných zásad trestného práva hmotného do Trestného zákona by so sebou mali prinášať nielen otázky ako, ale vôbec prečo. Domnievame sa, že aj v danom rámci by mal byť viditeľný prínos rímskeho práva a kánonického práva, a to, že základné zásady budú vnímané ako interpretačné a normotvorné idey.

2 Ponímanie zavinenia v podmienkach rímskeho práva a kánonického práva

Druhou základnou rovinou, ktorej budeme venovať v tomto príspevku pozornosť, aj s ohľadom na možné legislatívne zmeny v Trestnom zákone, je otázka zavinenia, primárne s ohľadom na ovplyvnenie tohto inštitútu právnymi systémami rímskeho práva a kánonického práva. Z dostupnej literatúry je pomerne zrejmé, že hoci rímske právo ovplyvnilo vývoj moderného trestného práva v menšom rozsahu, v porovnaní s právom kánonickým, v súvislosti s problematikou zavinenia má naopak nezastupiteľný význam (a to napriek tomu, že ide o východiská zavinenia spojené predovšetkým s rovinou súkromného práva).

Pokiaľ nahliadneme na historické súvislosti, základné formy zavinenia, teda úmysel a nedbanlivosť, majú svoj teoretický základ v rímskom práve,¹³ dokonca možno uviesť, že úmysel je historicky starším pojmom.¹⁴ Za základné pramene možno považovať napríklad Zákon dvanástich tabúl, ktorý hoci úmysel a nedbanlivosť rozlišoval, v podstate bol vystavaný na

---

¹³ MIŘIČKA, A.: *O formách trestné viny a jich úpravě zákonně*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902, s. 1.

¹⁴ V podmienkach rímskeho trestného práva je však potrebné rozlišovať pojmy úmysel a zlý úmysel, a to v zmysle príslušného kontextu.

zásade zodpovednosti bez zavinenia¹⁵ alebo *lex Aquilia*.¹⁶ S týmito základnými formami zavinenia potom pracovali aj rímski právnici.¹⁷ Na danom mieste je potrebné zdôrazniť, že nedbanlivosť, prakticky ako aj v dnešnej dobe, predstavovala naozaj širokú množinu prípadov, a preto bolo tieto potrebné náležite rozlišovať. Ešte v dobe klasického práva bol pojem *culpa* (nedbanlivosť) vnímaný jednotne, a teda ponímal nedbanlivosť rôznej intenzity. Neskoršie determinovanie druhov nedbanlivosti bolo opätovne doménou súkromného práva, hoci s dosahom pre právo verejné (a teda aj trestné právo). Platí však, že v rovine trestného práva boli postihované spravidla len úmyselné trestné činy, v prípade nedbanlivosti boli postihované len také druhy konaní, ktoré sa vyznačovali vysokou mierou neopatrnosti (prakticky sa približujúcej úmyslu).¹⁸ Aj z uvedeného dôvodu je pomerne zaužívaný názor, že rímske trestné právo nepovažovalo zlý úmysel a nedbanlivosť za pojmy rovnocenné,¹⁹ to však nemení nič na tom, že predmetná náuka predstavuje výrazný myšlienkový zdroj pre moderné právo (a to nielen právo trestné).

Prečo sa však predmetnej oblasti venujeme? Predmetom našich úvah totiž nie je len analyzovanie samotného pojmu zavinenie v podmienkach trestného práva s dôrazom na vplyv rímskeho práva a kánonického práva, ale predovšetkým partikulárna otázka, a tou je koncept tzv. hrubej nedbanlivosti. Trestný zákon rozlišuje ako základné formy zavinenia úmysel a nedbanlivosť, český zákonodarca v zmysle trestného zákoníka naopak rozlišuje aj pojem hrubá nedbanlivosť.²⁰ Rímske právo v justiniánskom období rozlišovalo hneď niekoľko kategórií nedbanlivosti, pričom jednou

¹⁵ Cf. BARTOŠEK, M.: *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 492.

¹⁶ V danom prípade, hoci je možné hovoriť o rozlišovaní úmyslu a nedbanlivosti, zodpovednosť bola založená na objektívnej miere zodpovednosti otca rodiny. Q.v. ANTA-LOVÁ, B./VRANA, V.: Protiprávnosť (*iniuria*) a zavinenie ako základné predpoklady zodpovednosti za delikt *damnum iniuria datum* podľa *lex Aquilia*. In *Acta iuridica Casoviensia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2004, s. 6–7.

¹⁷ KINCL, J./URFUS, V./SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 111.

¹⁸ BOROŠ, M.: *Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona*. Praha: Leges, 2019, s. 27.

¹⁹ LÖFFLER, A.: *Die Schuldformen des Strafrechts in vergleichend-historischer und dogmatischer Darstellung. Band 1. Die Entwicklung des geltenden Rechts*. Leipzig: Verlag von C. L. Hirschfeld, 1895, s. 86.

²⁰ V zmysle ustanovenia § 16 ods. 2 TrZ platí, že: „Trestný čin je spáchaný z hrubej nedbanlosti, jestliže přístup pachatele k požadavku náležitej opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem“.

z nich bola aj hrubá nedbanlivosť. Táto bola vnímaná ako nedbanlivosť najvyšš významná (ako výrazné porušenie opatrnosti), priam až nepochopiteľná, prakticky na hranici s úmyselným konaním pri absencii vôľovej zložky (hranica bola v daných prípadoch taká tenká, že hrubá nedbanlivosť sa dávala na roveň zlému úmyslu).²¹

V modernej právnej teórii má svoje miesto aj hrubá nedbanlivosť, nie je však kvalitatívne novou formou zavinenia, avšak pomenúva druh nedbanlivostného zavinenia prostredníctvom kvantitatívneho ukazovateľa. Základom, aj v zmysle českej právnej úpravy, je potom to, že prístup páchatela k požiadavkám náležitej opatrnosti svedčí o zrejmej bezohľadnosti páchatela k záujmom chráneným zákonom (v našom prípade Trestným zákonom). Platí potom, že v prípade, ak zákonodarca vyžaduje pre vyodenie trestnej zodpovednosti hrubú nedbanlivosť (ako kvalitatívne vyššiu formu nedbanlivosti), túto je potrebné preukázať a nebude postačovať nedbanlivosť „všeobecná“.

Z toho dôvodu na východiskách rímskeho trestného práva koncipujeme úvahy nad zaradením konceptu hrubej nedbanlivosti do Trestného zákona, primárne vo vzťahu k trestným činom, kde je to odôvodnené konceptom subsidiarity trestnej represie (vzhlľadom na zahraničnú právnu úpravu prichádza aplikovanie tohto konceptu do úvahy napríklad v súvislosti s trestným činom porušovania povinnosti pri správe cudzieho majetku v zmysle ustanovenia § 238 TZ, prípadne v súvislosti s trestnými činmi proti životnému prostrediu). Každopádne možno tvrdiť, že pokiaľ to možnosti teórie umožňujú, aplikačná prax by mala rozlišovať prípady, aj v súvislosti s nedostatočnou mierou opatrnosti, ktoré by ešte nemali spadať do rámca trestného práva (keďže materiálny korektív v zmysle § 10 ods. 2 TZ, respektíve § 95 ods. 2 TZ, nemusí byť v daných prípadoch dostatočným kritériom).

V podmienkach Trestného zákona by uvedené znamenalo pomerne jednoduché legislatívne úpravy a primárne by bolo žiaduce terminologické vymedzenie hrubej nedbanlivosti, ideálne prostredníctvom kritéria zrejmej bezohľadnosti páchatela k záujmom chráneným zákonom v súvislosti so zanedbaním náležitej opatrnosti. Ako príklad by sme mohli uviesť § 16 TZ, ako aj ustanovenie § 17 TZ, do ktorého by muselo byť inkorporované, že znakom skutkovej podstaty môže byť aj to, že musí byť spáchaný

---

²¹ KINCL, J./URFUS, V./SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 112.

z hrubej nedbanlivosti. Potom by bolo na zákonodarcovi, v zmysle východísk trestnej politiky, aby určil, v súvislosti s ktorými trestnými činmi prichádza koncept hrubej nedbanlivosti do úvahy (prípady, kde je to odôvodnené závažnosťou takéhoto konania).

Záver

Pokiaľ máme zhrnúť všetky vyslovené myšlienky, tieto koncipujeme v dvoch líniiach: jednak v línii všeobecnej, jednak v línii špecifickej. Všeobecnou líniou je vlastné konštatovanie, že rímske právo a kánonické právo predstavujú systémy s nanajvýš významným historickým vplyvom pre formovanie moderného trestného práva, pričom až sledovanie konkrétností nás privádza k poznaniu, o akom veľkom význame hovoríme. Hoci platí, že trestné právo bolo viac ovplyvnené kánonickým právom (prakticky v rovine, ako ovplyvnilo rímske právo súkromné právo), dokážeme identifikovať inštitúty, ktorých vývoj bol výrazne podmienený vplyvom trestného práva. Uvedené sa spája predovšetkým s tými inštitútmi, ktoré nie sú vlastné len trestnému právu, ale majú pre právny poriadok význam všeobecný (e.g. už niekoľkokrát spomenutý koncept zavinenia).

V zmysle špecifických línii, s ohľadom na rozvinuté myšlienky, platí, že ako v prípade základných zásad, tak aj zavinenia, je vplyv pre nás nosných právnych systémov eminentný, a to či už hovoríme o význame explicitnom alebo implicitnom, pričom zmysel má aj skúmanie predmetného vplyvu.

Pokiaľ ide o základné zásady trestného práva hmotného, možno konštatovať, že keďže tieto predstavujú základné idey, nie je nevyhnutné, aby boli súčasťou normatívneho textu Trestného zákona. Pokiaľ by už k tomu malo z vôle zákonodarcu dôjsť, ideálom by bolo, keby sa tak stalo v zmysle nosných ideí bez vlastného normatívneho významu. Prax iných štátov poukázala na to, že takýto prístup je možný, avšak skôr parciálne, predovšetkým v súvislosti s vybranými základnými zásadami trestného práva hmotného, ktoré aj tak toto právne odvetvie prejasňujú. Druhou líniou je problematika zavinenia s dôrazom na hrubú nedbanlivosť, ktorá nie je súčasťou normatívneho textu Trestného zákona. Na strane druhej sa domnievame, že ak má byť zásada subsidiarity trestnej represie náležite realizovaná, koncept hrubej nedbanlivosti by mohol byť významným prvkom, na čo opätovne poukazuje prax iných štátov.

Možno potom konštatovať, že v zmysle predloženého príspevku ide len o náčrt toho, akým spôsobom ovplyvnilo rímske právo a kánonické právo moderné trestné právo (respektíve jednotlivé inštitúty) a je len na právnej vede, aby tento vplyv nielen ďalej skúmala, ale najmä, aby jednotlivé poznatky náležite využila, napríklad aj v súvislosti s novelizáciou právnej úpravy.

Bibliografia:

- ANTALOVÁ, B./VRANA, V.: Protiprávnosť (*iniuria*) a zavinenie ako základné predpoklady zodpovednosti za delikt *damnum iniuria datum* podľa *lex Aquilia*. In *Acta iuridica Cassoviensia*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2004;
- BARTOŠEK, M.: *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981;
- BERMAN, H. J.: *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. London: Harvard University Press, 1983;
- BOROŠ, M.: *Princíp nullum crimen sine culpa podľa Trestného zákona*. Praha: Leges, 2019;
- GREGOR, M.: Pojem a druhy trestných činov v antickom Ríme. In VLADÁR, V. (ed.): *Rímsko-kánonické východiská slovenského a európskeho verejného práva. Zborník z konferencie Katedry rímskeho a cirkevného práva uskutočnenej 25. septembra 2020 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave v rámci medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni*. Praha: Leges, 2020;
- JELÍNEK, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. Praha: Leges, 2019;
- KINCL, J./URFUS, V./SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995;
- LÖFFLER, A.: *Die Schuldformen des Strafrechts in vergleichend-historischer und dogmatischer Darstellung. Band 1. Die Entwicklung des geltenden Rechts*. Leipzig: Verlag von C. L. Hirschfeld, 1895;
- MIHÁLIK, S.: Principles of Criminal Law and Principles of International Criminal Law. In *International Criminal Law*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021;
- MÍŘIČKA, A.: *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902;
- VLADÁR, V.: Prínos kánonického práva k rozvoju moderného trestného práva. In VLADÁR, V. (ed.): *Rímsko-kánonické východiská slovenského a európskeho verejného práva. Zborník z konferencie Katedry rímskeho a cirkevného práva uskutočnenej 25. septembra 2020 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave v rámci medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni*. Praha: Leges, 2020.

Igor Slovák

IUS EST ARS BONI ET AEQUI: ODSTRAŇOVANIE RIGIDNOSTI ZÁKONA POMOCOU DOGMY SPRAVODLIVOSTI V TRESTNOM PRÁVE¹

*In omnibus quidem, maxime tamen in iure,
aequitas spectanda est.*²

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá možnými konfliktami práva (zákona) a spravodlivosti, ako právnych kategórií, ktoré by mali tvoriť vzájomnú harmóniu v zmysle notoricky známej rímskoprávnej zásady *Ius est ars boni et aequi*. Venuje pozornosť právnym a skutkovým situáciám, v dôsledku ktorých prichádza v rozhodovacej činnosti súdov Slovenskej republiky k regulácii prísnosti zákona s ohľadom na princíp spravodlivosti. Príspevok tiež ponúka kritický pohľad na nadmerné využívanie inštitútu mimoriadneho zníženia trestu v praxi súdov, pričom prináša aj riešenia v rovine *de lege ferenda* s cieľom zakotviť zákonné možnosti regulácie negatívnych javov vyskytujúcich sa v súvislosti s riešenou problematikou.

Kľúčové slová: právo – spravodlivosť – zákonnosť – mimoriadne zníženie trestu – právo na spravodlivý proces

Abstract: The paper deals with possible conflicts of law and justice, as legal categories that should form mutual harmony in the sense of the notorious Roman law principle *Ius est ars boni et aequi*. It pays attention to legal and factual situations, as a result of which the strictness of the law with regard to the principle of justice is regulated in the decision-making activities of the courts of the Slovak Republic. The paper also offers a critical look at the excessive use of the institute of extraordinary sentence reduction in the practice of courts, while also providing solutions at the level of *de lege ferenda* in order to enshrine the legal possibilities of regulating negative phenomena occurring in connection with the issue.

---

¹ Článok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

² V preklade: „Vo všetkom, predsa však najviac v práve, sa má hľadiť na spravodlivosť“.
Paul. D. 50, 17, 90.

Keywords: law – justice – legality – extraordinary sentence reduction – the right to a fair trial

Úvod

Čo je to právo? Čo je to spravodlivosť? Sú uvedené pojmy totožné? Tieto otázky sprevádzajú svet už od nepamäti a ich legitimita trvá až doposiaľ. V právnej praxi sa právnikom, ale aj laikom častokrát môže javiť, že predmetné kategórie sú priam antagonické. Iste, je to dané aj subjektívnym vnímaním skutočností, z pohľadu konkrétnej strany súdneho konania – najmä v prípadoch ich neúspechu v spore. Je však nevyhnutné poznamenať, že v komplikovanej spleti právnych noriem, v ktorej prevažuje právny formalizmus, sa javí dosiahnutie spravodlivosti aj objektívnym okom nezaujatého pozorovateľa niekedy len ťažko realizovateľné.

Koncepcia kontinentálneho (európskeho) právneho systému, ktorého súčasťou je aj Slovenská republika, pramení z tradície, a čiastočnej recepcie, rímskeho práva. Už starovekí Rimania definovali právo ako umenie dobrého a spravodlivého – *Ius est ars boni et aequi*. Uvedenú zásadu zaznamenal právnik Domitius Ulpianus v 1. knihe svojich inštitúcií (D 1. 1. 1.), vo vzťahu k tomu, ako definoval právo Aulus Cornelius Celsus.³ Ako už vyplýva zo znenia samotnej zásady, právo a spravodlivosť predstavujú kategórie, ktoré musia tvoriť jednotu a vzájomnú harmóniu. Nemalo by byť preto možné tieto od seba oddeliť a vyhlásiť niečo, čo je súladné s právom za nespravodlivé a niečo, čo je spravodlivé, za nesúladné s právom. Bohužiaľ, história nám ukázala, že táto premisa neplatí absolútne. S medzivojnovým obdobím sa v krajinách tzv. Osi, uplatňovalo právo, ktoré už na pohľad nespĺňalo kritériá elementárnej spravodlivosti (tzv. rasové zákonodarstvo). Po ukončení vojnového konfliktu sa svet chcel vysporiadať s krivdami napáchanými nacistickým a fašistickým režimom, avšak na to absentovala relevantná právna báza. V uvedenom období prišiel nemecký právnik Gustav Radbruch s doktrínou, ktorou navrátil význam a hodnotu prirodzeného práva nad právo pozitívne. V zmysle tzv. Radbruchovej formuly, „... ak nespravodlivosť pozitívneho práva dosiahne takú mieru,

---

³ Q.v. *Corpus Iuris Civilis. Digesta. Tomus 1*. Preložil P. Blaho a J. Vaňková. Žilina: Eurokódex, 2008, s. 53.

že právna istota zaručená pozitívnym právom už voči tejto nespravodlivosti nemá nijakú váhu, v takom prípade musí nespravodlivé právo ustúpiť spravodlivosti“.⁴ Pri posudzovaní jednoty zákonosti a spravodlivosti nemusíme vôbec zachádzať ďaleko do histórie. Stačí upriamiť pozornosť na množstvo totalitných režimov, ktoré prežili – a prežívajú až do dnešnej doby. Bohužiaľ, vo svetle uvedeného možno stále konštatovať, že pojmy spravodlivosť a právo ešte stále netvorí jednotu.

Zmyslom predkladaného príspevku však nie je hodnotenie histórie či súčasnosti totalitných režimov, ale ponímanie analyzovaných kategórií v súčasnej legislatíve demokratického a právneho štátu. Presuňme sa teda do roviny možného konfliktu medzi formálnou zákonnosťou a kategóriou spravodlivosti trestnej represie. Trestné právo predstavujúce súhrn hmotnoprávných, ako aj procesnoprávných noriem, je nepochybne formované trestnou politikou toho-ktorého štátu. Je vecou zákonodarcu, ako nastaví trestnú zodpovednosť, vymedzí skutkové podstaty trestných činov a aké „procesné mantinely“ stanoví v rámci trestného konania. Bez hlbšieho výskumu problematiky trestných politik štátov nachádzajúcich sa v európskom priestore je možné tvrdiť, že vzhľadom na spoločné geopolitické charakteristiky týchto štátov, ich členstva v medzinárodných inštitúciách a organizáciách (podliehajúcim jurisdikcii Európskeho súdu pre ľudské práva či justičných orgánov Európskej únie), sú štandardy v oblasti trestného zákonodarstva na podobnej úrovni z hľadiska napĺňania účelu trestného konania, ako aj ochrany ľudských práv a slobôd stíhaných osôb a ďalších subjektov trestného konania. Rozdiely medzi nimi však predsa len existujú. Trestná politika je oblasťou, ktorej úprava patrí do výhradnej právomoci národných štátov. Požiadavky, kladené predovšetkým Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“) či Chartou základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta“), spočívajú „len“ v stanovení elementárnych garancií, a to vo dvoch rovinách – hmotnoprávnej a procesnoprávnej. Z hľadiska hmotnoprávneho sa akcentuje predovšetkým vylúčenie trestnej sankcie spojenej s ujmomou na živote – trestu smrti – z právnych poriadkov členských štátov. Procesnoprávne garancie sú viazané predovšetkým na dodržiavanie práva na spravodlivý proces, či na zákaz mučenia či iného neludzského, krutého zaobchádzania alebo trestania.

⁴ Cf. RADBRUCH, G.: *O napětí mezi účely práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 130.

Ústava Slovenskej republiky⁵ (ďalej len „ústava“) predstavuje pomyselný vrchol právnej pyramídy (týkajúcej sa, samozrejme, vnútroštátnej legislatívy). Podľa článku 2 ods. 2 ústavy „... štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon“. Z explicitného znenia nášho základného právneho predpisu priamo nevyplýva, že požiadavka spravodlivosti (ako pomerne abstraktného právneho termínu) by mala mať prednosť pred ústavným poriadkom Slovenskej republiky. Štátne orgány sú preto na základe citovaného ustanovenia povinné riadiť sa ústavnosťou a zákonnosťou, teda rešpektovať platný a účinný právny poriadok, a to aj napriek jeho možným nedokonalostiam. Požiadavku spravodlivosti je však predsa len možné uplatniť – prostredníctvom priameho použitia medzinárodných zmlúv, ktoré v znení svojich ustanovení riešia nastolenú otázku. Uvedený výklad je možné pripustiť aplikáciou článku 1 ods. 2, článku 7 ods. 2 a článku 7 ods. 5, prípadne článkom 154c ústavy. Jednou z kľúčových medzinárodných zmlúv v tomto smere predstavuje už zmienený Dohovor. Konkrétne v článku 6, zaručujúcom právo na spravodlivé súdne konanie.

Práve aplikácia uvedeného článku Dohovoru justičnými orgánmi by mohla byť tým správnym kľúčom na reguláciu prílišnej „tuhosti“ zákona v prípade, ak ju nie je možné „riediť“ pomocou vnútroštátnych noriem. Nemožno sa, napríklad, v prípade subjektívne vnímanej prísnosti konkrétnych trestných sadzieb dovolávať využitia Radbruchovej formuly, keďže na takýto postup nie sú splnené podmienky.⁶ Uprednostnenie aplikácie koncepcie prirodzeného práva (*iusnaturalizmu*) pred pozitívnym právom je možné len za extrémnych okolností, ktoré svojím charakterom napĺňajú obsah kategórie takej miery nespravodlivosti, ktorú nie je možné akceptovať len na podklade prizmy účinného pozitívneho práva, v súlade s duchom známeho pravidla *lex dura, sed lex* (zákon je tvrdý, ale je to zákon). Radbruchova formula vznikla a aplikovala sa v mimoriadnom období a za mimoriadnych udalostí. Nemožno preto prijať záver, že je možné sa na ňu odvolávať v každom prípade, kedy vnímame právnu normu (zakotvenú v právnom poriadku demokratického a právneho štátu) ako nespravodlivú. V otázke nastoľovania spravodlivosti, v súčasných právno-politických podmienkach, je preto prvom rade potrebné brať do úvahy nástroje

---

⁵ Ústava č. 460/1992 Zb. v platnom znení.

⁶ Q.v. druhý odsek príspevku.

vnútroštátneho právneho poriadku. Ich zameranie by malo smerovať predovšetkým k odstraňovaniu prílišnej prísnosti trestných sadzieb či k zohľadneniu nadmerne dlhotrvajúcich súdnych konaní a k reakcii na tieto negatívne javy (v prospech páchatela). Z pohľadu „regulácie“ prísnosti trestných sadzieb v ďalšom texte zameriam svoju pozornosť na ustanovenie § 39 Trestného zákona,⁷ ktoré hovorí o mimoriadnom znížení trestu. V druhom rade sa budem venovať prednostnej aplikácii článku 6 Dohovoru pred znením vnútroštátneho práva.

1 Spravidlivosť nastoľovaná pomocou aplikácie § 39 Trestného zákona?

Požiadavka spravodlivosti je v našom trestnom procese vyjadrená v ustanovení § 1 Trestného poriadku,⁸ ktoré stanovuje predmet (a účel) zákona. V zmysle jeho znenia: „Trestný poriadok upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené, ich páchatelia boli podľa zákona spravodlivo potrestaní a výnosy z trestnej činnosti boli odňaté, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb“. Na základe tejto skutočnosti preto princíp spravodlivosti má mať svoje zaslúžené miesto aj v našej vnútroštátnej úprave trestného konania. Ako ju však možno dosiahnuť, pokiaľ je zákon príliš „tvrdý“?

Súčasnú slovenskú trestnú právu ponúka viacero tzv. odklonov, či už v rovine trestného konania alebo trestnej zodpovednosti. V súčasnosti platný a účinný Trestný zákon, z hľadiska hmotnoprávneho, zakotvuje jednu z foriem takéhoto odklonu v podobe inštitútu mimoriadneho zníženia trestu. Podstata predmetného ustanovenia tkvie v tom, že za splnenia zákonom vyžadovaných podmienok je možné odsúdenému znížiť trest pod dolnú hranicu trestnej sadzby. Prvý odsek § 39 Trestného zákona má povahu generálneho ustanovenia. V jeho zmysle môže súd k uvedenému zníženiu pristúpiť, ak vzhľadom na okolnosti prípadu alebo vzhľadom na pomery páchatela za to, že by použitie trestnej sadzby ustanovenej týmto zákonom bolo pre páchatela neprimerane prísne a na zabezpečenie ochrany spoločnosti postačuje aj trest kratšieho trvania. V druhom odseku ci-

⁷ Zákon č. 300/2005 Z. z. v platnom znení.

⁸ Zákon č. 301/2005 Z. z. v platnom znení.

tovaného ustanovenia Trestný zákon enumeruje konkrétne hladiská, pri ktorých môže súd taktiež znížiť uložený trest pod dolnú hranicu trestnej sadzby. Ide o prípady vzťahujúce sa k štádiu páchania trestného činu (príprava, pokus), k prispeniu páchatela pri objasňovaní trestného činu či zložitej trestnej činnosti, k prihliadnutiu na zmenšenú príčetnosť páchatela či ku konaniu o dohode o vine a treste. V prípade existencie uvedených kategórií okolností, môže súd znížiť trest v zmysle tohto špeciálneho ustanovenia (§ 39 ods. 2 Trestného zákona).

Ako napovedá samotný názov tohto inštitútu, malo by ísť o mimoriadne zníženie trestu a nie o „standardný“ a bežne využívaný nástroj znižovania trestných sadziieb. Prax súdov Slovenskej republiky nám však miestami ukazuje, že inštitút mimoriadneho zníženia trestu predsa len nie je až taký mimoriadny a že skôr plní „zjemňujúcu“ úlohu vo vzťahu k, niekedy prísne nastaveným, trestným sadzbám. Práve sudcovské vnímanie zákonom stanovených rozmedzí trestných sadziieb pri jednotlivých trestných činoch ako nespravodlivé (respektíve nespravodlivo prísne) je významným determinantom akéhosi nadužívania tohto inštitútu mimo jeho účelu. Častú, a priam automatickú, aplikáciu mimoriadneho zníženia trestu preto v tomto smere nemožno považovať za správnu.

Podľa staršej judikatúry na to, aby súd viaceré všeobecne poľahčujúce okolnosti v súhrne hodnotil ako výnimočné okolnosti prípadu (v zmysle dnešného § 39 ods. 1 Trestného zákona), treba mať preukázané viaceré, nie bežne sa vyskytujúce skutočnosti, ktorých existencia nebola vyvolaná páchatelom a ktoré značne ovplyvnili jeho konanie (R 49/1978).⁹ Ako vyplýva zo samotného znenia uvedeného zákonného ustanovenia, pre jeho aplikáciu je nevyhnutné brať do úvahy existenciu výnimočných okolností prípadu – nie výnimočných okolností trestnej sadzby. Súčasná judikatúra značne zextenzívnila výklad toho, čo je možné rozumieť pod výnimočnými okolnosťami prípadu. V tejto súvislosti upriamujeme pozornosť napríklad na stanovisko Najvyššieho súdu Slovenskej republiky R 51/2014, v ktorom súd uvádza, že v rámci dovolacieho dôvodu podľa § 371 ods. 1 písm. h) Trestného poriadku možno namietat nesprávnosť použitia ustanovenia § 39 ods. 1 Trestného zákona len za situácie, ak by zníženie trestu nebolo opreté o žiadnu skutočnosť, ktorá by zákonný dôvod pre takýto po-

---

⁹ BURDA, E./ČENTĚŠ, J./KOLESÁR, J./ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 303.

stup mala zakladať. Teda len absencia akéhokoľvek zdôvodnenia aplikácie ustanovenia o mimoriadnom znížení trestu je považovaná za také pochybenie súdu, ktoré zakladá dovolací dôvod. Na podklade takejto argumentácie je možné pripustiť záver, že pokiaľ rozhodnutie súdu, rozhodujúceho o vine a treste obžalovaného, obsahuje akékoľvek zdôvodnenie použitia § 39 Trestného zákona, je takéto rozhodnutie právne udržateľné. S uvedeným záverom sa, s prihliadnutím na legislatívne znenie a účel inštitútu mimoriadneho zníženia trestu, nie je podľa môjho názoru možné stotožniť.

Rovnako kriticky na nadmerné využívanie predmetného inštitútu nazerá Generálna prokuratúra Slovenskej republiky (ďalej len „generálna prokuratúra“). V zmysle záverov zhodnotenia využívania ustanovenia § 39 ods. 1 ods. 2 ods. 3 Trestného zákona pri ukladaní trestov v roku 2019 a I. polroku 2020 (sp. zn. XV/4 Spr 1/20/1000 zo dňa 31. 12. 2020), generálna prokuratúra hovorí priamo o zneužívaní tohto inštitútu. V označenom zhodnotení uvádza, „... že súdom sa dolné hranice zákonom stanovenej trestnej sadzby zdajú neprímerane prísne a preto ukládanie trestov obchádzajú práve použitím § 39 Trestného zákona. Stáva sa to často pri trestných činoch podľa § 172 ods. 2, ods. 3 alebo ods. 4 Trestného zákona. Je na zváženie, či by nebolo vhodné znížiť niektoré neprímerane vysoké spodné hranice trestných sadzieb pri niektorých trestných činoch“.¹⁰ Na podklade konkrétnych príkladov ďalej generálna prokuratúra konštatuje, že „... je jednoznačne zrejmé, že nie osoba obvineného, okolnosti prípadu alebo miera zavinenia sú tie okolnosti, ktoré súd berie do úvahy pri použití § 39. Naopak, je to trestná sadzba, ktorá sa súdu zdá neprímerane vysoká“.¹¹ So závermi citovaného zhodnotenia je možné sa v plnej miere stotožniť.

¹⁰ Zhodnotenie využívania ustanovenia § 39 ods. 1, ods. 2, ods. 3 Trestného zákona pri ukladaní trestov v roku 2019 a prvom polroku 2020. Generálna prokuratúra Slovenskej republiky, s. 25. Dostupné na <https://www.genpro.gov.sk/dokumenty/zhodnotenie-vyuzivania-ustanovenia-39-ods-1-ods-2-ods-3-trestneho-zakona-pri-ukladani-trest-3-ad3.html>.

¹¹ Ibid.

2 Priama aplikácia článku 6 Dohovoru ako cesta k spravodlivosti?

Nie je ojedinelým javom, že súdy pri svojom rozhodovaní vychádzajú z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. Koniec koncov, Slovenská republika patrí medzi členské štáty uznávajúce Dohovor.¹² Zriedkavejším, ale právno-technicky konformným, javom je v rozhodovacej činnosti našich národných súdov priama aplikácia článku 6 Dohovoru, povyšujúca dogmu spravodlivosti nad zákonnosť vyjadrenú v trestnoprávných kódexoch. Uvedený trend je mimoriadne zaujímavý z hľadiska nami skúmanej problematiky a javí sa, že ponúka pomerne jasnú odpoveď na otázku, či je možné povýšiť abstraktnú spravodlivosť nad konkrétnu zákonnosť.

Podľa článku 7 ods. 5 ústavy majú „... medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, prednosť pred zákonmi“. Za takúto medzinárodnú zmluvu možno jednoznačne považovať aj Dohovor. Ten vo svojom, toľko spomínanom, článku 6 priznáva každého právo na spravodlivé súdne konanie. V zmysle prvého odseku prvej vety citovaného článku má „... každý právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený“. Vo zvyšnej časti označené ustanovenie detailizuje predovšetkým právo na verejné prerokovanie veci. Vyššie citovaná pasáž explicitne hovorí o právnom nároku každého na spravodlivé súdne konanie (a s ním spojenými právami, akými sú právo na rýchlosť konania či právo na nestranný a nezávislý súd). Výslovne teda ustanovuje spravodlivosť za jeden z kľúčových princípov trestného konania. Na podklade citovaného článku ju potom možno vnímať ako zásadnú a určujúcu bázu, naplnenie ktorej obsahu má mať absolútnu prioritu v každom trestnom konaní. Zjednodušene povedané, právo sa má rovnať spravodlivosti.

---

¹² Oznámenie č. 209/1992 Zb. Federálneho ministerstva zahraničných vecí o pristúpení Českej a Slovenskej Federatívnej republiky k Dohovoru.

Možno však priamou aplikáciou tohto článku bez ďalšieho redukovať trestné sadzby ustanovené vnútroštátnym predpisom? Domnievame sa, že odpoveď na položenú otázku znie: Nie, nemožno. Aplikácia dogmy spravodlivosti je za špecifických okolností možná aj priamo, avšak len samotná skutočnosť, že vnútroštátna legislatíva nejakým spôsobom nastavila trestné sadzby (pripustíme, že niekedy prísne) sama osebe nezakladá stav takej nespravodlivosti zákona, ktorá odôvodňuje obídienie konkrétnej normy len na podklade právneho princípu, hoc vyplývajúceho z medzinárodnej zmluvy. Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva je typická svojou kauzistickou povahou. Nemožno ju zovšeobecňovať. Vychádza totiž z posudzovania konkrétnych prípadov („case by case“), pričom hodnotiace kritérium stavia z hľadiska toho, či bolo súdne konanie spravodlivé ako celok (konštatované napríklad v rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva č. 10862/84 vo veci Schenk v. Švajčiarsko, či v rozsudku č. 7600/09 vo veci Patrascu v. Rumunsko). Navzdory tejto skutočnosti, je vhodnou inšpiráciou pre stanovenie štandardov zachovávaní práv obvinených osôb vo vnútroštátnych konaniach. Rozhodovacia činnosť tohto súdu, v jednotlivých sťažnostných konaniach, stanovila rámec pre napĺňanie kategórie spravodlivého konania s ohľadom na jeho (ne)primeranosť, spočívajúcu v dĺžke vnútroštátnych trestných konaní.

Neprimeranú dĺžku trestného konania je potrebné považovať za rozpornú s právom na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov v zmysle článku 48 ods. 2 ústavy, ktoré je taktiež premietnuté vo forme zásady rýchlosti konania v ustanovení § 2 ods. 7 Trestného poriadku a tvorí imanentnú súčasť práva na spravodlivý proces. Platí totiž všeobecne uznávané pravidlo, že „neskorá spravodlivosť nie je žiadna spravodlivosť (‘justice delayed is justice denied’)“. Európsky súd pre ľudské práva viacerými svojimi rozhodnutiami potvrdil, že v prípade nadmernej dĺžky súdneho (trestného) konania ide o porušenie práva na spravodlivé súdne konanie. Pri posudzovaní dĺžky jednotlivých súdnych konaní, samozrejme, súd berie do úvahy viaceré relevantné skutočnosti (e.g. skutkovú, právnu a procesnú zložitost prípadu či správanie štátnych orgánov a účastníkov konania).¹³ V nedávno vyhlásenom rozsudku č. 5011/20 vo veci Puškášová v. Slovenská republika, súd konštatoval porušenie sťažovateľkinho práva na spravodlivé súdne

¹³ PIROŠÍKOVÁ, M.: *Právo na prerokovanie veci v primeranej lehote v judikatúre ESLP*, s. 6 Dostupné na https://ja-sr.sk/files/Pravo_na_prerokovanie_veci_v_primeranej_lehote_v_judikatúre_ESLP.pdf.

konanie v zmysle článku 6 ods. 1 Dohovoru práve z dôvodu neprimerane dlhotrvajúceho konania v dĺžke 6 rokov a 10 mesiacov (bez započítania lehôt prerušenia trestného stíhania), ktoré bolo v konečnom dôsledku zastavené. Práve doba šiestich rokov je vo všeobecnosti akceptovaná (nie však bezvýnimočne) ako dostatočne dlhá a (pri zohľadnení osobitostí prípadu) naplňajúca znaky porušenia práva obvineného na spravodlivý proces. V uvedenom zmysle razia tendenciu v rozhodovacej činnosti aj sudy Slovenskej republiky, ktoré v dôsledku neprimerane dlhotrvajúcich trestných konaní znižujú trestné sadzby pod ich zákonom stanovenú dolnú hranicu. Uvedená prax z môjho pohľadu predstavuje svetlý príklad pre uplatňovanie spravodlivosti, ktorá zohľadňuje procesnoprávny aspekt trestného stíhania na druh a predovšetkým výmeru trestu.

Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojom stanovisku R 46/2017 prijal záver, že neprimeraná dĺžka konania môže byť dôvodom na použitie inštitútu mimoriadneho zníženia trestu. Použitie zmierňovacieho ustanovenia má podľa Najvyššieho súdu svoj význam i pri prípadných úvahách o kompenzácii porušenia práva na prerokovanie veci bez zbytočných prieťahov. Z hľadiska právnej techniky považujem aplikovanie naznačenej „sankčnej moderácie“ za správnejšie formou priameho použitia citovaného ustanovenia Dohovoru než prostredníctvom vyššie zmieňovaného ustanovenia § 39 Trestného zákona. Mimoriadne zníženie trestu má mať základ v okolnostiach prípadu (teda stíhaného skutku ako trestného činu), respektíve v osobe páchatela a nie v okolnostiach trestného stíhania.

Zdanlivo obdobnú schému mimoriadneho zníženia trestu začínajú sudy aplikovať aj „v inej sfére nespravodlivosti“. Tá sa týka neprimerane prísne nastavenej trestnej sadzby pri niektorých trestných činoch (najčastejšie v prípade zločinu nedovolennej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov podľa § 172 Trestného zákona). Okresný súd Banská Bystrica v jednom z takýchto prípadov (rozsudkom sp. zn. 5 Tk/1/2019 zo dňa 25. 09. 2020) mimoriadne znížil trest jednému z účastníkov na trestnom čine – a to dokonca pod trestnú sadzbu upravenú v § 39 ods. 3 Trestného zákona – teda pod hranicu trestnej sadzby dosiahnutej už po „klasickom“ mimoriadnom znížení trestu práve s poukazom na článok 6 ods. 1 Dohovoru. Súd zároveň obžalovanému neuložil trest prepadnutia majetku, ktorý je v zmysle § 58 ods. 3 Trestného zákona v prípadoch odsúdenia za tam vymedzené trestné činy obligatórny. Smer rozhodovacej činnosti súdov v otázkach sankčnej moderácie trestov v prípadoch ne-

primerane dlhých trestných konaní je už všeobecne akceptovaný. V prípadoch, akým je vyššie ilustrovaný, kedy súd zníži sadzbu podľa vlastného uváženia z dôvodu, že zákonodarcom vyjadrenú trestnú sadzbu nepovažuje za spravodlivú, však stále v právnej teórii ani praxi neprišlo ku konsenzu. Uvedené tvrdenie potvrdzuje aj fakt, že s označeným rozsudkom okresného súdu sa Krajský súd v Banskej Bystrici ako odvolací súd nestotožnil.

Domnievam sa, že uvedený rozhodovací smer má svoj zmysel aj opodstatnenie a v niektorých prípadoch je potrebné objektívne uznať, že trestná sadzba hroziaca napríklad účastníkovi na trestnom čine, ktorého miera spolupodieľania sa na jeho spáchaní bola minimálna, je neprimerane prísná – a to dokonca aj po mimoriadnom znížení trestnej sadzby v rovine § 39 ods. 3 Trestného zákona.¹⁴ Na druhej strane je však potrebné jedným dychom dodať, že ponechanie určenia trestnej sadzby mimo zákonom stanovených rozmedzí čisto na subjektívnej úvahe konajúceho sudcu môže vážnym spôsobom narušiť základné princípy právneho štátu.

Trestné právo predstavuje právne odvetvie, ktoré možno označiť za vôbec najinvazívnejšie zo všetkých právnych odvetví. Štát jeho prostredníctvom môže vážne zasiahnuť do základných práv a slobôd jednotlivcov. Musí mať preto vopred jasne určené pravidlá a pokiaľ to je možné, musí na nich zotrvať. Znižovanie trestných sadzieb pod minimálnu hranicu vyjadrenú v § 39 ods. 3 Trestného zákona podľa môjho názoru naráža na zásadu *nulla poena sine lege*. V zmysle nej niet trestu bez zákona, ktorý musí byť, okrem iného, určitý. Určitosť zákona výrazne vplýva na predvídateľnosť práva a právnu istotu ako celok. Na podklade uvedeného preto nepovažujem postup súdu v naznačenom smere za správny.

Záver

Kontinentálny právny systém možno považovať za priame dedičstvo rímskeho práva. Mnoho z jeho zásad a právnych pravidiel sa zachovalo až doposiaľ a sú stále platné a aktuálne. Implicitne sú obsiahnuté v základných zákonoch štátov (ústavách), ako aj v hmotnoprávných či procesnoprávných kódexoch upravujúcich základné právne vzťahy. Trestné právo nie je v tomto smere výnimkou a možno tvrdiť, že okrem civilného, práve právo

¹⁴ A to aj s prihliadnutím na § 58 ods. 3 Trestného zákona, podľa ktorého súd obligatórne uloží trest prepadnutia majetku, ak odsudzuje páchateľa pre tam uvedené trestné činy.

trestné prevzalo mnoho z týchto inštitútov, ktoré tvoria základnú právnu bázu pre vyvodzovanie trestnej zodpovednosti, ako aj úpravy základných práv a slobôd subjektov trestného konania. V spleti rozličných právnych noriem je však potrebné mať na pamäti, samotný zmysel existencie práva – dosiahnutie spravodlivosti.

V záujme jej nastolenia, v súlade s účelom trestného konania v Slovenskej republike (vyjadrenom v § 1 Trestného poriadku), pri „zjavnej tvrdošti zákona“ v konkrétnych individuálnych prípadoch, v rámci úvah *de lege ferenda*, považujem za nanajväč vhodné kreovať vhodné mechanizmy, prostredníctvom ktorých bude zákonne konformným spôsobom možné túto spravodlivosť dosiahnuť, a to aj na úkor formálnej (rigidnej) zákonnosti. Táto požiadavka však v modernom právnom štáte musí mať zákonný základ. Mimoriadne zníženie trestu nepochybne predstavuje jednu z vhodných foriem „racionalizácie“ prísnych sadzieb a má mať miesto v právnom poriadku Slovenskej republiky. Ako nesprávnu však hodnotím aplikáciu rozpornú s účelom uvedeného inštitútu a jej takmer bezbrehé rozširovanie pomocou rozhodovacej činnosti súdov Slovenskej republiky (a to aj judikatórnej činnosti Najvyššieho súdu). Ak má byť cieľom úprava právomocí sudcov, vo vzťahu k moderácii trestných sadzieb, je potrebné prijatie nového inštitútu, alebo zmena toho súčasného (pomocou novely, ktorá by legislatívne konformným spôsobom rozšírila zákonnú možnosť aplikácie mimoriadneho zníženia trestu aj na prípady, ktoré nespádajú pod kategórie uvedené v § 39 Trestného zákona za stavu *de lege lata*).

V súvislosti s riešenou problematikou nemožno nespomenúť pôvodcu skúmaného javu – prísnosť trestných sadzieb. Ako bolo spomenuté v úvode príspevku, určovanie trestnej politiky je výlučnou právomocou každého štátu. Záleží od hodnotových kritérií politickej moci, ako aj odrazu spoločenskej atmosféry. Dôvodová správa k Trestnému zákonu prijatému v roku 2005 pokladala za jeden zo svojich cieľov humanizáciu trestného práva a „otvorenie“ vybraných trestných sadzieb na účely ich prehodnotenia, respektíve zmiernenia. Výsledok? Mnohé trestné sadzby sa nielenže neponížili, ale sa dokonca navýšili. Je vecou zákonodarcu, aby po dôslednom vyhodnotení súdnej praxe v otázkach ukladania trestov vyhodnotil opodstatnenosť výmery vybraných trestných sadzieb a „netlačil“ orgány činné v trestnom konaní a súdy, v záujme zachovania spravodlivosti pri ukladaní trestov, k nadmernému využívaniu inštitútu mimoriadneho zní-

ženia trestu mimo jeho účelu. Spravodlivosť musí byť možné v právnom štáte dosahovať zákonnými metódami.

Spravodlivosť je najvyššia cnosť. Snažme sa ju však dosahovať v súlade s právom. Preto aj právo musí byť spravodlivé.

Bibliografia

Pramene:

R 49/1978;

R 51/2014;

R 46/2017;

Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva Patrascu v. Rumunsko (7600/09);

Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva Puškášová v. Slovenská republika (5011/20);

Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva Schenk v. Švajčiarsko (10862/84).

Literatúra:

BURDA, E./ČENTĚŠ, J./KOLESÁR, J./ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel.* Praha: C. H. Beck, 2011;

PIROŠÍKOVÁ, M.: *Právo na prerokovanie vecí v primeranej lehote v judikatúre ESLP*, s. 6 Dostupné na https://ja-sr.sk/files/Pravo_na_prerokovanie_veci_v_primeranej_lehote_v_judikature_ESLP.pdf;

RADBRUCH, G.: *O napětí mezi účely práva.* Praha: Wolters Kluwer, 2013.

Peter Mach

K MOŽNOSTI ZAVEDENIA ZVÝŠENEJ NÁHRADY ŠKODY¹

Abstrakt: V právnom poriadku Slovenskej republiky sa priznáva pri deliktach náhrada škody v jej preukázanej výške. Naproti tomu v rímskom práve mal poškodený pri delikte krádeže či pri donútení právo na štvornásobok škody a aj pri delikte bezprávneho poškodenia cudzej veci mohol poškodený vysúdiť viac, ako bola hodnota veci v čase vzniku škody. Autor príspevku navrhuje zaviesť možnosť fakultatívneho zvýšenia náhrady škody do Občianskeho zákonníka.

Kľúčové slová: škoda – náhrada škody – výška škody – pokuta – delikt – priestupok – trestný čin

Abstract: According to the law of Slovak republic any awarded compensation in case of civil delinquency is equal to the proved damage. In contrary, Roman law provided quadrupled damages to the injured party in case of theft or duress, and even in the case of unlawful damage could the plaintiff gain more than the value of the thing in the time when the damage was caused. The author of the paper proposes to amend the Civil Code with the faculty to increase the compensation.

Keywords: damage – compensation of damages – amount of damages – penalty – tort – misdemeanour – crime

Rímske deliktne právo je často chápané ako predchodca dnešnej zodpovednosti za škodu. Predovšetkým *damnum iniuria datum* pracuje s pojmami, ktoré sa skúmajú v slovenskom občianskom práve pri spore o náhradu škody podľa úpravy všeobecnej zodpovednosti za škodu.² Protiprávnosť kona-

---

¹ Článok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

² K súvislostiam so slovenským trestným právom pozri MACH, P.: Rímske *damnum iniuria datum* a znaky skutkovej podstaty trestného činu v modernom práve. VLADÁR, V. (ed.): *Rímsko-kánonické východiská slovenského a európskeho verejného práva. Zborník z konferencie Katedry rímskeho a cirkevného práva uskutočnenej 25. septembra 2020 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave v rámci medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni*. Praha: Leges, 2020, s. 89–98.

nia škodcu, otázka zavinenia,³ príčinná súvislosť medzi konaním a vznikom škody, nutnosť preukázania zmenšenia majetku poškodeného, ako i okolnosti umožňujúce vyhnúť sa zodpovednosti (nutná obrana a krajná núdza), majú ideový pôvod v rímskom práve, i keď v detailoch právnej úpravy nájdeme aj rozdiely.

Krádež (pôvodne rímsky súkromnoprávny delikt *furtum*) sa dnes v podstate presunula do sféry verejného práva podľa závažnosti buď ako priestupok podľa § 50 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, alebo ako trestný čin podľa § 212 Trestného zákona. V oboch prípadoch je možné priznať poškodenému v rámci trestného či priestupkového konania aj náhradu škody krádežou spôsobenej v spojenom (adhéznom) konaní. V prípade, že príslušný orgán náhradu neprizná (alebo ju prizná len čiastočne), odkáže poškodeného na civilný súd, ktorý postupuje podľa pravidiel o zodpovednosti za škodu (§ 420–450 Občianskeho zákonníka). Obdobne sa presunuli do verejného práva rímske pretorské delikty lúpež (*rapina*, § 188 TZ), podvod (*dolus*, § 221 TZ), či donútenie (*metus*, § 189 a 190 TZ).

Osobná urážka (*iniuria*) je dnes tiež, okrem priestupku či trestného činu, považovaná aj za zásah do práva na ochranu osobnosti urazeného. S tým potom môže byť spojená náhrada nemajetkovej ujmy v zmysle § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka alebo aj náhrada škody podľa § 15 Občianskeho zákonníka.

Pri podrobnejšom pohľade na rímske právo a dnešnú právnu úpravu takýchto konaní vystupuje do popredia jeden zaujímavý rozdiel. Antika do veľkej miery vychádzala v ústrety poškodenému, ktorému, ako si ukážeme, nebola obvyčajne priznávaná len prostá náhrada preukázanej škody, ale aj vyššie odškodnenie, čo sprvu, pri tranzícii právnej paradigmy, azda súviselo so snahou uchláholiť ho, a tým predísť fyzickej odplate. Naopak slovenský právny poriadok akoby úzkostlivo dbal na to, aby ktorákoľvek osoba (s výnimkou samotnej Slovenskej republiky)⁴ nezískala nič takpovediac nezaslúžene, a preto aj pri náhrade škody (či lepšie povedané ujmy) nepočíta s možnosťou, že by sa obeti (poškodenému) priznalo viac, než je zistená skutočná škoda.

---

³ Q.v. ANTALOVÁ, B./VRANA, V.: Protiprávnosť (*iniuria*) a zavinenie ako základné predpoklady zodpovednosti za delikt *damnum iniuria datum* podľa *lex Aquilia*. In *Acta Iuridica Cassoviensia*. Vol. 25 (2004), s. 5–10. K tomuto deliktu tiež ďalšia spisba B. Antalovej.

⁴ Q.v. §§ 135, 456 a 462 Občianskeho zákonníka.

Je zrejmé, že zaradením takýchto (aj) pre spoločnosť škodlivých činov do trestného či priestupkového zákona zákonodarca demonštruje snahu aktívne ich potláčať, čo na jednej strane čiastočne odbreňuje poškodeného od nutnosti viesť vlastné vyšetrowanie či vyhľadávanie páchatela, čo by za neho mal urobiť štátny orgán. V tomto smere je postavenie poškodeného oproti antike rozhodne lepšie⁵ a naopak, páchatel je vystavený intenzívnejšiemu záujmu štátnych orgánov, najčastejšie policajných zložiek.

Na druhej strane akýkoľvek trest uložený páchatelovi stráca presunom do práva verejného priame prepojenie na záujmy poškodeného, a tomu tak zostáva len náhrada priamej majetkovej škody, teda obyčajne náklady na opravu veci (e.g. vylámaných vstupných dverí), trhovú (všeobecnú) hodnotu veci zničenej či ukradnutej, či tabuľkovú náhradu za škodu na zdraví. Avšak pokojný život a súkromná sféra poškodeného sú spravidla okrem samotného zmenšenia majetku zasiahnuté už samotným jeho vedomím, že páchatel porušil jeho vlastnícke či iné práva. Poškodený predsa neprišiel len o majetok, ale aj o pocit bezpečia a súkromia, v neposlednom rade tiež riešenie takejto škody vyžaduje vynaloženie času a životnej energie. Je na zváženie, či je tento moment podľa mienky poškodených dostatočne vyvážený vedomím, že páchatel bol potrestaný, najčastejšie peňažnou pokutou (priestupok) alebo odňatím slobody, aspoň podmieneným (trestný čin). Pri hľadaní odpovede by bolo vhodné urobiť príslušný sociologický výskum a riadne ho vyhodnotiť aj so zisťovaním vnímania dostatočnosti trestu pri rozličných skutkových a vzťahových konšteláciách.

Napriek absencii dôkladného výskumu v tomto smere si dovoľujeme pracovať s hypotézou, že aj po objasnení deliktu, potrestaní páchatela a nahradení škody páchatelom poväčšine v poškodených zostáva nespokojnosť, pocit krivdy a nespravodlivosti. Okrem toho si treba uvedomiť, že poškodený je pri štatistickom pohľade v nepríjemnej nevýhode, keďže sa v dnešnom stave vecí reálne nedá objasniť každý takýto delikt. A aj keď sa časť z nich objasniť podarí, nie vždy je usvedčený páchatel solventný a nahradí škody. Preto pri štatistickom nazeraní je poškodený (na ktorého majetok sa opakovane dejú útoky, ako je to dnes bežné napríklad pri rekreačných chatách) v podstate v celkovej strate, ktorú mu nemá kto nahradiť.⁶ A po-

⁵ Poškodený musel sám vypátrať a potom žalovať páchatela a plne ho ťažilo aj dôkazné bremeno.

⁶ Na protiargument, že rozumný hospodár má aj poistenie pre prípad škôd vzniknutých protiprávnym činom, je treba odpovedať, že aj príslušné poistné je potom len vynúte-

kiaľ uvažujeme o majetkovej kriminalite typu krádeže či podvodu, páchať sa v tomto zmysle dostáva zasa do určitej výhody, pretože ak je usvedčený hoci aj pri polovici svojich protiprávnych činov, dá sa predpokladať, že pri zvyšku si bez akejkoľvek sankcie môže výnos z protiprávnej činnosti ponechať. Tento výnos môže dokonca vyvážiť aj dopady prípadnej sankcie, ktorá môže mať napríklad povahu (len) podmieneného trestu.

Najmä z toho dôvodu je vhodné hľadať cesty, ako upraviť trestnú politiku štátu tak, aby zostal, okrem verejného trestu, určitý priestor aj na ďalšie sankcie súkromnoprávne. Ako najvhodnejšie sa nám javia súkromné sankcie majetkového charakteru.⁷ Rímskoprávne deliktné právo sa ponúka ako inšpirácia.

Rímske *furtum*, teda súkromný delikt krádeže, bol právne skonštruovaný tak, že pri naplnení jeho skutkovej podstaty nastalo viacero právnych následkov. Necháme teraz bokom, že v najstaršom období rímskeho práva sa zlodej dokonca mohol stať otrokom okradnutého⁸ či byť usmrtený; nazrime do obdobia klasickeho práva.

Rovnako ako v slovenskom pozitívnom práve nenastal ten následok, ktorý si časť laickej verejnosti s krádežou spája – teda zlodej sa nestal vlastníkom ukradnutej veci. Zlodej sa typicky dostával do pozície zlomyseľného, vadného, neoprávneného, ale pritom vlastného držiteľa ukradnutej veci. To mu umožňovalo s vecou reálne nakladať, aj ju speňažiť, ale z kupujúceho nedokázal urobiť vlastníka, a to dokonca ani neskorším vydržaním, keďže ukradnutá vec mala z hľadiska práva osobitnú kvalitu (tu právnú vadu) – *furtivitu*, ktorá vylučovala vydržanie veci.⁹ Nás teraz viac zaujímajú následky vo sfére právnych prostriedkov pre okradnutého (respektíve vlastníka veci, keďže nemuselo ísť o totožné osoby). Jednak mohol vlastník

---

ným výdavkom. To isté platí o kamerových systémoch a iných bezpečnostných opatreniach.

⁷ Podľa platnej právnej úpravy sa uplatňujú ako sankcie v súkromnom práve v podstate len úrok z omeškania (eventuálne poplatok z omeškania) a v prípade zmluvných záväzkov ešte zmluvná pokuta.

⁸ Inst. Gai 3,189.

⁹ Ide o úpravu podľa *lex Atinia*, ktorá týmto osobitným spôsobom chránila vlastníka ukradnutej veci pred stratou vlastníctva, kým sa vec nedostala späť do jeho držby. Nevýhodou pre právnú istotu ostatných občanov bolo, že aj napriek dobromyseľnosti všetkých nasledujúcich nadobúdateľov veci zostávala oddelená držba a vlastníctvo hnutelnej veci.

veci uplatniť štandardnú *rei vindicatio* proti aktuálnemu držiteľovi,¹⁰ a tak sa domôcť jej vydania. Špecifickou pre prípad krádeže však bola možnosť uplatnenia *condictio furtiva*, ktorá vlastníkovi veci patrila vždy proti zlodejovi, a požadovalo sa ňou zaplatenie hodnoty veci. Išlo o žalobu obligáčnú, ktorú radíme k žalobám z bezdôvodného obohatenia. Kondikcia vyplývala v podstate z toho, že zlodej sa obohatil na úkor vlastníka ukradnutej veci, a v okamihu krádeže sa dostal do omeškania s jej vrátením. Preto zlodej zodpovedal bez ohľadu na to, že vec v čase začatia sporu už nemal u seba alebo dokonca vec ani neexistovala. To bola spravidla výhoda oproti reivindikačnej žalobe, bol však potrebný dôkaz o tom, že žalovaný vec ukradol. S ohľadom na charakter oboch žalôb (žiadalo sa vydanie veci či jej hodnota) nemohol vysúdiť vec dvojmo, úspech s jednou žalobou tak vylučoval druhú.¹¹

Pre naše hľadanie uspokojivého riešenia je však ešte zaujímavejšia druhá žaloba, ktorá sa tiež rodila samotným dokonaním krádeže – *actio furti*. Bola to penálna žaloba, ktorou sa od zlodēja žiadala pokuta v určenom násobku hodnoty ukradnutej veci. Aktívne legitimovaný bol okradnutý, za ktorého sa považoval obyčajne držiteľ veci, ktorému bola vec odcudzená, prípadne aj okradnutý detentor, ak zodpovedal za stratu veci. Žalovaný zlodej bol po svojom usvedčení odsúdený na zaplatenie štvornásobku či dvojnásobku hodnoty ukradnutej veci, a to žalobcovi.¹² Tu vidno výrazný sankčný charakter žaloby, keď zlodej nielen nahrádzal škodu (takáto reštitúcia sa predsa dosahovala už cez *rei vindicatio* či *condictio furtiva*), ale bol pokutou vcelku citelne potrestaný, a navyše bol v dôsledku odsúdenia postihnutý infámiami.¹³ Čo je zvlášť potrebné zdôrazniť – príjemcom pokuty bol samotný žalobca, teda okradnutý. Rimanom sa zdalo prirodzené, že žalobca túto pokutu získal ako následok porušenia jeho práva na pokojnú držbu majetku. Tento výpočet pokuty mal podľa nás určitý odstrašujúci efekt na potenciálneho zlodēja, ktorý vedel, že po preukázaní krádeže sa

¹⁰ Teda proti samotnému zlodejovi, ak si vec ponechal, alebo proti komukoľvek, do držby koho sa vec dostala.

¹¹ Q.v. D. 13,1 De conditione furtiva. Bližšie k žalobám súvisiacim s krádežou pozri ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. New York: Oxford University Press, 1996, s. 932–945.

¹² Inst. Gai 3,189–190. Q.v. D. 47,2 De furtis.

¹³ Tento viac-menej už verejnoprávny zásah do cti páchatela je v rôznych podobách prítomný aj v dnešnom práve.

zmenší aj jeho majetok; pre okradnutého zasa išlo o určitú satisfakciu, ktorou sa v podstate zlodej vykupoval za nepríjemnosti spojené s krádežou.

Takisto sa dá hľadať inšpirácia v delikte *damnum iniuria datum*, pri ktorom *actio legis Aquiliae* viedla k odsúdeniu žalovaného škodcu na zaplatenie pokuty vo výške hodnoty veci. Táto hodnota veci sa však nezisťovala podľa okamihu vzniku škody (respektíve protiprávneho činu), ale išlo o najvyššiu hodnotu, ktorú zničená vec mala v priebehu posledného roka¹⁴ či posledných 30 dní¹⁵ pred spáchaním deliktu. Žalobca tak mal uľahčenú úlohu pri preukazovaní výšky škody a navyše mu patril prípadný rozdiel v prípade, ak v čase deliktu už bola hodnota veci nižšia.

Ešte na dokreslenie rímskoprávneho myslenia uvedieme ako príklad žalobu z donútenia (*actio quod metus causa*), pri ktorej sa uplatňovalo pravidlo, že ten, kto si násilím vynútil určitý právny úkon na škodu iného, bol donútený na zaplatenie (vrátenie) až štvornásobku skutočne vzniknutej škody, ak túto škodu pred začatím sporu nenahradil.¹⁶

Domnievame sa, že určitá buď paušalizovaná, alebo od výšky preukázanej škody sa odvíjajúca náhrada za ťažko preukázateľné, nevyčísliteľné alebo rýdzo subjektívne pociťované ujmy, ku ktorým prirodzene môže dochádzať u poškodeného, v slovenskom právnom poriadku citeľne chýba. S ohľadom na sociálne tradície nášho práva by azda nateraz postačovalo, keby sa zaviedol obdobný typ zvýšenej zodpovednosti aspoň u tých škodcov (páchateľov), ktorí úmyselne¹⁷ spôsobujú škodu (podľa predpisov súkromného práva), dopúšťajú sa úmyselných priestupkov (prípadne aj iných správnych deliktov) alebo trestných činov.

Takto zvýšenú náhradu škody by bolo možné páchatelovi priestupku uložiť v rámci postupu podľa § 70 ods. 2 zákona o priestupkoch. S ohľadom na to, že povinnosť náhrady škody ukladá správny orgán a nie súd, by bolo zrejme namieste, aby mal v takom prípade buď správny orgán striktnejšie medze, o koľko by smel navýšiť náhradu oproti spoľahlivo zistenej výške škody, a/alebo aby mal páchatel priestupku možnosť obrátiť sa na

---

¹⁴ Delikt podľa prvej kapitoly Akvíliovho zákona, teda zabitie otroka alebo štvornohého stádového zvierata.

¹⁵ V prípade zranenia otroka alebo štvornohého stádového zvierata, alebo spálenia, zlomenia či zničenia inej veci, podľa tretej kapitoly Akvíliovho zákona.

¹⁶ Q.v. D. 4,2 Quod metus causa gestum erit.

¹⁷ V závislosti od subjektívnej stránky u páchatela sa určovala výška náhrady škody aj v uhorskom práve. Q.v. LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava: Iura edition 2002, s. 500.

civilný súd s návrhom na moderáciu tohto výroku.¹⁸ Riešenie sporov súkromnoprávneho charakteru je totiž správnym orgánom u nás zverované len výnimočne.

V rámci trestného konania by mohol túto súkromnoprávnu náhradu (niekedy až charakteru súkromnej pokuty) ukladať trestný súd v zmysle § 164 písm. a) Trestného poriadku. V prípade trestného aj priestupkového konania by sa na určenie sumy takto zvýšenej náhrady uplatňoval súkromnoprávny predpis. Občiansky zákonník by bol prirodzene hmotnoprávnym základom aj pre prípady všetkých civilných konaní o náhradu škody, ktoré by sa začali žalobou z iniciatívy poškodeného bez predchádzajúceho výroku o vine páchatela (všetky úmyselne spôsobené majetkové škody, pri ktorých nešlo zároveň o verejnoprávny delikt alebo tento nebol preukázaný), alebo po odkázaní poškodeného na civilný súd.

Pri tomto náčrte možnej zákonodarnej iniciatívy zostáva vyriešiť kľúčovú otázku výšky náhrady (súkromnej sankcie) – aký spôsob výpočtu by mal zákon stanoviť a na základe akých kritérií by mal súd (výnimočne správny orgán) zvýšenú náhradu priznávať. V aktuálnej spoločenskej situácii sa javí ako vhodné neustanovovať toto zvýšenie ako obligatórne, ale ponechať ho na úvahu súdu (a viazať ho na návrh žalobcu).

Výraznou, až paradigmatickou zmenou je už samotná možnosť priznávať ako náhradu vyššiu než preukázanú škodu. Výška tejto prémie pre poškodeného by mohla byť napríklad ohraničená dvojnásobkom preukázanej škody, čo sa môže javiť ako primerané s ohľadom na jej dvojaký účel (náhrada ťažko kvantifikovateľnej a dokázateľnej ujmy na jednej strane; bežné funkcie trestu na strane druhej). Pre prípady nízkych škôd by do úvahy mohlo pripadať určenie hornej hranice nad dvojnásobok preukázanej škody. Príslušné sumy je možné prenechať na určenie vládne nariadeniu. Napríklad by bolo možné ustanoviť, že horná hranica určená ako dvojnásobok preukázanej škody nesmie byť nižšia ako 200 EUR. Teda aj v prípade nízkych majetkových škôd by poškodený mohol získať reálnu (nielen symbolickú) náhradu za utrpené nepohodlie rôzneho druhu.

Všetky navrhované zmeny podliehajú okrem požiadavky politickej prichodnosti aj ďalšej odbornej diskusii na akademickej pôde alebo v legisla-

¹⁸ V mnohých prípadoch by však bola aplikovateľná aj peňažná moderácia podľa § 192 Správneho súdneho poriadku.

tívnom procese. My sme sa pokúsili stručne naznačiť nedostatky aktuálnej právnej úpravy a ukázať možnosť inšpirácie rímskoprávnou úpravou.

Návrh zmeny zákona umožňujúcej priznanie náhrady škody vo výške presahujúcej škodu preukázanú

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov sa dopĺňa o § 450a, ktorý spolu s nadpisom znie:

Zvýšenie náhrady

§ 450a

(1) Súd môže z dôvodov hodných osobitného zreteľa na návrh poškodeného priznať náhradu škody vo výške presahujúcej preukázanú škodu podľa § 442 ods. 1. Zvýšenie možno vykonať iba vtedy, ak bola škoda spôsobená úmyselne.

(2) Náhradu možno zvýšiť najviac na dvojnásobok preukázanej výšky škody. Vykonávací predpis ustanoví sumu, do výšky ktorej môže súd zvýšiť náhradu aj nad dvojnásobok preukázanej výšky škody, alebo ak výšku škody nemožno určiť.

(3) Súd pri zvýšení náhrady škody prihliada na osobné a majetkové pomery osoby, ktorá škodu spôsobila; prihliadne aj na pomery osoby, ktorá bola poškodená, a na odhadovanú mieru zásahu do jej oprávnených záujmov.

(4) Rovnaké zásady sa použijú, ak je rozhodovanie o výške náhrady škody zverené inému orgánu než súdu.

Vladimír Vrana

POZNÁMKY K NIEKTORÝM VYBRANÝM OTÁZKAM PRÁVNEJ ÚPRAVY PÔŽIČKY V RÍMSKOM, KÁNONICKOM A PLATNOM OBČIANSKOM PRÁVE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá vybranými otázkami právnej úpravy súkromnoprávneho inštitútu pôžičky (*mutuum*) v rímskom súkromnom práve s ich selektívnou komparáciou vo vzťahu k obdobnému právnemu zakotveniu v kánonickom práve, uhorskom práve až po súčasne platnú právnu úpravu pôžičky v slovenskom zákonodarstve. Osobitne pritom analyzuje zložitú problematiku chápania úžery v práve – najmä pri uzavretí peňažnej pôžičky a z toho vyplývajúcich (právnych, ekonomických a sociálnych) konzekvencií v celej spoločnosti, ale aj v sociálno-ekonomickom postavení obyvateľstva. Jej súčasťou bola aj relatívne komplikovaná rímskoprávna regulácia úrokovej miery.

Kľúčové slová: pôžička – úžera – zmluva – veriteľ – dlžník – exekúcia – úrok

Abstract: The contribution is concerned with selected questions of legal regulation of private-law institute loan (*mutuum*) in Roman private law with its discriminative comparison to the relation towards similar legal fixing point in Canon law, Ugrian law till nowadays, modern legal regulation of loan contract in Slovak legislation not omitting. Special attention is focused on analyse of complicated problematics of comprehension of usury in law – predominantly at the point of conclusion monetary loan and from its consequential multifarious (legal, economic and social) consequences in the whole society, but also in social-economical emplacement of population. Its component was also relatively complicated Roman-law regulation of adjustment of interest rate.

Keywords: loan – usury – contract – creditor – debtor – execution – interest

Úvod

Zmluvné vzťahy, ktorých základom bolo požičiavanie peňazí na právnom podklade uzavretia (neformálnej) zmluvy o pôžičke, či už medzi priateľ-

mi, susedmi alebo dokonca úplne cudzími ľuďmi, predstavovali od historického úsvitu dejín ľudského pokolenia, z hľadiska právnej regulácie určitú výzvu pre konkrétneho zákonodarcu stanoviť jej právne, ekonomické a sociálne „mantinely“, respektíve rámce. „Vynájdenie“ peňazí ako obeživa znamenalo v pravom zmysle slova začiatok novej dejinnej etapy ľudských dejín. Logickým vyústením tejto skutočnosti bolo aj to, že so spotrebovaním peňazí jednotlivcami úmerne tomu súčasne rástla a zvyšovala sa potreba poskytovania úveru, pôžičiek.

1 Rímske právo

Je všeobecne akceptovanou skutočnosťou, v právnickej obci, notoriou, že v nijakej oblasti rímskeho súkromného práva sa neprejavila tak mohutne činorodá, tvorivá, vnútorne logicky dokonalá a precizovaná práca rímskej jurisprudencie ako v oblasti obligačného práva – okrem iného aj kreovaním stanoveného systému jednotlivých zmlúv v oblasti dôvodov vzniku záväzkov z kontraktov. Keďže navyše rímske právo, možno presnejšie justiniánski kompilátori (často sa uvádza aj samotný Justinián), radi pracovali s numerickými symbolmi, v tomto prípade číslom štyri, tento svoj „numerický“ odkaz nám zanechali v súvislosti s kreovaním tzv. princípu typovej viazanosti kontraktov, ktoré, ako je už zrejmé, rozdelili do uvedených bazálnych štyroch kategórií – verbálne, literárne, reálne a konsenzuálne. Pre vznik reálnych kontraktov bola síce potrebná aj dohoda zmluvných partnerov, ale tá sama osebe nepostačovala – obligatórne muselo dôjsť aj k realizácii odovzdania a prijatia veci. Z tohto dôvodu akákoľvek (konsenzuálna) dohoda medzi zmluvnými partnermi, ktorú súčasne nesprevádzalo odovzdanie veci a jej prijatie, právo považovalo iba za tzv. zmluvu o budúcej zmluve.¹

Bezpochyby najdôležitejším, aj právne, aj hospodársky, bol reálny kontrakt pôžičky (*mutuum*),² a to od čias kráľovského Ríma až po justiniánske obdobie. Jej bazálnu podstatu popísal klasický rímsky právnik Gaius vo svojich *Institutiones*. Konkrétne išlo o reálny, jednostranný, bezodplatný kontrakt, pri ktorom *creditor* odovzdal debitorovi do vlastníctva určitú

---

¹ *Pactum de contrahendo*.

² Latinský termín *mutuum*, pochádzajúci zo slovného spojenia *ex meum tuum est*. Q.v. Paul. D 12,1,2,2.

zastupiteľnú vec a dlžník sa zaviazal vrátiť veriteľovi vec rovnakého množstva, druhu a kvality v dohodnutom termíne.

Amicitia, priateľstvo zohrávalo v tých časoch podstatne dôležitejšiu úlohu v medziľudských vzťahoch, ako je to dnes. Bolo chápané ako trvalý vzťah založený na vernosti, poctivosti, ktorej základom bolo „puntičkárske“ splnenie nielen tých zmluvných, právnych povinností, ale predovšetkým tých právom nesankcionovaných. Podstatu tejto myšlienky vystihol aj Cicero: *Omnia [...] alter pro altero suscipiet [...] sine amitia vitam esse nullam, si modo velint aliqua ex parte liberaliter vivere.*³ Stať si za svojím slovom a predovšetkým dodržať ho za každých podmienok a situácií, bolo základným článkom kódexu cti a vážnosti každého rímskeho občana.

Niekedy však dokonca aj poskytnutie peňažnej pôžičky bez akýchkoľvek úrokov sa mohlo udiť výlučne z altruistických dôvodov. Pôžička bez pripojenia úrokov prichádzala do úvahy najmä v tých situáciách, keď jej poskytovateľ chcel získať politický vplyv, všeobecnú lojalnosť alebo vytvoriť u príjemcu pocit závislosti na ňom. Naopak, prejavom priateľstva bolo poskytovanie peňažných pôžičiek na krátke obdobie zásadne bezúročne s cieľom umožniť dlžníkovi, aby si takýmto spôsobom vykryl dočasnú, momentálnu likviditu a uvedený prejav fyzického uskutočnenia remuneračie vytvárali obsah priateľskej služby veriteľa.⁴

Z hľadiska naplnenia jednotlivých predpokladov skutkovej podstaty pôžičky sú známe viaceré signifikantné a určujúce prípady a rozhodnutia pre právnu prax, analyzované rímskou právnou vedou, či už právnikom Afrikánom⁵ – kontroverzia s právnikom Juliánom o tzv. dohodnutej pôžičke, pri ktorej sa už existujúci dlh premenil na základe konsenzu na pôžičku; možnosť premeny (okrem iného aj problém chápania *datio* – odlišné stanoviská právnikov Juliána a Ulpiána) príkaznej zmluvy medzi tými istými osobami na *mutuum* a ich právne následky; názor konzervatívneho právnika Ulpiána⁶ o akceptácii, okrem klasického typu pôžičky, aj tzv. úve-

³ Cic., *Amic.* V slovenskom preklade Bratislava: Vydavateľstvo Tatran, 1980, s. 22 a 82.

⁴ Q.v. ANTALOVÁ, B.: *Conventio a datio rei* – predpoklady vzniku pôžičky v rímskom práve. In HIŠEMOVÁ, T./KMECOVÁ, D. (eds.): *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018, s. 11n.

⁵ Q.v. HAUSMANINGER, H./BLAHO, P.: *Praktické prípady z rímskeho práva*. Bratislava: MANZ, 1998, s. 120.

⁶ *Ibid.*, s. 116.

rového príkazu,⁷ pri ktorom príjemca pôžičky dostal peniaze od debitora poskytovateľa pôžičky; či nakoniec uznanie tzv. *contractus mohatrae* ako ďalšieho relevantného typu pôžičky⁸ právnikmi Ulpianom a Nervom Starším. Ďalším „neuralgickým“ bodom pri pôžičke bola potencionálna možnosť stanovenia úrokov veriteľom.

V dejinách všeobecne úvahy, diskusie o (zákaze) úzere(y) „otvoril“ aj jeden z najvýznamnejších predstaviteľov gréckej filozofie Aristoteles, keď konštatoval, že „... žiadať peniaze za kravu je spravodlivé, pretože krava dáva mlieko“. Ibaže peniaze samy osebe sú akoby čisté, sterilné a neposkytujú nič – z tohto dôvodu je nespravodlivé požadovať peniaze za peniaze. Aristotelov argument však znie skôr ako racionalizácia emočnej reakcie, a nie ako logický argument. Aristoteles nenávidel dlh a jeho ničivú silu, požičiavanie peňazí nazýval „nechutným povoláním“ a veriteľov prirovnával k pasákom.⁹

V rímskom štáte a právnom systéme nachádzame stopy právnej regulácie výšky úrokov pri uzavretí pôžičky už v „základnom zákone“, alfe a omega rímskej *societas* – *Lex duodecim tabularum*. Podľa jej ustanovení sa po prvýkrát zásadným spôsobom regulovala výška úrokovej sadzby. Z jednotlivých jej dodnes zachovaných častí o tom síce nemáme priamy dôkaz, ale nepriamo nás o jej uzákonení, hoci miestami trochu pesimisticky, informuje Tacitus:¹⁰

*Sane vetus urbi faenebre malum et seditio num discordiarumque creber-
rima causa eo que cohibebatur antiquis quoque et minus corruptis mo-
ribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum „ne quis unciario faenore
amplius exerceret“; cum antea ex libidine locupletium agitavetur; dein
rogatione tribunicia ad semuncias redactum, postremo vetita versura.
Multisque plebi scitis obviam itum fraudibus quae toties repressae miras
per artes rursus oriebantur.*

Ako vidieť, už Tacitus, vtedajší svedok rímskych politických turbulencií v 1. storočí po Kr. konštatuje, že „... zlo pochádzajúce z pripojenia úrokov

---

⁷ Synonymne aj tzv. poukázanej pôžičky.

⁸ Q.v. HAUSMANINGER, H./BLAHO, P.: *Praktické prípady z rímskeho práva*. Bratislava: MANZ, 1998, s. 118.

⁹ Q.v. STEINMETZ, G.: *Najbohatší muž všetkých čias. Život a doba Jakoba Fuggera*. Žilina: Absynt, 2021, s. 132.

¹⁰ Tac., Ann. 6,16. V českom preklade Praha: Svoboda, 1975.

pri pôžičke bolo oddávna známe a bolo veľmi častým dôvodom verejného pohoršenia a nešvárov v spoločnosti, a tak z tohto dôvodu už naši predkovia držali v medziach výšku úrokov, aby tým prispeli k zachovaniu morálky a mravnosti. Preto ako prvé (zákonné) opatrenie, ktoré bolo prijaté, Zákon dvanástich tabúl zakazoval komukoľvek, aby vymáhal pri pôžičke viac než tzv. *foenus unciarum*, kým dovtedy bola výška úrokov podmienená alebo stanovená iba rozhodnutím požičiavateľa peňazí, bohatého veriteľa. Potom, postupne prijatými tributnými zákonmi,¹¹ bola výška úrokov ďalej zredukovaná, znížená na polovicu uvedenej sumy, až konečne pripojenie úrokov k pôžičke bolo úplne zakázané. Avšak tak často, ako bolo postupne prijatých množstvo plebiscít s cieľom minimalizovať podvodné správanie veriteľov pri stanovení výšky úrokov pri pôžičke, tak vždy a vždy sa prostredníctvom šikovných, vynaliezavých postupov veriteľov predmetné zákazy ďalej obchádzali a porušovali...“.

Od prijatia „Zákona zákonov“ sa teda rímsky štát jednak cieľavedome snažil regulovať úrokovú mieru pri pôžičke, so zreteľnou jej čo najnižšou fixáciou, a jednak trochu špecifickejšie chrániť neskúsené osoby (predovšetkým *filií in potestate*) pri uzatváraní peňažných pôžičiek s tretími osobami.¹² Na druhej strane však praktické uplatňovanie predmetnej regulácie naráža na dva bazálne princípy rímskeho súkromného práva – dôsledné rešpektovanie zmluvnej autonómie strán a (zatiaľ) nikým nepochybniteľnú autoritu *patris familias*. Ako príklad môžeme uviesť to, že rímske právo nikdy¹³ právnymi prostriedkami neregulovalo a nezasahovalo pri uzavretí napríklad kúpnej zmluvy ani nájomnej zmluvy – ak existoval zrejmy nepomer medzi plnením jednej zmluvnej strany voči svojmu obchodnému partnerovi, inými slovami, ak jedno plnenie nebolo „vyvážené“ primeraným protiplnením.

¹¹ Išlo pôvodne o plebiscitá. Po roku 286 pred Kr., prijatím *lex Hortensia*, získali *legis vicem optinet* a formálne sa označovali ako *leges*.

¹² K tomu bližšie pozri právnú problematiku, ktorá vyústila do prijatia *SC Macedonianum*, počas panovania cisára Vespasiána (69–79). Q.v. CROOK, J. A.: *Law and Life of Rome*. New York: Cornell University Press, 1984, s. 109n.

¹³ Až do prijatia kontroverzného rozhodnutia cisárov Diokleciána (284–305) a Maximiána (286–305) adresovaného v roku 285 egyptskému miestodržiteľovi Aureliovi Lupovi, ktorým sa zaviedol inštitút *laesio enormis* v rámci kúpnej zmluvy, inšpirovaný predovšetkým gréckou stoickou filozofiou a rozhodnutiami cisárov Hadriána (117–138) a Marca Aurelia (161–180). Cf. Cod. Iust. 4,44,2.

Samotný termín *foenus unciarum* vyvoláva však určité nejasnosti, pretože úrok vo výške 1/12 kapitálu môže byť interpretovaný právnymi romanistami rozlične – buď 8,33 %, alebo 10 %, no dokonca aj 83,3 % alebo 100 %. Nejasnosti ohľadom stanovenia maximálnej úrokovej miery pramenia z toho, že nevieme, či boli myslené ako mesačné alebo ročné a ak ročné, či vo vzťahu k 10 alebo 12 mesiacom.¹⁴ V prípade, že úžernický veriteľ prekročil stanovený limit, bol odsúdený platiť *poena quadrupli*. A hoci sa v roku 347 pred Kr., ako uvádza už spomínaný Tacitus (aj Titus Livius), miera úrokov znížila o polovicu (*foenus semiunciarium*), všedná prax bola očividne iná a dlžníci boli častokrát bez právnej ochrany, pretože už o päť rokov neskôr, v roku 342 pred Kr. došlo k prijatiu *lex Genucia*,¹⁵ z iniciatívy (pôvodom) plebejského konzula Lucia Genucia, ktorá ako keby vôbec nebrala zreteľ na existujúcu realitu a úroky bez ďalšieho absolútne zakázala.¹⁶

O tom, že predmetný zákon nedosiahol ciele, ktoré si jeho navrhovateľ predsavzal, je zrejmé a prax poskytovania peňažných pôžičiek dohodnutých so skrytými úrokmi veriteľmi pokračovala aj ďalej. Gaius vo svojich Inštitúciách 4,23 uvádza ešte prijatú *lex Marcia*, o ktorej však vieme konštatovať len to, že dlžníkovi, ktorý zaplatil veriteľovi neoprávnenú výšku úrokov pri peňažnej pôžičke, poskytovala na ich vrátenie samostatnú žalobu.

Mimoriadne turbulentné obdobie rímskych dejín, poznamenané predovšetkým tzv. občianskou vojnou alebo vojnou so spojencami medzi rokmi 90 až 88 pred Kr., opísal vo svojom diele *Bella civilia* aj rímsky občan gréckeho pôvodu Apiános z Alexandrie.¹⁷ Osobitne sa pritom venoval aj známej ozbrojenej revolte z roku 89 pred Kr., zachytávajúcej sociálne pnutie medzi veriteľmi a častokrát neplatiacimi dlžníkmi, najmä pri uzavretých zmluvách o peňažných pôžičkách: „A práve v tom čase vypukli v Ríme ne-

---

¹⁴ Q.v. MICHELS, A. K.: *The Calendar of the Roman Republic*. London: Oxford University Press, 1967, s. 64n.

¹⁵ *Lex Genutia de foeneratione*. V niektorých prameňoch sa mylne uvádza, že išlo o plebejského tribúna. Z pohľadu neskôr prijatej *lex Caecilia Didia* bol navrhnutý zákon považovaný za tzv. *lex saturna*, inými slovami, nezachovával vo svojich ustanoveniach monotematickosť – obsahoval totiž aj právnu úpravu verejného rímskeho práva.

¹⁶ Q.v. ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 162n.

¹⁷ Q.v. WHITE, H.: Introduction. In APPIAN: *Roman History. Books 1–8,1*. Cambridge: Harvard University Press, 1912, s. 63n.

pokoje medzi veriteľmi a dlžníkmi, ktorých podstatou bolo, že veritelia vyžadovali od svojich dlžníkov dlhované sumy aj s úrokmí, hoci dávne právo výslovne zakazovalo požičiavanie peňazí na úrok a dokonca ukladalo tým osobám, ktoré porušili predmetný zákon, pokutu. [...] Ale keďže čas ako keby dával zabudnúť na tieto zákony, zakazujúce branie úrokov, veritelia ich opätovne požadovali, odvolávajú sa na nepísané právne obyčaje. Na druhej strane dlžníci odkladali svoje platenie záväzkov, odvolávajú sa na obdobie práve vedenej vojny a občianskymi nepokojmi. Niektorí z dlžníkov sa dokonca obávali, že veritelia-úžerníci si začnú vymáhať svoje pohľadávky súdnou cestou a (ďalšími) pokutami. Mestský prétor Aulus Sempronius Asellio, ktorý mal v právomoci riešenie týchto sporov, keďže nebol schopný urovnať predmetné nepokoje pokojným presvedčaním, umožnil všetkým, aby si svoje sporné nárokové pohľadávky voči dlžníkom uplatnili na príslušných súdoch prostredníctvom žalôb, čo však opätovne skončilo nejednoznačným spôsobom, pretože príslušní sudcovia nevedeli, či majú uprednostniť zákony, alebo právne obyčaje. Veritelia, rozčúlení, že dávno nepoužívaný zákon sa vôbec berie na zreteľ, mestského prétora zavraždili (za bieleho dňa na rušnej rímskej ulici – v rímskom fóre...)“¹⁸

Zavraždenie rímskeho vyššieho úradníka bolo relatívne „nestrávitelným sústom“ aj pre rímsky senát, ktorý síce ponúkol vysokú odmenu za dolaenie vrahov, no vražda zostala nevyšetrená. Celé dianie v rímskom štáte v týchto hektických časoch odzrkadľovalo hlbokú finančnú krízu impéria, do ktorej sa dostalo hlavne kvôli výpadku z pravidelných daní vybraných z provincie Ázia. Výsledkom bolo nie neznáme zistenie, že niekedy drastické zákonné opatrenia jednak že nevedú k uspokojivej vnútro politickej situácii v štáte a tiež, že, paradoxne, častokrát sú naopak kontraproduktívne. Turbulentné obdobie rokov 90 až 88 pred Kr., ktoré bolo iba logickým vyústením neuspokojivej politickej a ekonomickej situácie, nevyriešenej ani legislatívnymi, bohužiaľ, dočasnými opatreniami bratov Gracchovcov, sa snažil svojimi ústavnými a zákonodarnými reformami napraviť L. C. Sulla.

¹⁸ Q.v. SAMPSON, G. C.: *The Collapse of Rome: Marius, Sulla and the First Civil War*. Barnsley: Pen & Sword Military, 2013. Bližšie k poňatiu právnej obyčaje v kánonickom práve pozri VLADÁR, V.: Právna obyčaj v Graciánovom dekrétu. In *Revue církevního práva*. Roč. 24 (2018), č. 1, s. 43–67 a VLADÁR, V.: Vplyvy *usus forensis Rotae Romanae* na sekulárne súdnictvo v ranom novoveku. In *Všehrd*. Vol. 100 (2019). Dostupné na: https://www.vsehrd.cz/clanek/vplyvy-usus-forensis-rotae-romanae-na-sekularne-sudnictvo-v-ranom-novoveku_d5d5c492-4d32-40ef-8cc0-fd9b3c577348.

Vo funkcii konzula spolu so svojim kolegom Q. P. Rufom v roku 88 pred Kr. inicioval prijatie *lex Cornelia Pompeia de feneratione*, na základe ktorej sa vlastne právny stav vrátil k starodávnejmu a asi aj kompromisnému inštitútu *foenus unciarum*.

Čo však nakoniec prevážilo, s menšími odchýlkami, bolo definitívne ustálenie úrokovej miery pri pôžičke na 12 % ročne (*centessimae usurae*) – stav, ktorý platil nielen počas ostatného obdobia republiky, ale až do justiniánskeho obdobia. Určitým extrémnym situáciám sa však predsa len nedalo vyhnúť.¹⁹ Cicero²⁰ nám však relatívne podrobne referuje o nepochybne zaujímavom prípade, ktorý sa odohral v roku 56 pred Kr. O čo vlastne išlo? Napriek všetkým možným zákonným, legislatívnym opatreniam a imanentnej snahe štátneho mechanizmu regulovať výšku úrokovej miery, aj keď v tomto konkrétnom prípade išlo o tzv. cudzí prvok, nerimanov, bolo možné, aby dvaja rímski bankári²¹ poskytli peňažnú pôžičku so stanovením úrokovej miery až na neuveriteľných 48 % pre dlžníka – mesto (mestskú radu) Salamis²² na ostrove Cyprus. Paradoxným dôvodom pre poskytnutie peňažnej pôžičky bola snaha mestskej rady Salamisu o doplatenie rímskeho miestodržiteľa (*praeses provinciae*) Publia Cornelia Lentula Spintera, aby v ich meste neubytoval rímskych legionárov počas zimného obdobia.

Po zrealizovaní vyplatenia peňazí začali siahodlhé právno-politické debaty o tom, či mestská rada musí vrátiť požičaný obnos aj s predmetným úrokom. Pravdepodobne počas neúspešného vyjednávania, ktoré sa zdĺhavo viedlo medzi veriteľmi a mestskou radou, jeden z rímskych bankárov pod hrozbou násilia zabránil *ordo senatorii* opustiť radnicu, a to až do času, kým nevyplatia dlhované peniaze. Výsledkom tohto násilného aktu bola smrť piatich radných zapríčinená vyhladovaním.

Príbehu však ešte nebol koniec. Dokonca ešte o päť rokov neskôr, keď sa v roku 51 pred Kr. stal M. T. Cicero miestodržiteľom provincie Kilíkiá, sa sám pokúšal o dosiahnutie kompromisu v predmetnej záležitosti – na-

---

¹⁹ Rímske pramene nám poskytujú viacero konkrétnych príkladov, jeden z nich uvádza i M. T. Cicero.

²⁰ Cic., Att. 6,1,5. V slovenskom preklade Bratislava: Tatran, 1980, s. 148n.

²¹ Marcus Scaptius a Publius Matinius.

²² Samotný ostrov Cyprus bol pripojený k rímskemu impériu v roku 58 pred Kr. a z administratívneho hľadiska sa stal súčasťou rímskej provincie Kilíkiá.

vrhoval zníženie úrokovej miery na 12 % (v súlade so zákonom), ale na druhej strane kompenzáciou pre bankárov malo byť zahrnutie medzitým navrhnutého úroku k základnému poskytnutému kapitálu.²³ Napodiv, aj tento pokus o zmier neústupný Scaptius zásadne odmietol. Ako napokon celá vec skončila, nám pramene neprezrádzajú. Naopak, za sýrskej dynastie Severovcov, presnejšie za Alexandra Severa (222–235), sa prijal zákon, ktorý osobám senátorského stavu zakazoval požíčovať (peniaze) na úroky. Čoskoro nato sa však striktnosť uvedeného opatrenia zmiernila a senátori mohli žiadať úroky – ale iba do 6 % (*usurae dimidiae centesimae*).²⁴

Kresťanskí cisári (vrátane Justiniana) neboli priaznivo naklonení k požíčavaniu peňazí za úrok zo zrejmeho dôvodu, a preto dochádza k celoplošnému obmedzeniu úrokovej miery na 6 % pre radových rímskych občanov a 4 % pre osoby senátorského stavu. Predsa však existovali aj zákonom potvrdené výnimky, osobitné koncesie pre profesionálnych bankárov, ktorí mohli požadovať úrok pri poskytnutých pôžičkách dlžníkom až do výšky 8 %.²⁵

Čo je možno pre niekoho paradoxné, osoby, ktoré by predmetné zákonné obmedzenie nerespektovali, respektíve ho (*rogatio*) svojím konaním porušovali, boli trestané uložením peňažnej pokuty.²⁶ Na možno „druhý“ pohľad je však táto skutočnosť jednoducho vysvetliteľná – ako všetky zákonné normy stanovujúce určité zákazy, ktoré boli prijímané v ranom období rímskeho práva, aj tzv. úrokové zákony patrili z hľadiska vnútorného členenia, podľa *sanctio legis*, medzi *leges minus quam perfectae*, teda medzi menej dokonalé zákony stanovujúce neplatnosť určitého konania.

Podľa klasického práva však dlžník nebol povinný zaplatiť veriteľovi úroky presahujúce zákonom stanovenú maximálnu výšku. Inými slovami, zmluva (aj s nezákonnými úrokmami) zostávala platnou, ale povinnosťou zaviazaného bolo vrátiť veriteľovi iba zákonnú výšku úrokov. V tejto súvislosti zaujímavý prípad uvádza neskoro klasický právnik Modestinus:

²³ V podstate išlo o tzv. skrytý anatocizmus.

²⁴ Cf. Cod. Theod. 2,33,4.

²⁵ ... *qui ergasteriis praesunt vel aliquam licitam negatiationem gerunt*. Nov. 136,4.

²⁶ Niečo obdobné existovalo aj pri zákonoch týkajúcich sa bezproblémového zásobovania obilím z rímskych provincií do srdca impéria (tzv. obilné zákonodarstvo).

Mod. D. 42,1,27

Praeses provinciae usuras usurarum condemnavit contra leges et sacras constitutiones ideoque lucius titius contra prolatam sententiam iniustam praesidis appellavit: quaero, cum non secundum legem titius provocasset, an exigi possit pecunia secundum condemnationem. Modestinus respondit, si sententiae certa quantitas continetur, nihil proponi, cur iudicati agi non possit.

Právnik Modestinus konkrétne konštatuje: „V rozpore so zákonmi a cisárskymi nariadeniami²⁷ miestodržiteľ (súdny rozhodnutím) prikázal (odsúdenému) platiť (aj) úroky z úrokov²⁸ a na tomto právnom základe sa Lucius Titius odvolal proti protiprávnemu (nespravodlivému) rozhodnutiu. Moja otázka je: môžu byť peniaze požadované na základe (prvého) rozhodnutia, pretože (Lucius) Titius nepodal svoje odvolanie v súlade so zákonom? Modestinus odpovedal, že ak bola v súdnom rozhodnutí uvedená konkrétna suma (peňazí), nič nebráni tomu, aby bola podaná žaloba smerujúca na vynútenie súdneho rozhodnutia“.²⁹

Niečo obdobné konštatuje aj ďalší fragment:

Ulp. D. 12,6,26,1

Supra duplum autem usurae et usurarum usurae nec in stipulatum deduci nec exigi possunt et solutae repetuntur, quemadmodum futurarum usurarum usurae.

Podobne, Ulpián dodáva „... úrok presahujúci dvojnásobne istinu (pôvodne dlhovanú sumu) a úrok z úrokov nemožno (platne) stipulovať alebo požadovať, a ak už došlo k jeho zaplateniu, môže sa vymáhať späť. Podobne je to aj pri (stanovení) úroku z budúcich úrokov“. Ako je teda zrejmé z vyššie uvedeného rozhodnutia, úroky z úrokov (anatocizmus) nebolo možné v súlade s právom zo strany veriteľa vymáhať. Jednoduchá cestou ako predmetný zákaz bolo možné obísť,³⁰ spočívala v kapitalizácii navrhovaných

---

²⁷ Pravdepodobne išlo o dekrét, mandát, respektíve edikt.

²⁸ Tzv. anatocizmus, *usurae usurarum*.

²⁹ *Actio iudicati*.

³⁰ Je však otázne, či predmetné konanie zmluvnej strany alebo dokonca oboch partnerov bolo možné interpretovať ako konanie *in fraudem legis*.

úrokov, inými slovami, v ich zahrnutí k základnej istine, kapitálu, ktorý tak mal byť naopak navýšený a vrátený veriteľovi (*anatocismus coniunctus*).³¹

Právny prostriedok, ktorý slúžil na dosiahnutie tohto cieľa, bol osobitný druh verbálneho alebo literálneho kontraktu nazývaného *versura*, ktorá svojím obsahom mala v podstate účinky novácie – spôsobu zániku záväzkov podľa civilného práva s modifikujúco-zrušovacím účinkom. Anatocizmus v rímskom práve úplne a definitívne zrušil až cisár Justinián. Právnik Marcián³² v tejto súvislosti pracuje s inou právnou fikciou: považuje takúto stipuláciu, ako keby bola zmluvnými stranami uzavretá iba základná stipulácia obsahujúca v sebe maximálnu úrokovú mieru, ku ktorej protizákonná časť (stipulácie) prevyšuje, prekračuje svojím obsahom, čo bolo dojednané. Zmluvná strana, dlžník tak musí iba tento „dodatok“ oddeliť od hlavnej stipulácie (ako keby ani nebol pripojený). Takáto interpretácia dohody strán by tak neporušovala svojím obsahom zmluvné povinnosti dotknutých strán – obzvlášť právo veriteľa nárokovať si vrátenie požičaného kapitálu. Inými slovami, pôžička a dojednanie úrokov prostredníctvom stipulácie považoval právnik za dva oddelené kontrakty.³³ Iný nadväzujúci fragment potom znie:

Marc. D. 22,1,29

Placuit, sive supra statutum modum quis usuras stipulatus fuerit sive usurarum usuras, quod illicite adiectum est pro non adiecto haberi et licitas peti posse.

Marcián teda konkrétne uviedol: „... vo všeobecnosti platí, že ak niekto stipuloval viac, než je stanovená zákonná výška úrokov alebo úroky z úrokov, (tento) protiprávny dodatok sa vôbec nemá brať do úvahy a (proti) žaloba môže byť (tak) podaná a smerovať na zaplatenie (iba) iba zákonnej sumy (dlhu).“ Právnik Paulus potom pokračoval slovami:

³¹ Q.v. ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 169.

³² Aelius Marcianus, pôsobiaci počas obdobia dynastie Severovcov – najmä Septimia Severa, Caracallu a Alexandra Severa.

³³ Q.v. ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 169.

Paul. D 22,1,20

Usuras illicitas sorti mixtas ipsas tantum non deberi constat, ceterum sortem non vitare.

Svoju mienku v tejto súvislosti predstavil aj neskoro klasický právnik Paulus – „Je iba samozrejmé, že protizákonný úrok kamuflovaný (a vymáhaný) ako istina, sa nedlhuje, ale právny nárok na vymáhanú istinu, nie je týmto dotknutý (ohrozený).“ Ak už bol excesívny, zákon prevyšujúci úrok dlžníkom zaplatený veriteľovi, ten si tento exces mal odrátať od pôvodného dlhovaného kapitálu. Ak ho dokonca prevyšoval alebo k jeho zaplateniu došlo na základe skutkového podstatného a ospravedlniteľného omylu – mohol byť žalobou súdne dlžníkom vymáhaný späť. Uvedené je zrejme z výroku právnika Ulpiana:

Ulp. D 12,6,26pr

Usurae supra centesimum solutae sortem minuunt, consumpta sorte repeti possunt, usurae, quae centesimam excedunt, per errorem solutae repeti possunt.

V poklasickom rímskom práve bolo neobmedzené navyšovanie úrokovej miery k základnej istine, kapitálu zastavené v tom okamihu, keď dlžníkom spätne zaplatená celková suma úrokov dosiahla výšku základného dlhovaného kapitálu.

2 Kánonické právo

V zásade možno konštatovať, že zákaz úžery, požičičavania peňazí na úroky kresťanstvo poznalo už zo Starého zákona³⁴ a aplikovalo sa na kresťanov od založenia Cirkvi. V 12. storočí prelomovým medzníkom boli uznesenia Druhého lateránskeho koncilu zvolaného v roku 1139 pápežom Inocentom II. (1130–1143), na ktorom práve problematika úžerníctva bola jednou z dôležitých tém diskusií. Významný kánonista, profesor Gratianus, pôsobiaci na univerzite v Bologni, inšpirujúc sa a vychádzajúc z ko-

---

³⁴ Q.v. Ex 22,25; Lev 25,36, Dt 23,20; Sir 29 etc.

mentárov cirkevného Otca Hieronyma³⁵ ku knihe proroka Ezechiela,³⁶ vo svojom diele *Concordia discordantium canonum* z roku 1140 konštatoval: „Niektorí si myslia, že úžera sa vzťahuje len na peniaze. Ale Boh považuje za úžeru všetky nároky veriteľa, ktorými si uplatňuje (právo na) viac; inými slovami (dlžník) nemusí dať viac ako dal (veriteľovi).“³⁷ V roku 1187 pápež Urban III., odvolávajúc sa na Nový zákon, konkrétne Evanjelium podľa Lukáša, dokonca prehlásil úžeru za smrteľný hriech.³⁸ Dante potom vo svojej Božskej komédii úžerníkom „nezostal nič dlžný“ a prirovnal ich k sodomitom.³⁹ O niekoľko rokov neskôr sa problematikou úžerníctva zaoberal aj pápež Gregor IX. (1227–1241) vo svojom diele *Liber extra*⁴⁰ a rovnako tak aj jeho neskorší nástupca na pápežskom stolci Inocent IV. (1243–1254).⁴¹

V roku 1515 sa však situácia relatívne zmenila, keď pápež Lev X. (1513–1521).⁴² ešte počas konania Piateho lateránskeho koncilu⁴³ vydal pápežskú bulu, ktorá v priamom rozpore s Aristotelom a inými dávnymi autoritami uznávala legitimitu úrokov. Podľa neho „... úžera neznamená nič iné, iba príjem alebo zisk z niečoho, čo je vo svojej podstate sterilné, zisk nadobudnutý bez práce, nákladov alebo rizika“. Úžerníctvo síce bolo „hriechne“, ako však znela jeho definícia? Podľa novej cirkevnej doktríny sa už striktné netýkala toho, čo Ježiš povedal o úrokoch. Konkrétne sa týkala účtova-

³⁵ Okrem iného prekladateľ Biblie do latinského jazyka, vlastným menom Sophronius Eusebius Hieronymus (347–420).

³⁶ Ez 18,10–11.

³⁷ Q.v. VLADÁR, V.: Graciánov dekrét. Analyticko-prekladová štúdia k 1. dištinkcii. In *Iurium scriptum*. Roč. 2 (2018), č. 1, s. 36–79.

³⁸ K možnému trestaniu úžerníctva z hľadiska kánonického trestného práva a ďalším s tým spojených súvislostiam pozri aj komplexnú štúdiu VLADÁR, V.: Prínos kánonického práva k rozvoju moderného trestného práva. In VLADÁR, V. (ed.): *Rímsko-kánonické východiská slovenského a európskeho verejného práva. Zborník z konferencie Katedry rímskeho a cirkevného práva uskutočnenej 25. septembra 2020 na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave v rámci medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni*. Praha: Leges, 2020, s.185–224.

³⁹ Q.v. PIRENNE, H.: *Medieval Cities: Their Origins and the Revival of Trade*. Princeton: Princeton University Press, 1969, s. 86n.

⁴⁰ Za celým dielom stál predovšetkým Rajmund de Peñaforte († 1275).

⁴¹ Osobitným spôsobom boja proti úžere sa od 15. storočia stali *Montes pietatis*, akési stredoveké záložne, vykonávajúce svoju činnosť na princípe charity z podnetu rádu františkánov (minoritov).

⁴² Vlastným menom Giovanni di Lorenzo de Medici, v poradí druhý syn Lorenza de Medici, nazývaného „Il Magnifico“.

⁴³ Rokovania prebiehali počas rokov 1512 až 1517.

nia úrokov bez práce, nákladov alebo rizika. No a ktorá pôžička bola usku-
točiteľná bez niektorej z týchto troch podmienok? Rozhodnutie pápeža
Leva X. znamenalo kapitalistický prelom – financovanie na dlh vzrástlo
a modernej ekonomike už nič nestálo v ceste...⁴⁴

3 Uhorsko

Čo sa týka samotného úročenia medzi kresťanmi, v Uhorsku bolo povo-
lené až zákonným článkom č. 144/1647. Ten zaviedol 6 % zákonný úrok,
a to pred súdom i mimo neho. Ak však v zmluve nebola výslovne stanove-
ná odplatnosť pôžičky, ale bola dohodnutá lehota splatnosti tak, že ju určil
dlžník a ten v deň splatnosti dlh nesplnil, vznikala mu povinnosť platiť
úroky z omeškania. Ak v zmluve neboli dohodnuté úroky, ani lehota splat-
nosti a nedošlo ani k súdnemu vyzvaniu dlžníka na zaplatenie, bol dlž-
ník povinný platiť úroky z omeškania odo dňa, keď ho jeho veriteľ priateľ-
sky o plnenie požiadal. Veriteľ však musel byť schopný dokázať existenciu
zmluvy o pôžičke. Ak to nebol schopný a súd ho zaviazal zložiť potvrdzu-
júcu prisahu, dlžník nebol povinný platiť žiadne úroky. Iba pre úplnosť –
ak bola lehota splatnosti dohodnutá, veriteľ nemal právo ju skrátiť a muse-
lo sa plniť v dohodnutý deň. Výnimkou bol prípad, ak sa dlžník dostal do
platobnej neschopnosti alebo upadol do konkurzu, alebo ak hrozilo, že sa
vysťahuje (vtedy mal veriteľ právo žiadať plnenie okamžite). Ani dlžník ne-
mohol skôr plniť, ak veriteľ nechcel skôr prijať plnenie.

Každý úrok, ktorý presiahol výšku 6 %, bol považovaný za úžernický
a medzi kresťanmi zakázaný. Za úžeru bol okrem toho považovaný aj prí-
pad, ak niekto poskytol pôžičku osobe nezákonného veku, ktorá nedis-
ponovala vlastným majetkom. V prvom prípade postačovalo dokázať, že
dohodnutý úrok presiahol zákonom dovolenú hranicu, respektíve že bola
uzavretá dohoda o platení úroku či už vo forme peňažnej alebo naturál-
nej. Tí veritelia, ktorí požičali peniaze maloletej osobe, ktorá nedisponova-
la vlastným majetkom, boli trestaní stratou dlhu. Dlžník, ktorý si požičal

---

⁴⁴ Q.v. STEINMETZ, G.: *Najbohatší muž všetkých čias. Život a doba Jakoba Fuggera*. Ži-
lina: Absynt, 2021, s. 138n; VLADÁR, V.: *Usura v stredovekom kánonickom práve*. In
HIŠEMOVÁ, T./KMECOVÁ, D. (eds.): *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia –
rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafa-
rika, 2018, s. 126–147 a VLADÁR, V.: *Vymáhanie kánonickoprávneho zákazu úrokov
v stredoveku a ranom novoveku*. In *Studia theologica*. Roč. 21 (2019), č. 2, s. 43–74.

v maloletom veku, nebol povinný pôžičku vrátiť, a to ani vtedy, ak medzitým zdedil otcovské majetky. Rovnako nebol povinný splatiť dlh z hazardnej hry. Ak však bolo možné dokázať, že mladistvý takouto pôžičkou získané peniaze investoval do nadobudnutého majetku alebo do majetku ženskej vetvy svojho rodu a mal z toho prospech, bol povinný pôžičku vrátiť.

Feudálne nazeranie na úročenie, inými slovami na úžerníctvo, sa v Uhorsku zmenilo začiatkom 19. storočia. Prvý právny predpis, ktorý reagoval na zmenené spoločenské pomery, bol zákonný článok č. 31/1868 o zrušení úžerníckych zákonov, prijatý dňa 20. novembra 1868 a vyhlásený v oboch komorách uhorského Národného zhromaždenia o tri dni neskôr. Prvoradým ustanovením zákona bolo zrušenie všetkých dovtedajších maximálnych úrokových mier. Ak teda predtým bol maximálne dovoleným úrok vo výške 6 %, už to neplatilo. Výšku úroku si mohli zmluvné strany do budúcnosti stanoviť podľa svojej ľubovôle, podmienkou však bola písomná zmluva. *A contrario* z toho vyplývalo, že ak sa zmluvné strany dohodli len ústne, maximálna výška úroku medzi nimi by nemala prevýšiť „feudálnych“ 6 %, písomne sa však mohli dohodnúť na akomkoľvek úroku. Aj keď to výslovne v zákone stanovené nebolo, feudálne úžernícke zákony strácali platnosť len pre písomné dojednania medzi zmluvnými stranami.

Zákon umožňoval, aby sa zmluvné strany písomne dohodli na vyššom úroku, ako bol dovtedy povolený 6 % alebo aby si dohodli plnenie v iných veciach ako v peniazoch, hoci aj kvalitnejších. Úroky zo splatných úrokov právny predpis dovoľil žiadať len vtedy, ak sa na tom zmluvné strany výslovne dohodli, alebo ak sa pre neplatenie splatných úrokov začalo súdne konanie. Ak sa začalo vo veci súdne konanie, bolo možné žiadať úroky z úrokov len odo dňa podania návrhu na začatie konania. Vážnou zmenou bolo zrušenie inštitútu tzv. zakázanej úžery, ktorá bola vo feudálnom práve postihovaná trestnoprávne. Po novom už nebolo možné začať trestné konanie, ktoré by smerovalo k potrestaniu úžery napríklad stratou úroku alebo aj samotného kapitálu. Dlžníkovi však bolo ponechané oprávnenie žiadať súdnou cestou vrátenie sumy, ktorú už predtým vyplatil ako svoj dlh podľa dovtedajších predpisov. Zákon zakazoval pokračovať v už začatých úžerníckych súdnych sporoch, či už petit požadoval stratu kapitálu, úroku, respektíve potrestanie zakázanej úžery. Rozsudky, ktoré boli v takýchto veciach prijaté, ale ešte neboli vykonané, zákon zakazoval vykonať. Súdne spory, v ktorých dlžník požadoval vrátenie neprávom vyplatenej sumy, ak neboli začaté ako spory na vrátenie bezdôvodného obohatenia,

mohli pokračovať len s týmto predmetom konania. Zákon neumožňoval požadovať splatenie peňažných pôžičiek uzavretých pred jeho účinnosťou skôr, ako po uplynutí pol roka od jeho prijatia. Výnimkou bol prípad, ak zročnosť pohľadávky nastala už pred prijatím novej právnej úpravy. Právna úprava sa nevzťahovala na pôžičky uzavreté formou zmienek.⁴⁵

Prijatie zákonného článku č. 31/1868 vyvolalo „explóziu“ písomných pôžičiek s extrémne vysokými úrokovými sadzbami. To, čo v stredoveku bolo dovolené len židom, totiž požíčovanie na 100 % a vyšší úrok, bolo umožnené každému. Naoko liberálna právna norma však viedla k rozbujniu úžery a k finančnej likvidácii mnohých. Preto uhorské Národné zhromaždenie už 26. marca 1877 prijalo novelu pôvodného zákonného článku č. 33/1868. Nová právna úprava bola verejne vyhlásená v Poslaneckej snemovni dňa 27. 3. 1877 a v Panskej snemovni 31. marca 1877 pod číslom 8/1877. Po prvýkrát v uhorských právnych dejinách zákon presne definoval pojem úrok. V zmysle novej definície úrokom nerozumieme len vedľajšie plnenie dlhu v peniazoch, ale aj akúkoľvek vec alebo úžitok, ktoré je dlžník ochotný poskytnúť veriteľovi nad rámec splatenia, respektíve úhrady kapitálu.⁴⁶ Súčasťami najvyššieho zákonom dovoleného úroku boli zmluvná pokuta, uhrádzaná suma, ako aj všetky ostatné akcesorické záväzky.⁴⁷

4 Platné slovenské právo

Niekoľko poznámok ešte k posudzovaniu tzv. anatocizmu v platnom slovenskom a českom právnom poriadku. Aj podľa rozhodnutia Okresného súdu v Komárne, vychádzajúceho z judikatúry Najvyššieho súdu Slovenskej republiky má platiť zákaz brania úrokov z úrokov: „Podľa názoru súdu je úročenie iných súm než istiny úveru úrokom z úveru neprípustné, a tak je neprípustné aj úročenie sumy úroku z úveru (zahrnutého v dlžných splátkach) ďalším úrokom z úveru. Aj úrok z úveru a aj úrok z omeškania je príslušenstvom pohľadávky (§ 121 ods. 3 OZ), ktoré sa ďalej neúročí. Úrok

---

⁴⁵ Zák. čl. 31/1868. Bližšie k textu zákona pozri Magyar Törvénytár, ročník 1868, s. 126n.

⁴⁶ § 2 zák. čl. 8/1877.

⁴⁷ K otázke právnej úpravy pôžičky v uhorskom práve bližšie pozri štúdiu ŠTENPIEN, E.: Pôžička a úrok v právnych dejinách Uhorska. In HIŠEMOVÁ, T./KMECOVÁ, D. (eds.): *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018, s. 271–286.

z úveru vyjadruje ‚cenu – odplatu‘ za poskytnuté peňažné prostriedky, a to až do konečnej splatnosti úveru.“

Úrokom z úveru sa úročí len istina čerpaného úveru, teda neúročia sa ním ani poplatky či úrok z úveru, hoci by tieto boli aj po lehote splatnosti. Splatné neuhradené úroky a splatné neuhradené poplatky, ktoré sa prípadne pripíšu k istine úveru, sa však neúročia úrokom z úveru, keďže je neprípustné reťazenie úroku z úroku. Branie úroku z úroku bolo zakázané už v rímskom práve, tzv. anatocizmus, a tento zákaz, bez ohľadu na to, či ide o úrok z úveru alebo úrok z omeškania, pretrváva aj naďalej, a to najmä s poukazom na § 121 ods. 3 OZ, podľa ktorého úrok aj úrok z omeškania sú príslušenstvom a nie vecou hlavnou.

Uvedený záver je súladný aj s judikatúrou Najvyššieho súdu Českej republiky – rozsudok veľkého senátu obchodného kolégia Najvyššieho súdu Českej republiky z 24. marca 2004 sp. zn. 35 Odo 101/2002, uverejnený pod číslom 5/2006 zelenej Sbírkky soudních rozhodnutí a stanovisk (R 5/2006), ale aj s uznesením Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. US 1893/08 z 13. novembra 2008. Navyše, je už notoricky známe, že podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky publikovaného pod R 59/98 veriteľovi patria dohodnuté zmluvné úroky z poskytnutých peňažných prostriedkov iba do splatnosti dlhu. Podľa nového českého občianskeho zákonníka č. 89/2012 Sb. však dochádza k zmene – podľa § 1805 totiž platí:

(1) Není-li doba placení úroků ujednána, platí se úroky s jistinou, a je-li jistina splatná později než za rok, platí se úroky ročně pozadu.

(2) Věřitel, který bez rozumného důvodu otálí s uplatněním práva na zaplacení dluhu tak, že úroky činí tolik co jistina, pozbývá právo požadovat další úroky. Ode dne, kdy uplatnil právo u soudu, mu však další úroky náleží.

Uvedené ďalej rozvíja § 1806:

Úroky z úroků lze požadovat, bylo-li to ujednáno. Jedná-li se o pohledávku z protiprávního činu, lze úroky z úroků požadovat ode dne, kdy byla pohledávka uplatněna u soudu.

Novelizáciou slovenského Občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb., ktorá sa uskutočnila na základe zákona č. 106/2014 Z. z., došlo v § 39a k zakot-

veniu pojmu „úžera“. Podľa tohto ustanovenia „... neplatný je právny úkon urobený fyzickou osobou nepodnikateľom, pri ktorom niekto zneužije tie-seň, neskúsenosť, rozumovú vyspelosť, rozrušenie, dôverčivosť, ľahkomy-selnosť, finančnú závislosť alebo neschopnosť plniť záväzky druhej strany a dá sebe alebo inému sľúbiť alebo poskytnúť plnenie, ktorého majetková hodnota je vzhľadom na vzájomné plnenie v hrubom nepomere“.

REGISTER PRAMEŇOV

1 Právne pramene

1.1 Predjustiniánske pramene

Institutiones Gai

3,189	132 ⁸
3,189–190	133 ¹²
4,23	142

Codex Theodosianus

2,33,4	145 ²⁴
--------	-------------------

1.2 Corpus iuris civilis

Codex Iustinianus

4,44,2	141 ¹³
--------	-------------------

Digesta Iustiniani

1,1,1	116
12,1,2,2	138 ²
12,6,26pr	149
12,6,26,1	146
21,1,17,12	97 ³³
22,1,20	148
22,1,29	147
42,1,27	146
50,17,90	115 ²
50,17,185	12 ²

Novellae

136,4	145 ²⁵
-------	-------------------

1.3 Kánonické právo

Concilium Eliberritanum

c. 15	58 ⁶
-------	-----------------

Concilium Nicaenum primum

c. 2	60 ¹⁴
------	------------------

Codex iuris canonici anno 1917

c. 124	40 ¹² , 41 ¹⁵
c. 139 § 1	40 ¹² , 41 ¹⁵
c. 276 § 1	40 ¹²
c. 979 § 2	39 ⁴
c. 980 § 2	39 ⁴

Codex iuris canonici anno 1983

c. 20	78
c. 29	78
c. 209	43 ²⁴
c. 222 § 1	39 ⁵ , 40 ¹¹ , 43 ²⁴
c. 231 § 2	40 ¹⁰
c. 276 § 1	41 ¹⁵
c. 281 § 1	39 ⁶ , 40 ¹³
c. 281 § 3	40 ¹⁰
c. 282 § 2	40 ⁸
c. 285 § 2	40 ¹² , 41 ¹⁵
c. 285 § 4	40 ¹² , 41 ¹⁵
c. 384	39 ⁵ , 40 ¹¹
c. 538 § 3	40 ¹¹
c. 1055	62 ²³
c. 1091	58 ⁷
c. 1130	57 ⁴
cc. 1143–1147	58 ⁸
cc. 1156n	69 ⁴⁷
cc. 1161n	69 ⁴⁷
c. 1272	40 ⁸
c. 1274 § 1	40 ⁸

Codex canonum ecclesiarum orientalium anno 1990

c. 776	62 ²³
c. 808	58 ⁷
c. 841 § 1	57 ⁴
cc. 854–858	58 ⁸

1.4 Moderné pramene**Česko (a Československo)**

Zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností

§ 10	15
§ 10 ods. 1	14 ¹²
§ 11	15
§ 19 ods. 2	15
§ 23	15 ¹³

Zákon č. 161/1992 Sb., o registraci církví a náboženských společností

§ 1 písm. a)	15 ¹⁴
§ 1 písm. b)	15 ¹⁶

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností

§ 6 ods. 3 písm. a)	19 ³⁹
§§ 7–15	16 ²²
§ 7 ods. 1 písm. a)	18 ³¹
§ 7 ods. 1 písm. c)	18 ³² , 19 ³⁸
§ 7 ods. 1 písm. d)	18 ³¹
§ 10 ods. 2 písm. c)	16 ²⁴
§ 11 ods. 4	17 ²⁸
§ 27 ods. 8	18 ³⁰

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

§ 1	109
§ 12	109
§ 12 ods. 1	109
§ 12 ods. 2	109
§ 16 ods. 2	111 ²⁰

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

§ 28 ods. 3 písm. j)	19 ⁴⁰
----------------------	------------------

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník

§ 657 ods. 2	18 ³³
--------------	------------------

§ 1805	153
--------	-----

§ 1806	153
--------	-----

Organizácia Spojených národov

Dohovor o právnom postavení utečencov

čl. 3	33, 34
čl. 4	33, 34

Rada Európy

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

čl. 6	118, 119, 122
čl. 6 ods. 1	124
čl. 8	73
čl. 8 ods. 1 a 2	33
čl. 9	34
čl. 9 ods. 1	32, 72
čl. 9 ods. 2	72
čl. 10	73
čl. 11	73
čl. 14	33

Slovensko (a Československo)

Listina základných práv a slobôd

čl. 16, ods. 2	69 ⁴⁵
----------------	------------------

Ústava Slovenskej republiky

čl. 1 ods. 2	118
čl. 2 ods. 2	118
čl. 7 ods. 2	118
čl. 7 ods. 5	118
čl. 12 ods. 1	33
čl. 12 ods. 2	33
čl. 15 ods. 2	27
čl. 19 ods. 2	33
čl. 19 ods. 3	33
čl. 24	34
čl. 24 ods. 1	26, 72
čl. 24 ods. 2	32, 72
čl. 24 ods. 3	27, 32, 49, 50 ⁴⁵
čl. 24 ods. 4	27, 73
čl. 41 ods. 1	65 ³²
čl. 48 ods. 2	123

čl. 49	109 ¹¹	Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník	
čl. 53	90	§ 13 ods. 2	130
čl. 154c	118	§ 15	130
Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou		§ 39a	153
čl. 10 ods. 1	67 ⁴⁰	§ 121 ods. 3	152
čl. 10 ods. 2	67 ⁴¹ , 69 ⁴⁶	§ 121 ods. 3	153
čl. 20 ods. 1	46 ³⁰ , 52	§ 135	130 ⁴
Zmluva medzi Slovenskou republikou a registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami (uverejnená pod č. 250/2002 Z. z.)		§ 420–450	130
čl. 10 ods. 1	67 ⁴⁰	§ 456	130 ⁴
čl. 10 ods. 2	68 ⁴³	§ 462	130 ⁴
čl. 20 ods. 1	46 ³⁰	Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch	
Zákon č. 218/1949 Zb., o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom		§ 50	130
§ 3	38 ³	§ 70 ods. 2	134
§ 4	38 ³	Zákon č. 308/1991 Zb., o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností	
§ 6	38 ³	§ 3	29
§ 7	38 ³	§ 4 ods. 1	29
§ 8	38 ³	§ 4 ods. 4	30
§ 9	38 ³	§ 5 ods. 2	50 ⁴⁵
§ 10	38 ³	§§ 10–21	64 ³¹
§ 14	13 ⁶	§ 11	31, 33, 51
Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon		§ 12	30
§ 207	63 ²⁵	§ 12 písm. a)	33
Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon		§ 12 písm. d)	22 ⁵⁰ , 33
§ 211	63 ²⁷	Zákon č. 192/1992 Zb., o registrácii cirkví a náboženských spoločností	
Zákon č. 94/1963 Zb. o rodine		§ 2	15 ¹⁵
§ 31	63 ²⁷	Zákon č. 154/1994 Z. z. o matrikách	
Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom		§ 27	66 ^{35, 38}
§ 20	63 ²⁷ , 65 ³²	§ 27 ods. 6	65 ³¹
		§ 28	66 ³⁸
		§ 30	66 ³⁵
		Zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách	
		§ 4 ods. 3	101 ⁴⁵

Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle § 2 písm. b)	90 ³
Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine	
čl. 1	65 ³²
čl. 4	68 ⁴³
§§ 1–2	66 ³⁵
§ 4	65 ³³
§§ 4–8	66 ³⁵
§ 5	65 ³⁴
§ 5 ods. 2	66 ³⁷
§ 5 ods. 4	66 ³⁹
§ 17 písm. d)	66 ³⁶
§ 23 ods. 1	67 ⁴²
§ 30 ods. 1	68 ⁴³
§§ 105	66 ³⁵
§ 112	65 ³²
Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon	
§ 2	109
§ 10 ods. 2	112
§ 16	112
§ 17	112
§ 34	99 ⁴²
§ 39	119, 121, 126
§ 39 ods. 1	120
§ 39 ods. 2	120
§ 39 ods. 3	124n
§ 58 ods. 3	124, 125 ¹⁴
§ 95 ods. 2	112
§ 140 písm. d)	28
§ 172	124
§ 172 ods. 2	121
§ 172 ods. 3	121
§ 172 ods. 4	121
§ 188	130
§ 189	130
§ 190	130
§ 193	28
§ 212	130
§ 221	130
§ 238	112

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok	
§ 1	119
§ 2 ods. 7	123
§ 164 písm. a)	135
§ 371 ods. 1 písm. h)	120

Zákon č. 370/2019 Z. z. o finančnej podpore činnosti cirkví a náboženských spoločností	
§ 2 ods. 2	51
§ 3	48
§ 6 ods. 1	50 ⁴⁷
§ 6 ods. 2	49

Uhorské kráľovstvo (do vzniku ČSR)

Zákonný článok 8/1877	
§ 2	152 ⁴⁶

1.5 Súdne rozhodnutia

Európsky súd pre ľudské práva	
č. 10862/84 Schenk v. Švajčiarsko	123
č. 20471/92 Kustannus oy Vypas Ajattelija AB, Vypas-Ajttelijain Liitto-Frikankarnas Forbund r.y. a Kimmo Sundstrom v. Fínsko	73 ³
č. 45701/99 Metropolitná cirkev Besarábie a ďalší v. Moldavsko	73 ²
č. 7600/09 Patrascu v. Rumunsko	123
č. 5011/20 Puškášová v. Slovenská republika	123

Federálny ústavný súd Nemeckej spolkovej republiky

1 BvQ 44/20	83
-------------	----

Najvyšší súd Slovenskej republiky

R 59/98	153
R 51/2014	120
R 46/2017	124

Ústavný súd Českej republiky

I. US 1893/08	153
---------------	-----

Ústavný súd Slovenskej republiky	
PL. ÚS 18/95	27, 28 ⁴
PL. ÚS 10/08	22 ⁵³ , 27 ² , 33 ⁸ , 34 ⁹

2 Neprávne pramene

Aurelius Augustinus

De consensu evangelistarum	
1,12,19	99 ⁴¹

Biblia Sacra

Ex 21,12	92 ⁹
Ex 21,13	92 ⁸
Ex 21,14	92 ⁹
Ex 22,25	148 ³⁴

Lev 25,36	148 ³⁴
-----------	-------------------

Nm 35,10	93 ¹²
----------	------------------

Dt 4,41	93 ¹³
Dt 17,6	60 ¹⁴
Dt 19,15	60 ¹⁴
Dt 19,1–13	93 ¹³
Dt 23,20	148 ³⁴

Joz 20,1–9	94 ¹⁷
------------	------------------

Ez 18,10–11	149 ³⁶
-------------	-------------------

1Kr 2, 28–33	92 ¹⁰
--------------	------------------

Iz 19,19	96 ²⁷
----------	------------------

2Mach 1,1	96 ²⁷
-----------	------------------

Sir 29	148 ³⁴
--------	-------------------

Mt 18,16	60 ¹⁴
----------	------------------

Mt 19,4n	58 ⁵
----------	-----------------

1Kor 7,12–15	58 ⁸
--------------	-----------------

2Kor 13,1	60 ¹⁴
-----------	------------------

Ef 5,31–32	57 ³
------------	-----------------

1Tim 3,2–3	39 ⁷
------------	-----------------

Hebr 10,28	60 ¹⁴
------------	------------------

Cicero

Ad Atticum	
6,1,5	144 ²⁰

Corpus inscriptionum latinum

CIL III 6609	96 ²⁶
--------------	------------------

Cyprianus

De lapsis	
6	58 ⁶

Dionysius Halicarnasseus

2,15	97 ³²
------	------------------

Gaudium et spes

76,2	41 ¹⁴
------	------------------

Livius

Ab Urbe condita	
1,8	97 ³²
35,51	95 ²²

Pastor Bonus

18	78
----	----

Polybius

4,35,3	94 ²⁰
--------	------------------

Plutarchos

Romulus	
9	97 ³¹

Sacrosanctum concilium

22	79
----	----

Suetonius

Tiberius 37 97³⁴

Tacitus

Annales

3,36 98³⁵

3,62 95²¹

6,16 140¹⁰

Thomas Aquinas

Summa theologica

I–II, q. 90, a. 4 23⁵⁶

Vergilius

Aeneis

8,342 96²⁹

AUTORI

JUDr. Michal Aláč, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave

Mgr. et Mgr. Peter Mach, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave

JUDr. Ľubica Masárová, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave

prof. JUDr. Matúš Nemeč, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave

JUDr. Martin Gregor, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave

JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave

prof. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.
Trnavská univerzita v Trnave

doc. JUDr. Stanislav Pribyl, Ph.D., Th.D., J.C.D.
Trnavská univerzita v Trnave

JUDr. Igor Slovák
Univerzita Komenského v Bratislave

doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

